

**T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ANADOLU BEYLİKLERİ
(AHMED TEVHİD ULUSOY)**

**Tezi Hazırlayan
Olca KAHRAMAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mustafa KESKİ**

**Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Mayıs 2010
KAYSERİ**

**T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ANADOLU BEYLİKLERİ
(AHMED TEVHİD ULUSOY)**

**Tezi Hazırlayan
Olca KAHRAMAN**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mustafa KESKİN**

**Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Mayıs 2010
KAYSERİ**

Prof. Dr. Mustafa KESKİN danışmanlığında **Olca KAHRAMAN** tarafından hazırlanan **óAnadolu Beylikleri (Ahmed Tevhid Ulusoy)ô** adlı alışma Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı **Yüksek Lisans** Tezi olarak sunulmuştur.

.. / .. / 2010

JÜRİ

Danışman	: Prof. Dr. Mustafa KESKİ	
Üye	: Doç. Dr. Havva SELÇUK	
Üye	: Doç. Dr. Özen TOK	

ONAY:

Bu tezin Kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

.. / /

Prof.Dr. H. Yunus APAYDIN

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Türk Tarihinde ve erken dönem Osmanlı tarihinde önemli bir yer teşkil eden Anadolu Beylikleri hakkında günümüzde birçok çalışma yapılmıştır. Tarih-i Osman-i Encümen-i Mecmuasında Ahmed Tevhid Ulusoy tarafından beylikler hakkında kaleme alınan makaleler, modern tarih yazma alanındaki ilk çalışmalar oluşturdüğundan dolayı oldukça önemli çalışmalardır. Bu nedenle tarafımızca bu makalelerin yeniden ele alınması ve değerlendirilmesi düşünülmüş ve bu amaç doğrultusunda yüksek lisans tez çalışması hazırlanmıştır. Ahmed Tevhid (Ulusoy) Beyânı birincil kaynaklardan faydalanarak yaptığı çalışmaları, günümüz harflerine aktararak Anadolu Beylikleri tarihi açısından önemli detaylar ortaya çıkarmıştır.

Yapmış olduğum tez çalışmasına beni teşvik eden ve yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Mustafa Keskinö, tez projesinin hazırlanış safhasında emeği geçen, kıymetli hocam Erhan Yoskaöya, Osmanlıca makalelerin günümüz harflerine dönüştürülmesinde yapılan yanlışların düzeltilmesinde yardımcı olan kıymetli hocalarım Doç. Dr. Havva Selçuk ve Öğretim Görevlisi Ülkü Yancöya teşekkür ederim. Ayrıca, kaynaklara ulaşmamda bana rehberlik eden değerli hocalarım Doç. Dr. Kemalettin Kuzucuöya ve Yrd. Doç. Dr. Fatih Mehmet Dervioğlu'na ve metodolojik anlamda yapmış olduğum tez çalışmasına yardımcı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ayhan Öztürk'e teşekkürleri bir borç bilirim.

Olçay KAHRAMAN

Kayseri 2010

**ANADOLU BEYLİKLERİ
(AHMED TEVHİD ULUSOY)**

Olca KAHRAMAN

ÖZET

Tarih-i Osmanî Encümeni, Sultan V. Mehmet Reîad tarafından büyük ve kapsamlı bir Osmanlı Tarihi yazdırmak amacıyla oluşturulan bir kurumdur. Osmanlı Devleti'nin son vakanüvisi Abdurrahman İref Efendi başkanlığında oluşturulan encümen, geleneksel tarih yazmından, modern tarih yazma geçil döneminde bir köprü vazifesi görmüştür.

II. Meîrutiyet'in ilanıyla oluşan barış ortamında; yayın hayatına canlanmaya başlamasıyla birlikte, dönemin önemli tarihçileri de Tarih-i Osmanî Encümeni bünyesinde toplanmaya başlamıştı. Devletin Osmanlılık politikasına uygun olarak, encümene Gayrimüslim tarihçilerden de üyeler alınmıştı.

Tezimizin asıl konusu olan, Tarihi-i Osmanî Encümeni asıl üyesi, Ahmed Tevhid (Ulusoy) Bey'in Anadolu Beylikleri ile ilgili makaleleri; Anadolu Beylikleri Tarihi hakkında çok önemli ayrıntılara bizlere aktarmaktadır. Ayrıca Ahmed Tevhid Bey, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasındaki Anadolu Beylikleri üzerine yaptığı çalışmalarda birincil kaynaklardan yararlanmıştı.

Anahtar Kelimeler: Tarih-i Osmanî Encümeni, Ahmed Tevhid (Ulusoy), Anadolu Beylikleri.

ANATOLIAN TURKISH BEYLIKS**(AHMED TEVHID ULUSOY)****Olca KAHRAMAN****ABSTRACT**

Tarih-i Osmanî Encümeni is a kind of institution which was founded by Mehmet Resad V in order to create a grand and comprehensive Ottoman history. The encümen organized by Abdurrahman Seref Efendi, the latest chronicler of Ottoman State, had a critical function in passing from the traditional historiography to modern one.

Within the peaceful setting formed with the announcement of Second Constitutional Period, as the publishing life especially began to revive, the prominent historians tended to gather under the umbrella of Tarih-i Osmanî Encümeni. In accordance with the Ottomanism policy of the State, some members were accepted to the encümen among the non-Muslim historians.

The articles on Anatolian Turkish Beyliks of Ahmed Tevhid (Ulusoy), the associate member of Tarih-i Osmanî Encümeni and forming the main topic of this thesis, give us some significant details about the historical background of Anatolian Turkish Beyliks. Besides this, Ahmed Tevhid Bey benefited from primary sources in his studies about Anatolian Turkish Beyliks in Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası.

Key Words: Tarih-i Osmanî Encümeni, Ahmed Tevhid (Ulusoy), Anatolian Turkish Beyliks.

İÇİNDEKİLER

ONAY:	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR TARİH KURUMU OLARAK KURULAN TARİH-K OSMANİ ENCÜMENİ

1.1. TARİH-K OSMANİ ENCÜMENİ	4
1.1.1. Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Kuruluşu	4
1.1.2. Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi	6
1.1.3. İfade-i Meram	9
1.1.4. Tarih-i Osmanî Encümeni Üyelerinin Seçimi	11
1.1.5. Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Vilayetlerde Teşkilatlanması	13
Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Osmanlı Tarihi Yazma Görevinin	
Değiştirilmesi	14
1.1.7. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası	15
1.2. TÜRK TARİH ENCÜMENİ	17
1.2.1. Türk Tarih Encümeni'nin Kuruluşu	17
1.2.2. Türk Tarih Encümeni Talimatnamesi	19
1.2.3. Türk Tarih Encümeni'nin Faaliyetleri	19
1.2.4. Türk Tarih Encümeni Mecmuası	20
1.2.5. Türk Tarih Encümeni'nin Yeniden Kurulması	22
1.3. TARİH-K OSMANİ ENCÜMENİ VE TÜRK TARİH ENCÜMENİ	
TÜRK TARİHÇİLİKİ AÇISINDAN ÖNEMİ	23
1.4. TARİH-K OSMANİ ENCÜMENİ'NİN TARİH ANLAYIŞI	24
1.5. TARİH-K OSMANİ VE TÜRK TARİH ENCÜMENİ	
YAYIMLANAN KİTAPLAR	25

II. BÖLÜM

AHMED TEVHİD (ULUSOY)'UN HAYATI VE ÇALIŞMALARI

2.1.	AHMED TEVHİD (ULUSOY)'UN HAYATI.....	30
2.2.	TARİH-K OSMANÎ ENCÜMENİ'NDEKİ FAALİYETLER.....	31
2.3.	TARİH-K OSMANÎ VE TÜRK TARİH-İ ENCÜMENİ MECMUALARINDAKİ MAKALELER.....	32
2.3.1.	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası.....	32
2.3.2.	Türk Tarih Encümeni Mecmuası.....	37

III. BÖLÜM

3.1.	RUM SELÇUKÎ DEVLETİ'NİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK	40
3.2.	RUM SELÇUKÎ DEVLETİ'NİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK	44
3.3.	RUM SELÇUKÎ DEVLETİ'NİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK SAKNOPÖTA GAZİ ÇELEBİ.....	51
3.4.	GAZİ ÇELEBİ.....	54
3.4.	RUM SELÇUKÎ DEVLETİ'NİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK'DAN SAKNOPÖTA PERVANEZADELER.....	56
3.5.	KASTAMONU VE SAKNOPÖTA İSFENDİYAR OĞULLARI VEYAHUT KIZIL AHMETLER.....	59
3.6.	RUM SELÇUK K DEVLETİ'NİN KIRAZI İLE TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK'DAN KÜTAHYA'DA GERMİYAN BEYLER.....	67
3.7.	RUM SELÇUK K DEVLETİ'NİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-K MÜLÛK'DAN KARAHİSAR-K SAHİB'DE SAHİB ATA OĞULLARI	74
3.9.	SARUHAN OĞULLARI	78
3.10.	AYDINO OĞULLARI	81
3.11.	MENTE LEO OĞULLARI	86
3.12.	DENİZLİ (LÂDİK) EMARETİ.....	93
3.13.	SİSAM BEYLER.....	97
3.14.	SELÇUK HATUN SULTAN	100
3.15.	ANKARA'DA AHİLER HÜKÜMETİ.....	104
	SONUÇ.....	109

DİZİN	115
KAYNAKÇA.....	118
EKLER.....	Hata! Yer il areti tanėnlanmamıđ.
ÖZGEÇMİŞ.....	Hata! Yer il areti tanėnlanmamıđ.

KISALTMALAR

a. g. e.	: adęgeen eser
a. g. g.	: Adęgeen gazete
a. g. m.	: Adęgeen makale
A.T.A.M.	: Atatürk Aralıtırma Merkezi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
ev.	: Çeviri
h.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
m.	: Miladi
M.E. B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
No	: Numara
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T. O. E. M.	: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
T. O. E.	: Tarih-i Osmanî Encümeni
T.İ.T.E.A.	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Selçuklular ile Moğollar arasında 1243 yılında, Sivas dolaylarındaki Köseadağ'da meydana gelen savaşta Selçuklu orduları mağlup olmuştur. Bu savaştan sonra Anadolu'nun siyasi haritasında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Anadolu Moğolların hâkimiyetine girmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu'daki hâkimiyetini kaybetmiş ve Anadolu Türk Birliği bozulmuştur.¹

Selçuklu Sultanları'nın, son devirlerinde Moğolların nüfuzuna girmesiyle birlikte uçlardaki Türkmen Beyleri'nin devlete olan bağlılıkları da giderek azalmış ve kopmuştur. Bu siyasi bölükta farklı siyasi teşekküller ortaya çıkmıştır. Daha önce Anadolu Selçuklu Devleti'nde görev yapmış olan ulema, ümera ve askeriye sınıfından kişilerin kurmuş olduğu bu siyasi teşekküller, Türk tarihinde Anadolu Beylikleri olarak yer almıştır.

Anadolu Beylikleri, Anadolu Selçuklu Devleti'ni nüfuzu altına alan Moğollara karşı kimi zaman isyan etmişler, kimi zaman da çıkarları doğrultusunda Moğollarla birlikte hareket etmişlerdir. Anadolu Beylikleri'nden her biri kurulduğu bölgeyi kendi hâkim bölgeleri olarak görmüşler ve diğer beyliklerin haklarına karşı da saygı göstermişlerdir. Genel itibarıyla beylikler birbirleriyle dost geçinmişlerdir.²

Selçukluların yıkılmasıyla ortaya çıkan beylikler, idari, sosyal ve kültürel açıdan Anadolu'nun kalkınmasında önemli ölçüde pay sahibi olmuştur. Her beylik kendi bölgesinde ticari faaliyetleri ile ekonomik yönden, bilime verdiği önemle de kültürel yönden hizmetlerde bulunmuşlardır. Bu dönemde Anadolu'da Türk ve İslami karakter taşıyan birçok eser meydana getirilmiştir.

Bu beyliklerden Karamanoğulları Ermenek, Germiyanogulları Kütahya, Aydınoğulları İzmir ve Aydın ve Saruhanogulları Beyliği ise Gediz nehri vadisi dolaylarında kurulmuştur. Denizcilikle mahir olan Karasi Beyliği Balıkesir, Menteşe Beyliği Muğla

¹ Osman Turan; Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları İstanbul 2009, s. 296.

² Nuri Yavuz; Anadolu'da Beylikler Dönemi, Gündüz Yayınları Ankara 2003, s. 7.

ve havalisinde, Hamidoğulları ise Egridir ve Antalya havalisinde kurulmuştur. Ramanoğulları Adana'da, Memlûkların hâkimiyetinde bulunan, Dulkadiroğulları da Elbistan ve Maraş havalisinde kurulmuştur.

Osmanlı Tarihlerinde ısfendiyoğulları olarak geçen Candaroğulları Kastamonu ve Sinop havalisinde, Germiyoğulları hâkimiyetini tanıyan olan ve ımanoğulları olarak da zikredilen Lâdik veya Denizli Emareti, Denizli'de kurulmuştur. Esnaf teâkilatı İeklinde yarı bağımsız bir Ahi cumhuriyeti olarak ortaya çıkan Ankara Ahi Cumhuriyeti, Ankara'ya kendisine merkez seçmiştir. Sahibatoğulları eski adı Karahisar-ı Sahib olan Afyonkarahisar'da, Taceddinoğulları da Canik (Canit) havalisinde kurulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin erken dönemine ve Türk Tarihi'ne önemli ölçüde ışık tutan Anadolu Beylikleri tarihi hakkında, Prof. Dr. Faruk Sümer, Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarlıoğlu, Prof. Dr. Osman Turan, Prof. Dr. Yalvar Yücel, Prof. Dr. Tuncer Baykara gibi tarihçiler önemli çalışmalarında bulunmuşlardır.³ Ayrıca Himmet Akın'ın Aydınoğulları Tarihi, Zerrin Günal'ın Karasioğulları Beyliği, Refet Yinanç'ın Dulkadir Beyliği gibi müstakil çalışmalar da önemli bir yer tutmaktadır.

Tarih-i Osmanî Encümeni üyesi olan Ahmed Tevhid (Ulusoy) Bey'in de, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nda, Anadolu Beylikleri hakkında makaleleri yer almaktadır. Bu tez çalışmasında; Ahmed Tevhid Ulusoy'un, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'ndaki Anadolu Beylikleri'ni konu alan makaleleri araştırma konusu olarak seçilmiştir.

Ahmed Tevhid Bey'in mecmuadaki makalelerinde bahsi geçen beylikler şunlardır; Pervanoğulları ısfendiyoğulları Germiyoğulları Sahibatoğulları Karasioğulları Saruhanoğulları Aydınoğulları Menteleroğulları Çobanoğulları Denizli Emareti, Sisam Beyliği, Ankara'da Ahiler Hükümeti'dir. Ayrıca çalışmaya konuyla ilgili olarak, Gazi Çelebi ve Selçuk Hatun Sultan makaleleri de eklenmiştir.

Bu makaleler tarafımızca belirlenip, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'ndan birer nüshaları elde edilmiştir. Elde edilen bu nüshalar transkribe edilerek çalışmada orijinal metinlerle birlikte verilmiştir. Ayrıca bunlara ilave olarak da, Tarih-i Osmanî Encümeni ve Mecmuası ile yazar Ahmed Tevhid Ulusoy hakkında bilgiler verilmiştir.

³ Yavuz; a.g.e. s. 8.

Çalışmamızın birinci bölümünde; Tarih-i Osmanî Encümeni'nin, kuruluşu, gelişmesi teşkilatlanması faaliyetleri ve çıkarmış olduğu mecmua hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca encümenin tarih anlayışı ve Türk Tarihçiliğine katkısı üzerinde de durulmuştur.

İkinci bölümde; Ahmed Tevhid (Ulusoy)'ün, hayatı encümendeki faaliyetleri ve makaleleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde; mecmuadaki orijinal metinlerin günümüz harflerine dönüştürülmüş şekli yer almaktadır. Orijinal metinlere ise ekler kısmında yer verilmiştir.

Transkribe edilen bu makaleler değerlendirilmiş, ayrıca yazarın kullanmış olduğu kaynaklar, konuyu ele aldığı biçimi üzerinde durulmuştur. Çalışma esnasında yapılan tespitler değerlendirme ve sonuç bölümünde ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİR TARİH KURUMU OLARAK KURULAN TARİH-İ OSMANİ ENCÜMENİ

1.1. TARİH-İ OSMANİ ENCÜMENİ

1.1.1. Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Kuruluşu

II. Abdulhamid otuz yıllık istibdat döneminden sonra 31 Mart (13 Nisan 1909)⁴ ayaklanması neticesinde tahttan indirilmiş ve V. Mehmet Reâd padişah olmuştur. II. Abdulhamid, hükümlerinin son dönemlerinde - İttihat ve Terakki Partisi'nin de çabaları sonucu - Kanun-i Esasi'yi yürürlüğe koymuş ve II. Meşrutiyet'i ilan etmiştir (24 Temmuz 1908).⁵ II. Meşrutiyet'in ilanının ilk haftaları Müslim ve Gayrimüslim tüm unsurların abartılı ve samimi olmayan kaynaşma, uhuvvet ve hürriyet gösterileriyle geçmiştir.⁶ Meşrutiyet'in tekrar ve güçlü bir şekilde gelmesiyle toplum yaşamında büyük bir canlanma olmuştur. Gazetelerin sansür korkusu ortadan kalkmış ve gazete, dergi, kitap, olarak büyük bir yayın furçası başlamıştır.⁷

Böyle bir ortamda Tarih-i Osmanî Encümeni, V. Mehmet Reâd'ın tahta çıkışından sonra büyük bir Osmanlı Tarihi yazma isteği ile oluşmuştur. Encümenin amacı Encümenin mecmuasının ilk sayısındaki ifade-i meram⁸'da da belirtildiği üzere vassıf ve ehliyetli bir tarih yazmaktır. Vakanüvis Abdurrahman İref başkanlığında oluşturulan Osmanlı Tarihi yazma heyeti, Osmanlı tarihinin kaynaklarının ortaya

⁴ Ayhan Öztürk; Ahmet Nedim Kilci; Mustafa Keskin ve Diğerleri, Editör; Ayhan Öztürk, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Arka Oda Yayınları Kayseri 2009, s. 72.

⁵ Enver Ziya Karal; Büyük Osmanlı Tarihi, T. T. K. Yayınları Cilt 5, Ankara 2007, s. 39-40.

⁶ Feridun Emecen; Kemal Beydilli; Mehmet Kılıklı ve Diğerleri, Editör; Eklemedin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti Tarihi 1, Zaman Yayınları İstanbul 1999, s. 119.

⁷ Cemil Koçak; Hikmet Özdemir; Korkut Boratav ve Diğerleri, Editör; Sina Akılın, Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, Cilt 4, İstanbul 2005, s. 27.

⁸ Tarih-i Osmanî Encümeni, ifade-i Meram, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası, Cüz: 1, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910), s. 1-3.

akarđmasđđđn uzun bir zaman alđmayđ gerektirmesinin anlalđmasđyla, bir tarih kurumu İeklinde kurumsallađtđđmđđtđ.⁹

Resmi olarak Osmanlı Devletiönde vakanüvislik müessesesi 18. yüzyđđn bađlarđnda Halepli Mustafa Efendi ile bađlamđđtđ.¹⁰ Osmanlı Devletiönin, son vakanüvis Abdurrahman İreföten önceki vakanüvisi Lütfü Efendi 1907 yđđnda ölünce II. Abdulhamid yeni bir vakanüvis atamamđđtđ. V. Mehmet Reğat II. Abdulhamidöğn yerine padiğlah olunca Abdurrahman İrefö 18 Mayıs 1909 tarihinde vakanüvis olarak atamđđtđ.¹¹ Lütfü Efendiönin ölüminden Abdurrahman İreföğn vakanüvis olarak tayin edilmesine kadar geçen sürede bu müessese bol kalmđđtđ. Abdurrahman İreföde Osmanlı Devletiönin son vakanüvisi olmuğtur.

Tarih-i Osmanî Encümeniönin kurulmasđđn ikinci büyük amacđ ise, ikinci Meğrutiyetöğn ilanđ ile oluğan barđ ortamđnda bütün unsurlarđ bir arada tutmaya yardđncđ olacak bir milli tarih yazđđđmasđ isteğkidir. İkinci Meğrutiyet döneminin önemli tarihçilerini bünyesinde toplayan encümen; Osmanlıđđk politikasđna uygun olarak Gayrimüslim tarihçilerden de üyeler almđlardđ.¹²

Padiğlah V. Mehmet Reğat tarafđndan büyük bir ‘Osmanlı Tarihi’ yazmakla görevlendirilen Abdurrahman İref, Sabah gazetesinde yayđnladđđ bir bildiriyle; bu konuyu görülmek isteyen tarih alanđnda ihtisas sahibi kiğilerin ve daha önce kendisine yazđđ olarak müracaat edenlerin 5, 8 ve 9 Haziran 1909 tarihlerinde Bâb-đ Âliödeki vakanüvis odasđna gelmelerini duyurmuğtur.¹³ Gelilmeler neticesinde, 20 Haziran 1909 tarihinde Osmanlı Tarihi yazma heyeti kurulmuğtur.¹⁴

Heyet ilk toplantıđđnđ 23 Haziran 1909öda Bâb-đ Âliödeki vakanüvis odasđnda yapmđđtđ.¹⁵ Heyet ilk toplantıđđnda Osmanlı Tarihiönin mükemmel ve düzenli bir İekilde yazđmasđ için her İeyden önce tarihi vesikalarđ bulunup neğredilmesi kararđnđ almđđtđ.¹⁶ İlk etapta bir tahrir heyeti olarak kurulan komisyonda, daha sonralarđ arđiv vesikalarđđn tasnif ve tanziminin güçlükü ve Osmanlı Tarihi kaynaklarđđn ortaya

⁹ Hasan Akbayrak; Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine, Kitabevi Yayđnevi, İstanbul 2009, s. 49.

¹⁰ Mehmet Zeki Pakalđ; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, M.E. B. Yayđnlarđ İstanbul 1983, s. 574.

¹¹ Akbayrak; a.g.e. s. 51.

¹² Akbayrak; a.g.e. s. 51.

¹³ Sabah, 20 Mayıs 1325 (3 Haziran 1909).

¹⁴ Sabah, 9 Haziran 1325 (22 Haziran 1909).

¹⁵ Sabah, 11 Haziran 1325 (24 Haziran 1909).

¹⁶ Tanin, 24 Haziran 1924.

çıkarmasın uzun bir dönem çalışmaye gerektirdiği anlaşıncı kurumlama ekilimi başlamıştı.¹⁷ Dönemin Sadrazamı Hüseyin Hilmi Paşa, encümen oluşturma fikrini ilk olarak ortaya koymuş ve encümenin oluşması için önemli yardımlarda bulunmuştur.¹⁸

Kurulan encümen için Necip Asım (Yazıkş) tarafından bir talimatname hazırlanmıştı. 13 Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi heyet tarafından onaylandıktan sonra Sultan Mehmet Reşad'a sunulmuştur.¹⁹ Bu talimatname padişah idaresi ile yayınlanmış ve böylece heyet olarak oluşturulan komisyon 13 Tarih-i Osmanî Encümeni olarak kurumsallaştı.

Padişah V. Mehmet Reşad'ın irade-i seniyyesi ile 27 Kasım 1909 tarihinde yayınlanan 13 Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi encümenin teşkilatı, vazifelerini ve mali durumunu düzenlemektedir.

1.1.2. Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi

Teşkilât

Birinci Madde: Erbâb-i ihtisastan on iki azadan mürekkebi olmak üzere bir Tarih-i Osmanî Encümeni teşkil edilecektir. Azadan biri Encümen'e riyaset edecek ve reis bulunmadıkça zaman zaman azanın en kıdemlisi reis vekâletini ifâ edecektir.

İkinci Madde: Reis ve âza bidayeten taraf-i hükümetten intihâb olup badehu münhall vuku buldukça intihâb keyfiyeti âza-i mevcûdenin ekseriyet-i arasına mevdudur.

Üçüncü Madde: Şu on iki âza-i daimedenden maada hanedan-i saltanat-i seniyye ricâl-i kirâmından âza-i fahrîye ve erbâb-ı ihtisastan âza-i mua'vine ve âza-i muhabire dahi kaydolunacaktır.

Dördüncü Madde: Âza-i daimedenden hizmet-i devlette bulunanlara Encümenin eyyam-i in'ikadiyesinde Encümen'de hazır bulunmak üzere mensup oldukları devairden müsaade olunacaktır ve bunların mümkün mertebe İstanbul'da istihdam olunmaları devair-i aidesince nazar-i dikkate alınacaktır.

Beşinci Madde: Encümen âzası lieclî't-tetebbu devairin evrak mahzenlerine müracaata me'zûndur.

¹⁷ Akbayrak; a.g.e. s. 51.

¹⁸ Abdurrahman İref; 13 Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi, T.O.E.M. Cilt 9, 13 Nisan 1325 (1919), s. 63.

¹⁹ Sabah, 20 Teşrinisani 1325 (3 Kasım 1909).

Altıncı Madde: Âza-i daimededen başka devair-i hükümette müstahdem olan âza-i muavinenin ve sair erbab-i ihtisasın lede-l-hâce Encümenöe davetinde devaâ-i aidelerince müsaade olunacaktır.

Yedinci Madde: Encümen haftada bir ve indellüzûm iki defa toplanacaktır. ırtima-i atının günü reis tarafından azaya beyân edilecektir.

Sekizinci Madde: Encümen'in bir kütüphanesi ve bir kütüphane memuru ve iki kâtibi olup kütüphane memuruyla kâtipler eyyam-i in'ikadiyeden maada günlerde dahi devam edeceklerdir.

Dokuzuncu Madde: Kütüphane gerek doğrudan doğruya iltira ve tedarik ve gerek erbâb-i hamiyet tarafından ihdâ' edilecek kitap ve resail ve evrak ve vesaik ile telkil olunacaktır. Âza-i daimeye lede-l-mütalaa senet mukabilinde kütüphaneden kitap iare olunabilecektir. Âza-i saire Encümen'in mün'akid olmadıkçe günlerde kütüphanede istediği kitabemütalaa edebilecektir.

Vezaif

Onuncu Madde: Encümen'in vazifesi Devlet-i Osmaniye'nin mükemmel bir tarihini vücuda getirmek ve tarih-i Osmaniye'ye aid resail ve evrak ve kuyudatı tab' ve neıretmektir. Kıbu vazife İimdilik tarih-i Osmaniye münhasır ise de ileride tevsi olunabilir.

On Birinci Madde: Encümen ılıbu vazife ile mütemadiyen iltigal eyleyebileceği gibi erbâb-i himmet ve hamiyet taraflarından bu hususta vuku-bulacak maddi ve manevi her nevi muaveneti maa'l-memnuniye kabul eder.

On İkinci Madde: Encümen tarih-i Osmaniye'yi sırasıyla edvar ve fusule tefrik eyleyerek her devir ve fasdan tahririni azadan munasiplerine havale eyler, yazdan aksam heyet-i umûmîyede okunarak tadilat-i lâzâne icrasından sonra sırasıyla tab' olunur. Yazan zat arzu ettiği takdirde yazdıkçıkışmın zirine imzasıvaz' olunur.

On Üçüncü Madde: Erbâb-i vukuf ve iktidar taraflarından dahi bu vazifeye iltirak eden olursa maa'l-memnuniye kabul olunur ve Encümen'in programı dâhilinde kaleme aldıkları aksam hakkında aynı suretle muamele edilir. Bu misillü zevat evvelce Encümen'e müracaatla bir fasl-i mahsûsun tahririni deruhde eyleyebilir.

On Dördüncü Madde: Encümen kendisine irsal ve ihdâ' olunacak her nevi kitap ve risail ve matbuatê ve evrak ve vesaik-i tarihiyeyi veya suretlerini maa'l-memnuniye kabul ve gazetelere ilân eyler ve vuku bulacak ihbarat ve ihbaratênazar-i dikkate alâ.

On Belinci Madde: Encümen memalik-i Osmaniye ve ecnebiyede vaki kütüphanelerde icra-i taharriyat ve tetebbuat etmek ve kitabeleri ve harita ve planlarê ve kayd ve vesikalarê istinsah ettirmek için icap eden yerlere memurlar gönderebileceği gibi muhabere tarikiyle mahallinden malûmat talep eyler, velhasıl tarih-i Osmanînin İlan-ê millî ile mütenasip olmasêiçin her nevi vesaile müracaat eder.

On Altıncı Madde: Kütüphane memurunun vazifesi kütüphanede mevcut kütüb ve risail ve matbuat ve evrakê muntazaman bir defterini tutmak ve defteri günü gününe yürütmek ve dokuzuncu madde mucibince îfâ-yi muamele etmek ve kütüphaneye vuku bulacak irsalât mukabilince ashabına maa'l-telekkür ilmi haber göndermek ve Encümen'in muhaberatına nezaret eylemektir.

On Yedinci Madde: Encümen'in üç azadan mürekkeb bir heyet-i idaresi olup heyet-i idare idarî ve malî bilcümle hususata bakacak ve kitaplarê tab'ına nezaret eyleyecektir.

Cihet-i Malîye

On Sekizinci Madde: Encümen reis ve azasêın maâlê yoktur. Ancak talraya gönderilecek memurine münasip miktar harcârah verilecektir.

On Dokuzuncu Madde: Hazine-i devletten muhassas olmak üzere kütüphane memuruna İehri iki bin ve kâtiplerden birine bin ve diğesine altê yüz kurul maâl verilecektir.

Yirminci Madde: Encümen'in Hazine-i Hassa-i Lahane'den senevî on bin kurul tahsisat-i mürettebesi olup icap eden kütüb ve risail ve saire esmanê ve on sekizinci madde mucibince harcârahlar andan tesviye olunur.

Yirmi Birinci Madde: Tarih-i Osmanî'yi yazan zevata on altê sahifelik beher formasê için üç yüz kurul hesabiyle ikramiye verilir.

Yirmi İkinci Madde: Hiçbir masraf evvelce heyet-i idarede kararlândığ badehu heyet-i umûmîyede tasvip ve tasdik olunmadıkça tesviye olunamaz ve heyet-i idare âzasından biri umur-i hesabiyeinin mesuliyetini deruhte eyler.

Yirmi Üçüncü Madde: Tarih-i Osmanînin mesarîf-i tabiyesi karlıđđđđđđđđđđ olarak Hazine-i Hassa-i Hazret-i Padîlahîden ayrđđđ on bin kurulđđđđđđđđđđ daha tahsis olunmuđđđđđ. Kitap satđđđđđdan husule gelecek temettu ile erbab-đđđ fütüvvet tarafđđđdan edilecek teberruat Encümenöe irad kaydolunarak icabě veđđđhile tahsisata zamimetten Encümen tarafđđđdan sarf olunabilir.

Yirmi Dördüncü Madde: Her nevā masarîfin suret-i vuku nizamat-i mevzuaya tevkîf edilir.

Yirmi Belinci Madde: Encümen her sene nihayetinde bir muhasebe cedveli tanzim ile evrak-i müsbitesiyle beraber Hazine-i Hassa-i Ėlahane Müdüriyet-i Umumiyesiñe irsal ve lede-l hace bir suretini gazetelerle ilan eyler.²⁰

Tarih-i Osmanî Encümeni Üyeleri tarafđđđdan; encümenin amaçlarđđđ ve isteklerini anlatan ve Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasđđđnın ilk sayđđđında yer alan ifade-i meram yazđđđ ile de üyeler yapacaklarđđđ ilerin kēsaca bir izahatđđđ yapmđđđlardđđ. Bu bağlamda;

1.1.3. Encümen Üyelerinin Amaçlarđđđ İfade Etmesi (İfade-i Meram)

óBeyāndan müstakni olduđu üzere Devlet-i Osmaniye'nin ibtida-yě zuhurundan eyyām-đđđ āhireye deđđđin mufassal ve mükemmel bir tarihi lisanđđđda henüz yazđđđmamđđđtđđ. Vakanüvislerin me'mûr olduklarđđđ edvarđđđ vukuatđđđ zabt ve kaleme aldđđđklarđđđ tarihler bir silsile telkîl eder ise de ekserisi üslûb-i kadim üzere muharrer ve havadis-i ruzmerreyi havi salname tabirine müstahak resmî telîfâtđđđ. Mütâlâalarđđđ havasa münhasır kalmđđđtđđ ve bir ikisinden maadasđđđda usûl-i tenkide riāyet ve siyaset-i hariciye ve taklîbât-i idariye ve içtimaiye hakkēyla takip olunmadđđđđđdan kēyamet-i fenniyeleri kalîldir. Vakā birçok erbab-i merak ya Ėlahidi olduklarđđđ bir vakāyě veya bir devrin vakāsđđđ suret-i hususiyede tahrir ve tedkik ve teharrinden bazě zevat dahi tarih-i Osmanîmizi baĖtanbaĖa icmale hamaran-i himmet olmuđđđlardđđ; lâkin bu yolda yazđđđdan asarđđđ kēymet-i nisbiyeleri derkâr olmakla beraber bir kēsmě henüz gayr-i matbu' ve bir kēsmě da ihtiyaca gayr-i kâfidir.

Hâlbuki milletlerin hayat-i maziye ve an'anat-i tarihiyelerini bilmelerindeki fevaid-i lâtuhsa muhtac-i izah olmayub ekseriyet-i nâsih bu fevaidi te'mîn edecek bir eserin fêkdaně devlet ve milletçe telâfisi lâzđđđn bir nakisedir. Sergüzelťine vâkē olmayan âbâ ve

²⁰ İfade-i Seniyye Tarihi: 14 Zilkade sene 1327 (m. 27 Kasım 1909) ve 14 Telrînîşani sene 1325 (m. 27 Kasım 1909), Sicill-i Kavanin, Cilt XVI, Cihan Kitaphanesi, 1936. (ikdam, 17 Ėubat 1911). Aktaran: Akbayrak; a.g.e. s. 423-426.

ecdât-ıñ fazâil ve ihtimamat-ına ve nekais ve hatâyat-ına mütâli' olub da mahkeme-i vicdan-ında tahsin ve tekabbuh hükmünü vererek mahâsin ve maâlî-yi meftûniyyet ve taksirât ve kabâyih-e esef ve nefret hissiyat-ê uyanmayan milletlerde vatan-ê azize o mâder-i mihribâna irtibat ve muhabbet tamam-ıyla tecelli edemiyor. Usûl-i me'rutiyeti istihsâl eden Osmanlılar tevhid-i an'as-ı, te'lif-i menâfi telfik-i amal ile vatan-i mültereke ayn-ê kuvvetle sarf etmek azm-ını izhar edince tarih-i millîyi öğrenmek lüzumu tezahür ediverdi. Peder-i mülfikimiz, sevgili padişah-ımız efendimiz hazretleri cülûs-i meyâmin-me'nus-i mülûkânelerini mütea'kib İlan-i devlet ve milletle mütenasip ve mükemmel bir tarih-i Osmanî vücuda getirilmesini ve masarif-i tabiyesinin Ceyb-i Hümayûn İhriyâriyelerinden tesviyesini irade ve ferman buyurmalar-ıyla âtide sureti muharrer ta'limat hükmüne tevfikân Tarih-i Osmanî Encümeni te'kil ve ba-havalet-i âlî ifâ-yi vazifeye mübâderet eyledi.

Encümen evvel-emirde yazaca-ğ tarih-in plan-ıñ karar-ı t-âd-ê ve taksim-i a'mal kaidesini ihtiyar eyleyerek elyevm birinci cild-in istihzâriyle me'lguldür. Birinci cild Osmanlılar-ın Anadolu kâsas-ına vürûd ile Devlet-i Osmaniye'nin bidayet-i zuhurunu nakil ve musavvir olub o devre aid vesaikin nedretiyle beraber müesseselerin mensub oldu-ğ Türk-Turanî âk-ın tarih-i kadimine ve kurun-i evvel-i vustada suret-i cev-lân-ına ve etvar ve âdetine dair bir makaleyi ve Osmanlılar Sö-ğüt'de yerle-di-ğ zaman bir Rumeli'de Bizans ve di-ğeri Anadolu'da Selçukîye namıyla iki devlet-i âzime mevcut ve ilka'lar-ê yed-i Osmaniya-na geçdikden sonra dahi usûl-i siyasiyemiz-de, nizamat-i idaremiz-de, âdâb-i içtimaiyemiz-de tesirleri me'lhud oldu-ğundan onlara dair de di-ğ birer makaleyi medhal tarz-ında cild-i evvelce derc ve ilâve etmek tensib edildi-ğ cihetle cild-i mezkûrun iltigalat-ê uzam-ı d-ê, kariben itmam ve ne'rine çal-ı d-maktadır.

İmdilik haftada bir kere toplanan Encümen 1328 muharrem-in yirmi sekizinci Çar-lamba günü ictimâ-ında Tarih-i Osmanî Encümeni *Mecmuas-ı* nam-ıyla iki ayda bir kere seksen sahifelik bir mecmua ne'rine karar ver-mi'dir. Mecmuaya derc olunacak asar ve muharrerat-ın nev'i ber-vech-i âtî beyan olunur:

Evvela: Kitab-i tevârih-i Osmaniye'de bulunmayan veyahud gayr-i kâfi derecede mazbut olan ve Türkçeden gayr-i lisanlarda yaz-ıub bizce meçhul kalan vak-â hakkında tetebbuat ve mütâlaat,

Saniyen: Elde edilecek vesaik-i tarihiyye,

Salisen: Gerek emsalimiz olan cem'iyat ile ve gerek âza-i muavine ve sair muhabirlerimiz ile cereyan edecek muhaberatın nehrine karar verilen aksamı

Rabian: Encümenle ittihaz olunacak mukarrerat,

Hamisen: Her lisanda tarihimize müteallik yazılan asar hakkında ma-lûmat-i bibliyografya,

Sadisen: Henüz nehr olunmayan risail-i tarihiyye (tefrika suretiyle).

Mecmuanın bilcümle münderecatı Encümen'in nazar-i mütalaasından geçerek mazhar-i kabulü İarttı. Erbab-i maarifin lütfen gönderecekleri makalat ve vesaik suretleri ve saire programın muvafık görüldüğü takdirde maa't-telekkür mecmuaya derc olunacaktı. Vatan-i Osmaniye'ye müteallik her nev'i malûmat ve asar Osmanlı tarihinden evvele aid ve râci' olsa bile mecmuanın programına dâhildir. Bu mecmuanın nehrinden maksat derdest-i tabö ve temessül olan tarihimizin metnine aynen ve tamamen girmeyecek tettebbuat ve istitale-i atimizi ve vesaik ve kitabe suretlerini ve gerek tercüme ve gerek lisane-i saireden mütercim olup İimdiye kadar tabö olunmamış resaili nehrleyerek tarihimize zemin hazırlayarak ve mütalaa meraklılarının tevsi-i malumatın telhiz-i efkârına, tenlit-i ezhanına hizmet etmektir. Gayr-ı matbu mahz tarihimizden münasiplerinin ayrıca nehrı zaten encümenle kararlaştırılmış ve hatta Topkapı Saray-ı Hümayunu'nda revan kölkünde bulunan dört nüsha ıTevarih-i Âl-i Selçukî birbirleriyle mukabele edilmek İartıyla azadan Necib Asım ve Mehmet Arif Beylerin nezareti altında bahriye matbaasında vaz-ı destgah temessül edilmiştir.²¹

1.1.4. Tarih-i Osmanî Encümeni Üyelerinin Seçimi

Abdurrahman Leref, Hüseyin Hilmi Paşanın 22 Nisan 1325'de (5 Mayıs 1909)²² ikinci kez sadarete geçmesinden sonra, Padılah V. Mehmet Re'ad tarafından 18 Mayıs 1909 tarihinde hem Tarih-i Osmanî'yi tahrir edecek komisyonun başkanını hem de vakanüvis olarak görevlendirilmiştir.²³ Abdurrahman Leref, Tarih-i Osmanî Heyet-i Tahririyesine, tarihçi olan ve tarihi yayınları olan kişiler arasından yaptığı araştırmalar ve müzakereler sonucunda üye seçimlerini gerçekleştirmiştir.²⁴

²¹ Tarih-i Osmanî Encümeni, ıkfade-i Meramı, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası Cilt 1, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1901), s. 1n3.

²² Ali Fuad Türkgeldi; Görüp İittiklerim, T. T. K. Yayınları Ankara 1987, s. 41.

²³ ıTarih-i Osmanî Komisyonu, Servet-i Fünun, 15 Cemaziyelevvel 1327 (5 Haziran 1909), s. 22.

²⁴ ıTarih-i Osmanî Komisyonu, a.g.m., s. 22.

Bu araştırmalar ve müzakereler neticesinde, üye seçimleri sonuçlanmış ve ilk olarak 22 Haziran 1909 tarihli sabah gazetesinde üyelerin listesi açıklanmıştır. Üyeler, asıl ve yardımcı üyeler ílekinde ikiye ayrılmıştır:

Asıl Üyeler; Ahmet Rasim Bey, Ahmet Saib Bey, Ali Reıad Bey, Necib Asın Bey (Yazıksız), Ali Nusret Bey, Ahmed Refik Bey (Altınay), Diran Kelekyan Efendi, mebus Karolidi Efendi, Mehmet Arif Bey, Efdaleddin Bey (Tekiner), Ahmed Tevhid Bey (Ulusoy), Ali Seydi Bey.

ıstanbul ve Roma, Paris, Viyana kütüphanelerindeki vesikaların tasnifi için de yardımcı üyeler seçilmiştir. Yardımcı Üyeler; Ahmed Midhat Efendi, Mekatib-i Askeriye Nazır Tevfik Paıa, Faik Reıad Bey, Ali Emiri Efendi, Mistakidis Efendi, Bahriye Miralaylarından Safvet Bey, Bahriye Binbaıığarından Lükürü Bey, Kozan Mutasarrıf-ı Sabık Musa Kazın Efendi, Tophane Komisyonu Aza-yı Sabıkasından Miralay Ali Bey, Sadaret Lıfre Kaleminden Osman Bey, Baıkdadi Fehmi Efendi.²⁵

Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesinin ikinci maddesinde encümen baıkanı ve üyelerinin hükümet tarafından seçileceği hükmüne yer verilmiştir.²⁶ Heyetin ilk oluşumundaki üye seçimi, komisyon baıkanı olan Abdurrahman Leref tarafından padişahın da tavsiyeleri neticesinde olmuştur. Bunun yanında encümen reisliğine vekâlet eden²⁷ Necib Asın (Yazıksız)ın da üye seçimlerine etkisinin olduğu söylenebilir. Neticede üyelerin çoğunun bu iki tarihinin yakın çevresinden olması bu dölünceyi güçlendirmektedir.²⁸

Tarih-i Osmanî Encümeniinin 12 kıliden oluşan asıl üyelerinin, tarihin farklı alanlarında uzmanlaırmı kıliler arasından seçilmiş olması umumi bir tarih yazınının gerçekleştirileceği ve bir il bölümünün yapđacađı anlamaktadır. Ayrıca vefatlar neticesinde, vefat eden asıl üyelerin yerine yardımcı üyeler asıl üye olarak seçilmiştir.

Tarih-i Osmanî Encümeniinin kurululunda, Osmanlıcıl politikası doğrultusunda gayrimüslim tebaadan da encümene üyeler alınmıştır. Encümenin 12 asıl heyetinden 3 tanesi gayrimüslimdir. Bunlar; Ermeni asıl Diran Kelekyan, Rum asıl Pavlo Karolidi ve Arnavut asıl Ortodoks ıskender Yanko Hoııdır. Ayrıca encümenin 20 yardımcı üyesinden 2 tanesi de gayrimüslimdir. Süryani Katolik Patriği Efram Rahmani Efendi

²⁵ Akbayrak; a.g.e., s. 60.

²⁶ ıade-i Seniyye..Tarih-i Osmani Encümeni Talimatnamesi, madde 2.

²⁷ ıkdam, 24 Aıustos 1923.

²⁸ Akbayrak; a.g.e., s. 63.

ve Müze-i Osmanî muhafızlarından Mistakidis Efendi yardımcısı üye olarak seçilmişlerdir.

Rum asıllı Pavlo Karolidi mebusluk yaptığı dönemlerde her ne kadar diğer ayrışık Rum Mebuslarla beraber hareket etmese de sürekli Atina ile temasta olmuştur. Buna karşılık encümenin diğer gayrimüslim üyesi, Ermeni asıllı Diran Kelekyan Osmanlı Milleti kavramına bağlı kalmıştır.²⁹ Gayrimüslim üyeler Balkan Savaşlarından sonra çöken Osmanlı politikasının neticesinde encümen faaliyetleri içinde yer almamışlardır. Bu üç asıl üyenin encümen içindeki faaliyetleri göz önüne alındığında, 1914 yazına kadar faal oldukları görülmektedir. Bu bağlamda; Pavlo Karolidi Birinci Dünya Savaşıyla Atina'ya yerleşmiş, Diran Kelekyan tehcir kanunu çerçevesinde Çankaya'ya gönderilmiş ve orada ölmüştür. Bir diğer asıl üye İskender Yanko Hoçi ise 1917 yılında ölmüş ve yerlerine encümen yardımcısı üyelerinden yeni üyeler seçilmiştir.³⁰

1.1.5. Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Vilayetlerde Teşkilatlanması

Tarih-i Osmanî Encümeni 23 Haziran 1909 tarihindeki toplantısında, tarihi vesikaların bulunması toplanması³¹ ve vilayetlerde bulunan tarihi vesikaların İstanbul'a getirilmesi için vilayetlere yazı gönderilmesini kararlaştırmıştır.³² Encümen, yaptığı kapsamlı tarih araştırmasının gereği olarak, Vilayet ve Maarif Müdürlüklerinden, talıma kütüphanelerindeki tarihi eserlerin isimlerinin bildirilmesi ve Osmanlı toprakları üzerinde daha önceki medeniyetlere ait tarihi yapılar, türbeler, manastırlar ve yapılan savaşlar hakkında bilgi verilmesini istemişlerdir.³³

Bu bağlamda encümen ilk olarak, Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olan ve Osmanlı Tarihi için önemli bir merkez sayılan Bursa'da İhsanî Hüdavendigâr Kütüphanesi'ni açmıştır.³⁴ Encümen, askeriye ve ilmiye sınıfından müteakik bir heyet oluşturmuştur. Heyet, Kütüphanenin masraflarının karşılanması için Tarih-i Osmanî Encümeni'ne müracaat

²⁹ Diran Kelekyan, *Osmanlı Devleti'nin İlk Başkenti Olan ve Osmanlı Tarihi*, Sabah, 4 Eylül 1909.

³⁰ Ahmet Refik Altınay, *Osmanlı Devleti'nin Tarihçesi Hakkında Raporu*, Maarif Vekâleti Mecmuası Sayı 14, Kânunuevvel 1927, s. 426.

³¹ Tanin, 24 Haziran 1909.

³² Sabah, 24 Haziran 1909.

³³ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİKEA), Kutu No: 2, Belge No: 82. Aktaran: Akbayrak; a.g.e., s. 79.

³⁴ İnkılap, 12 Mayıs 1911.

etmiştir.³⁵ Ayrıca encümenin Bursa'da bir İube açması olayı da Osmanlı başında pek isabetli olarak değerlendirilmiştir.³⁶

Encümen, Bursa'dan sonra diğer vilayet merkezlerinde de yavalı yavalı İubeler açmaya devam etmiştir.³⁷ Tarihi manada önemli bir yer teşkil eden Rodos'ta ikinci İube açılmıştır.³⁸ Hemen akabinde Kosova'da bir İube açılmıştır.³⁹ Yine aynı dönemlerde Bitlis vilayetinde encümenin diğer bir İubesi kurulmuştur.⁴⁰

Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Konya'da kurulan İubesi ise Selçuklular dönemine ait tarihi yapılar üzerine aratmalar yaparak, ilk olarak Selçuklu yapılarının fotoğrafların çekmekle ille başlamışlardır.⁴¹

Encümen, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları neticesinde oluşan sebeplerden dolayı vilayet teşkilatlanmasını tam anlamıyla gerçekleştirememiştir. Bunun yanında daha önce açılmış olduğu Kosova ve Rodos da savaşlar sonucunda Osmanlı sınırları dışında kalmıştır. Ayrıca bu savaş koşullarında diğer İubeler de tam olarak encümen çalışmalarına katkı sağlayamamışlardır.

1.1.6. Tarih-i Osmanî Encümeni'nin Osmanlı Tarihi Yazma Görevinin Değiştirilmesi

Sultan Mehmet Reşad'ın talimatıyla teferruatlı bir Osmanlı Tarihi yazmak için çalışmalarına başlayan encümen, Osmanlı Tarihi yazmanın uzunca bir zamanda tamamlanamaması sonucu üyelerde, encümenin Osmanlı Tarihi yazma görevinin değiştirilmesi yönünde bir eğilim olmuştur. 27 Kasım 1909 tarihinde yayınlanan Tarih-i Osmanî Encümeni Talimatnamesi'nin onuncu maddesi (Encümen'in vazifesi Devlet-i Osmaniye'nin mükemmel bir tarihini vücuda getirmek ve tarih-i Osmaniye'ye aid resail ve evrak ve kuyudatı tab' ve neşretmektir. Şu vazife imdilik tarih-i Osmaniye münhasır ise de ileride tevsi olunabilir) 4 Aralık 1916 (21 Teşrinisani 1332) tarihinde İura-yı Devlet'e sunulmak üzere yeniden yazılmıştır.⁴²

³⁵ İdam, 12 Mayıs 1911.

³⁶ İdam, 2 Temmuz 1911.

³⁷ İdam, 26 Temmuz 1911.

³⁸ İdam, 26 Temmuz 1911.

³⁹ İdam, 7 Ağustos 1911.

⁴⁰ İdam, 7 Ağustos 1911.

⁴¹ İdam, 26 Şubat 1912.

⁴² Ahmet Refik (Altınay), "Tarih-i Osmanî Encümeni Meselesi", İdam, 12 Teşrinievvel 1336 (12 Ekim 1920).

Encümenin görevlerini belirleyen talimatnamenin onuncu maddesi yeniden şu şekilde düzenlenmiştir:

“Onuncu madde; Encümenin vazifesi Osmanlı Tarihi’ne aid monografiler tahriri ve vesaiki cem’i ve gayr-i matbu eser-i mühimmeyi yeniden ve vak’ânüvis tarihlerinin nüsh-ı musahhahları’nı tekraren tab’o ve ecnebi müellefat’ı tercüme ve bunları icab’ında halîyelerle ne’retmek ve idare-i Osmaniye’de bulunmuş olan memalik ve milletin tarihine dair tetebbuat icra ve asar’ı ne’r ve bu suretle mükemmel bir Osmanlı Tarihi vücuda gelmesine hizmet eylemektir.”⁴³

Encümen bu talimatname kararı’na, Osmanlı Tarihi yazma görevini kaldırarak encümenin görevini, yazılacak Osmanlı Tarihleri için sadece vesika toplama ve tasnif etme işi olarak yeniden düzenlemiştir.

Encümenin görevinin ne olması gerektiği noktasında encümen üyeleri arasındaki görül farklılıklar’ın ortaya çıktığı bir dönemde bazı gelişmeler dikkat çekmektedir. Bu dönemde milli arşiv kurumunun oluşturulmasına yönelik faaliyetler başlamıştı. Başında, milli arşiv kurumunun oluşturulmasını isteyen makalelerin yayınlandığı⁴⁴ bir dönemde, Tarih-i Osmanî Encümeni Reisi Abdurrahman İrefâde Berlin’e giderek arşivlerde incelemeler yapmıştı.⁴⁵ Bu olaylar neticesinde arşiv çalışmalarına büyük önem verilmiştir. Tarih-i Osmanî Encümeni’nin, Osmanlı vesikaları’nı toplanması ve bunların muhafaza edilmesi noktasındaki çabaları neticesinde tarih yazıldığı için vazgeçilmez olan Osmanlı arşivleri günümüze aktarılabilmiştir.

1.1.7. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası

Osmanlı Devleti’nin mükemmel bir tarihini yazmak ve Osmanlı Tarihi’ne ait vesikalar, evraklar ve risaleleri bulup ne’retmek için kurulan Tarih-i Osmanî Encümeni, 9 Şubat 1910 tarihinde yapılmış oldukları toplantıda, iki aylık ve seksen sayfalık bir mecmua yayınlama kararı almıştı.⁴⁶ Mecmuanın çıkarılmasında, yazılacak Osmanlı Tarihi metnine aynen giremeyecek olan araştırmaları ve vesikaları yayınlarak yazılacak olan Osmanlı Tarihine zemin hazırlama amaçla güdülmüştür.

⁴³ Ahmet Refik, a.g.m.,

⁴⁴ Har Hazine-i Evrak’ı, Tanin, 13 Temmuz 1917.

⁴⁵ Abdurrahman İrefâ, Berlin Hazine-i Evrak’ında Vesaik-i Kadime-i Osmaniye’i, TOEM, Cilt 8, 1 Haziran 1333 (1 Haziran 1917).

⁴⁶ Tarih-i Osmanî Encümeni, İfade-i Meram’ı, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası Cilt 1, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1901), s. 13.

Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'nın ilk sayışı 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910) tarihinde yayınlanmıştır. Mecmua düzenli olarak 1918 yılı sonuna kadar iki ayda bir çıkarılmıştır.⁴⁷ Ancak 1918 yılına gelindiğinde encümenin koruyucusu olan Sultan Mehmet Reşad'ın ölümü ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı Mondros Mütarekesi (30 Ekim 1918)⁴⁸ mecmuanın yayınlanmasını sekteye uğratmıştır. Ayrıca dönemin ekonomik şartları kâğıt kıtlığı ve Sultan Mehmet Reşad'ın ölümü neticesinde alınan ödeneklerin kesilmesi ile faaliyetler tamamen durmuştur.

Cumhuriyet'in ilanı ile Türk Tarihi Encümeni Mecmuası adını alacak olan Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası 1926 yılı sonuna kadar yayınladığı 95 sayıda toplam 249 makale yayınlamıştır. Mecmuada yer alan 249 çalışmanın 43 adedi vesika yayınları ile ilgili olmuştur. Biyografik tarzda da 27 makale yayınlanmıştır. Osmanlı Tarihi üzerine yapılan monografi çalışmaları da mecmuada önemli yer tutmuştur. Ayrıca Ahmed Tevhid ve Halil Edhem Bey'in kitabeler üzerine yapılmış çalışmaları ve Meskûkât-ı Ali'nin nüvizmatik çalışmaları da yer almıştır.

Encümen üyeleri, encümenin tespit ettiği bir program dâhilinde değil kendi çalışmaları alanlarıyla ilgili yayınlar yapmışlardır. Bir bakıma mecmua için yazmamışlar, yazdıklarını mecmuada yayınlamışlardır.

Bu makalelerin 179 adedini encümenin asıl üyeleri olan 18 tarihçi hazırlamıştır. Bu tarihçiler;

İlk asıl üyeler; Abdurrahman Leref, Ahmed Refik (Altınay), Necib Asım (Yazıkış), Ahmed Tevhid (Ulusoy), Efdaleddin (Tekiner), Mehmed Arif, İskender Yanko Hoç ve Diran Kelekyan'dır. Sonraki dönemde ölümler neticesinde asıl üye olanlar; Halil Edhem (Eldem), Safvet, Ali Emiri, Meskûkât-ı Ali, Keçecizade Yahya Reşad Fuad, Hüseyin Hüsameddin (Yalır), İbnülemin Mahmud Kemal (Kıral), Mehmed Ziya ve Mükrimin Halil Yinanç'tır.

Encümen mecmuasında asıl üyelerin yanında yedek üyelerin de yayınlarına yer verilmiştir. Encümenin fahri üyesi, Macar tarihi üzerine araştırma yapan, Macar oryantalist Karaçon İsmail'in de mecmuada İbrahim Müteferrika üzerine bir makalesi

⁴⁷ 1910 ile 1918 yılları arasında her iki ayda bir düzenli olarak yayınlanan mecmua toplamda 48 sayı çıkarılmıştır.

⁴⁸ Durmuş Yalçın; Yalır Akbeyek; Dursun Ali Akbulut ve Diğerleri, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, A.T.A.M. Yayınları, Ankara 2005, s. 134.

yayınlanmıştı. Ayrıca encümen üyesi olmayan, Mehmed Nüzhet, Rumbeyoğlu Fahreddin, Mehmed Zeki (Pakalın), Mehmed Refik, Ahmed Muhtar Paşa, İstevyan Cansezof, Hafız Kadri'nin de mecmuada çalışmaları yer verilmiştir.

1.2. TÜRK TARİH ENCÜMENİ

1.2.1. Türk Tarih Encümeni'nin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki mübareke döneminde encümenin faaliyetleri tamamen durmuştur. Bu dönemde encümenin bazı üyeleri, Ali Emiri başkanlığında 1921 yılında İstanbul'da kurulan, arşivde vesika tasnifi yapan Vesaik-i Tarihiye Tasnif Encümeni'nde çalışmaya başlamışlardır.⁴⁹ Encümenin diğer üyeleri ise gerek devlet memurluğu görevleri gerekse görülme ayrımları nedeniyle Vesaik-i Tarihiye Tasnif Encümeni'nde yer almamışlardır.

1922 yılında gelindiğinde Tarih-i Osmanî Encümeni'ne ilerlik kazandırılması yönünde talepler olmuştur. Çeşitli yayın organlarında bu talepler dile getirilmiştir. Karavezirzade Mehmet İzzeddin İdam gazetesindeki bir yazısında, Tarih-i Osmanî Encümeni'ne maddi yardımların kesilmesi neticesinde encümen üyelerinin dağılması ve yayınlarını durdurmaları tarih ilmi adına acıacak bir hadise olduğunu belirtmiştir.⁵⁰

Mübareke sürecinde pek çalışmaya imkân bulamayan Tarih-i Osmanî Encümeni, İstanbul Hükümeti'nin idaresi altında kalmıştı. 19 Ekim 1922 tarihinde Refet Paşa komutasındaki Ankara Hükümeti Ordusu'nun İstanbul'a girmesi⁵¹ ve İstanbul'u ilhak ile İstanbul'da bulunan diğer kurumlar gibi Tarih-i Osmanî Encümeni de Ankara Hükümeti'nin idaresi altına girmiştir. Ankara Hükümeti'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmeye çalışan encümen, Ankara Hükümeti Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.

Bir dönem çalışmaları Ankara Hükümeti idaresi altında sürdüren Tarih-i Osmanî Encümeni, Cumhuriyet'in ilanından sonra adını Türk Tarih Encümeni ve yayınladığı derginin adını da Türk Tarih Encümeni Mecmuası olarak değiştirmiştir. Yeni encümen faaliyetlerini Ankara Hükümeti Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak sürdürmüştür.

⁴⁹ İdam, 11 Ocak 1921.

⁵⁰ Karavezirzade Mehmet İzzeddin, *ÖBilinmeyen Bir Tarihi Menbaî*, İdam, 6 Temmuz 1922.

⁵¹ Abdulkadir Özcan; Fatih Ande Fehmettin Balat ve Diğerleri, Editör; Bekir İlahin, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 7, Akaç Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 223.

Encümenin talimatnamesi de Ankara Hükümeti Maarif Vekâleti tarafından yeniden düzenlenmiştir.

Encümen üyeleri 1923 yâde mart ayê içinde yaptıkları görülmelerde encümen nizamnamesinin mali konularla ilgili maddelerini⁵² ve iç illerine dair düzenlemeleri tamamlayarak Maarif Vekâletine göndermiştir.⁵³ Encümen, mali sorunların da çözülmesiyle hemen aynı hafta içinde çalışmalarına başlayacaklarına açıklamışlardır. Ayrıca mütareke döneminde yayın hayatını durduran encümen, üyelerinin bazılarıyla da çelişitli sebeplerle yollarını ayırmışlardır. Bu bağlamda eksik üyelerini tamamlamak için; Reâd Fuadın ölümü ile boşalan üyelike, meskûkât uzmanı Miralay Ali Bey seçilmiştir. Mehmed Ariften boşalan üyelike ise Halil Edhem ve Ahmed Rasim seçilmiştir.⁵⁴ Ahmed Rasimin devamsızlığından dolayı yerine kâniâle Mahmut Kemal (kâniâle) üyelike seçilmiştir. Ali Emiri Efendiin istifasıyla boşalan üyelike de müderris Yusuf Behçet (Gücer) seçilmiştir.⁵⁵

Tarih-i Osmanî Encümeniine ve daha sonra Ankara Hükümeti bünyesinde yeniden yapılandırılan Türk Tarih Encümeniine başkanlık yapan Abdurrahman Leref, T.B.M.M. nin ikinci dönem İstanbul milletvekili olarak seçilmiş ve Ankaraöya gitmiştir.⁵⁶ Encümen reisliği vekâletine en kadimli üye olan Necib Asim (Yazıkış) getirilmiştir.⁵⁷ Encümen mecmuası Ankara Hükümeti idaresinde 63-77. sayış Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası adıyla çıkarılmış, 78. sayıdan sonra mecmuanın Türk Tarih Encümeni Mecmuası olarak yayınlanması kararlaştırılmıştır.⁵⁸

Encümen başkanı Abdurrahman Lerefın 18 Şubat 1925 tarihinde vefatı üzerine, encümen başkanlığına Darülfünun Türkiye Tarihi müderrisi Ahmed Refik (Altınay) seçilmiştir.⁵⁹ Abdurrahman Leref Efendiiden boşalan encümen üyeliğine de, encümen üyeleri tarafından Mersin mebusu Niyazi (Ramazan) Bey seçilmiştir.⁶⁰

⁵² kdam, 9 Mart 1923.

⁵³ kdam, 23 Mart 1923.

⁵⁴ kdam, 6 Nisan 1923.

⁵⁵ kdam, 10 Temmuz 1924.

⁵⁶ kdam, 20 Temmuz 1923.

⁵⁷ kdam, 24 Ağustos 1923.

⁵⁸ kdam, 10 Şubat 1924.

⁵⁹ kdam, 26 Şubat 1925.

⁶⁰ kdam, 17 Mayıs 1925.

1.2.2. Türk Tarih Encümeni Talimatnamesi⁶¹

1-Türk Tarih Encümeni erbâb-i ihtisastan ve on iki azadan mürekkebirdir. Azadan biri Encümen'e riyaset eder. Encümen Yüksek Tedrisat'a merbuttur.

2-Encümen'in vazifesi millî tarihimize dair monografiler tahrir, vesikalarêcem' ve gayr-i matbu' âsar-i mühimme ile vak'anüvis tarihlerinin en doğru nüshalarê tekraren taböve Türkçeönin gayr-i lisanlarda tarihimize aid müellifatê tercüme ve Türk idaresinde bulunmú olan milel ve memalikin o zamanlara aid tarihine dair tettebbuat icra' ve eserler te'líf ve memalik-i sairede bulunan këymettar vesikalarê fotoğraflarêñ ahz ve neírederek bu suretle mükemmel bir millî tarih vücuda gelmesine hizmet eylemektir.

3-Encümen azasêñ evrak hazînelerinde tedkikatda bulunmalarêña müsaade edilir. Tasnif-i Vesaik Heyeti, Encümen'e merbuttur.

4-Her içtima' için reis ve azaya, mümasil encümenler azasêña verilen miktarda hakk-ê huzur verilir.

5-Encümen tarafêndan te'líf edilecek eserler Encümen heyet-i umûmîyesince bil tetkik kabul olunur. Tab' ve te'líf ücretleri Maarif Vekâletince tesviye këñê. Hakk-ê tedíf Maarif Vekâleti hakk-ête'líf nizamnamesine tâbidir.

1.2.3. Türk Tarih Encümeniönin Faaliyetleri

Encümen, Ankara Hükümetiönin himayesine girdikten sonra düzenli bir íekilde çaldmaya baílamıı. Türk Tarih Encümeni Mecmuasê bu dönemde düzenli olarak iki ayda bir yayınlanmıı. 1924 yđê ocak ayênda yayınlanmasê gereken 78. sayê mayê ayêña kadar sarkmı ancak diğer sayđar kêsa zamanda yayınlanmı ve 1925 yđêndan itibaren de normal yayın periyodunu yakalamıı.

Encümen, Cumhuriyet öncesi dönemde de olduğu gibi faaliyetlerine devam etmiğtir. Osmanê Tarihiöne ait aralııma ve belgelerin yayınlanmasêña Türk Tarih Encümeni Mecmuasênda da sürdürmüğtür. Ayrıca İstanbul Hükümeti tarafêndan kurulan ve Tarih-i Osmanî Encümeni üyelerinin bazđarêñ da yer aldđđ Vesaik-i Tarihiye ve Tasnif Encümeni tarafêndan yürütölen Osmanê arlıvlerinin düzenlenmesi çaldmalarê Cumhuriyet döneminde Türk Tarih Encümeni bünyesindeki Tasnif Encümeni tarafêndan yürütölmüğtür.

⁶¹ Maarif Vekâleti Mecmuasê Sayê 14, Aralığ 1927, Aktaran: Akbayrak, a.g.e. s.427.

Maarif Vekâleti, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin armasının tespitinde Türk Tarih Encümeni'nin de fikirlerini almak için bir tezkere göndermiştir.⁶² Encümen Üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti armasını konusunu 25 Kasım 1925 tarihli toplantılarında değerlendirecek, Maarif Vekâleti'ne teklif edecekleri arma şeklini görüşüp tespit etmişlerdir.⁶³ Encümen üyelerinin görüşleri doğrultusunda şu esaslar tespit edilmiştir;

- 1- Armada nur ve irfanı temsil edecek olan ay-yıldız işareti bulunacaktır.
- 2- Kalkan bulunacaktır ki bu kuvvet ve silahın temsildir.
- 3- Türkiye ziraat mektebi olduğundan çiftçilik alameti olan balık bulunacaktır.
- 4- Irkımız kuvvetini gösterecek olan mevalle de bulunacaktır.
- 5- Bunlardan mürekkep olacak olan armanın altında istiklal madalyasının resmi bulunacaktır.⁶⁴

1.2.4. Türk Tarih Encümeni Mecmuası

Tarih-i Osmanî Encümeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâleti'nden talep ettikleri tahsisatın kararı kendilerine bildirildikten sonra⁶⁵ encümen mecmuasının yeniden yayınlanması için çalışmalarına başlamıştı. 15 Mart 1923 tarihli encümen toplantısında, yakında yayınlanacak olan encümen mecmuasının içeriğine ilişkin görüşmeler yapılmıştı.⁶⁶

Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasının, Sultan Mehmed Reşad'ın ölümünden sonra yayınlanamayan, Nisan 1919 ile Haziran 1921 tarihleri arasında kapsayan dönem için 49-62. sayılar 1923 yılında yayınlanmıştır.⁶⁷ Ağustos 1921 ve Kasım 1923 tarihleri arasında kapsayan 63-77. sayılar ise 9 Şubat 1924 tarihinde yayınlanmıştır.⁶⁸ Cumhuriyetin ilanından sonra encümen ismini, Türk Tarih Encümeni olarak değiştirmiş, 78. sayıdan itibaren de mecmuanın ismi Türk Tarihi Encümeni Mecmuası olmuştur.⁶⁹

⁶² İdam, 12 Kasım 1925.

⁶³ İdam, 26 Kasım 1925.

⁶⁴ İdam, 26 Kasım 1925.

⁶⁵ İdam, 6 Şubat 1923.

⁶⁶ İdam, 16 Mart 1923.

⁶⁷ İdam, 3 Eylül 1923.

⁶⁸ İdam, 10 Şubat 1924.

⁶⁹ İdam, 10 Şubat 1924.

Türk Tarih Encümeni Mecmuası'nın ilk nüshası 61 (78) olarak numaralandırılmıştır. Mecmuanın kapakında Türkiye Tarihine ait makalelere açık olduğu bildirilmiştir. Büyük bir Osmanlı Tarihi yazma arzusuyla yola çıkan encümen, yeni mecmuanın içeriği için önemli tarihimiz için gayet mühim makaleler tabirini kullanmıştır.⁷⁰ Bu söylemlere rağmen, encümen mecmuası yayınları eski programına göre devam ettirmiştir.

Encümen mecmuasında, yeni dönemde Osmanlı Tarihi'ne ait yazma eserlerin tefrika olarak yayınlanmasına devam edilmiştir. Mecmuanın 78-84. sayılarında Mehmed Halife'nin Tarih-i Gâmani ve 85-95. sayılarında Kâşî El-Hac Abdulgaffar'ın Umdetü'l-Tevarih adlı eserleri tefrika olarak yayınlanmıştır. Ayrıca encümen, Evliye Çelebi Seyahatnamesi'nin yedinci ve özellikle Anadolu'ya dair önemli bilgiler bulunan sekizinci ciltlerini yayınlama karar almıştır.⁷¹

17 Haziran 1925 tarihinde yapılan ve encümen talimatnamesinin görüldüğü toplantıda, encümenin neşriyatının iki kışında yapılması kararlaştırılmıştır.⁷² Bu bağlamda:

- 1- Arşiv vesikalarına istinaden yazılacak monografik eserler; Türkiye-Fransa, Türkiye-Avusturya, Türkiye-Rusya, Türkiye-Almanya, Türkiye-İngiltere, Türkiye-Flemenk, Türkiye-İsviçre, Türkiye-Lehistan, Türkiye-Venedik, Türkiye-Prusya, Türkiye-Macar, Türkiye-Fas, Türkiye-Dubrovnik ilişkileri ve Türk idaresinde bulunan, Macaristan, Kâşî, Eflak, Boğdan, Tunus-Cezayir, Yemen, Hicaz, Yunan, Sırb, Bulgar, Mısır, Suriye ve Lübnan meseleleri ve ayrıca Anadolu idaresi, Maarif Teşkilatı idari Teşkilat, Askeri Teşkilat, Evkaf Teşkilatı Türkiye'de Gayrimüslimler.⁷³ Burada yazılacak olan monografiler Osmanlı Devleti'nin dış ilişkileri ve müesseseleri tarihi olmasına rağmen, Osmanlı yerine Türkiye kullanılmıştır.
- 2- Yayımlanması kararlaştırılan yazma eserler; Tevarih-i Âli Selçuk, Neşri Tarihi, Ruhi Tarihi, Hadidi Tarihi, Hıfzı Bihişt, Hünername, Tarih-i İbn-i Kemal, Tabakatü'l-Memalik, Rodos Fethi, Mısır Seyahatnamesi, Selanik

⁷⁰ İdam, 1 Haziran 1924.

⁷¹ İdam, 29 Mayıs 1924.

⁷² İdam, 18 Haziran 1925.

⁷³ A.g.g.

Tarihi, Fendâklâde Silahdar Tarihi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Karaçelebizade Zeyli, Menakıb-ı Hünerveran.⁷⁴

1.2.5. Türk Tarih Encümeni'nin Yeniden Kurulması

Abdurrahman Lerefân ölümünden sonra yerine, encümene vekâlet eden Ahmed Refik bakan seçilmiştir. Ahmed Refik yetersiz gördüğü encümen çalışmalarına hızlandırmak ve daha geniş bir ilmi çalışmaya alan oluşturmak için yeni bir talimatname hazırlamış ve Maarif Vekâleti'ne sunmuştur. Maarif Vekâleti ve Türk Tarih Encümeni arasındaki görüşmelere neticesinde encümenin istediği şekilde yeni bir düzenleme yapılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Maarif Vekâleti'ne bağlanan encümen, sonra sırasıyla Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti'ne, Maarif Vekâleti Hars Müdürlüğü'ne ve son olarak da Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Dairesi'ne bağlanmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda 6 Temmuz 1927 tarihinde Türk Tarih Encümeni, Maarif Vekâleti'ne bağlı olarak yeniden kurulmuştur. Encümenin yeniden kurulmasına, eski Türk Tarihi Encümeni'nin artık bir bütünlükten uzak ve dağınık olması gerekçe olarak gösterilmiştir.⁷⁵

Cumhuriyet Hükümeti tarafından yeniden kurulan Türk Tarih Encümeni'nin talimatnamesi, idari, mali ve mesleki bakımdan önceki encümen talimatnamelerinden farklılıklar göstermiştir. Bu bağlamda, bulunan encümen üyeliklerine Maarif Vekâleti üye seçecektir. Bunun yanında yeni talimatname üyeler üzerine de sıkı bir denetim getirmiştir. İki toplantıya mazeretsiz katılmayan ve verilen görevi yerine getirmeyen üye, mevcut üyelerin tasarrufunda görevden alınabilecektir. Ayrıca encümenin çalışmaya programı Maarif Vekâleti tarafından denetlenecektir.⁷⁶

Yeni encümenin ilk toplantısı 22 Eylül 1927 tarihinde yapılmıştır. Toplantıya; Mehmed Fuad Köprülü, Ahmed Refik (Altınay), Yusuf Akçura, Necib Asım (Yazıkış), Halil Edhem (Eldem), Ali Canib (Yöntem), Muallim Hamid (Ongunsu) ve Mükrimin Halil (Yinanç) katılmıştır. Bu toplantıda Mehmed Fuad Köprülü encümen başkanlığına

⁷⁴ A.g.g.

⁷⁵ Halil Edhem (Eldem), *ÖMukaddime'î, Fihrist-i Umumi'î*, Devlet Matbaası İstanbul 1928, s. 4. Aktaran: Akbayrak, a.g.e. s. 331.

⁷⁶ Akbayrak, a.g.e, s. 333.

seçilmiştir.⁷⁷ Toplantı sonunda eski encümen başkanı Ahmed Refik (Altınay) encümen üyeliğinden istifa etmiştir.⁷⁸

Yeni kurulan Türk Tarihi Encümeni'nin faaliyetleri kapsamında encümen mecmuasının düzenli bir yayınının yapılamadığı görülmüştür. Mecmuanın 18. (95) sayısındaki Kasım 1926 tarihinde yayınlandıktan sonra mecmua yayına ara verilmiştir. 1928 yılında eski ve yeni üyelerin çalışmalarının neticesinde 19. (96) sayı yayınlanmıştır. 1929 yılının haziran ayından itibaren Türk Tarih Encümeni Mecmuası (Yeni Seri) olarak mecmua yayınının sürdürmüştür. Yeni seri olarak yayına devam eden mecmua, Osmanlı Tarihi açısından bir mecmua olma özelliğini devam ettirmiştir. Yayın periyodu üç aya çıkarılmış ve dört sayı düzenli yayınlanmıştır.

Encümen mecmuasının beşinci sayısından sonra, Ankara Hükümeti; Türk Ocakları bünyesinde kurdurduğu Türk Tarihini Tedkik Heyeti'ni, Türk Ocaklarının kapatılmasına üzerine Türk Tarihini Tedkik Cemiyeti altında teşkilatlandırıp, Türk Tarihi Encümeni'ne vermiş olduğu destekleri buraya aktarmıştır. Ankara Hükümeti, Türk Tarihi Encümeni'ne yaptığı destekleri 1931 yılında tamamen kestikten sonra encümen faaliyetlerini devam ettirememiş ve 1932 yılında feshedilmiştir.⁷⁹ Atatürk'ün direktifleriyle, 16 üye tarafından, 15 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti adı altında kurulan cemiyetin adı 3 Ekim 1935'te Türk Tarih Kurumu olmuştur.⁸⁰

1.3. TARIHİ-İ OSMANİ ENCÜMENİ VE TÜRK TARİHİ ENCÜMENİ'NİN TÜRK TARİHÇİLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMLİ

Sultan Mehmed Reşad döneminde, kapsamlı teferruatlı ve objektif bir Osmanlı Tarihi yazan için ve ikinci Mevritiyet'in ilanıyla de Osmanlı'daki politikaları çerçevesinde resmi tarih kurumu şeklinde oluşturulan Tarih-i Osmanî Encümeni, geleneksel vakanüvislik makamından farklı bir yapıyla kurumsallaştırılmıştır.

Tarih-i Osmanî Encümeni başkanı ve Osmanlı Devleti'nin son vakanüvisi Abdurrahman Leref Efendi'nin tarih anlayışı, encümenin tarih anlayışı üzerinde etkili olmuştur.

⁷⁷ Cumhuriyet, 23 Eylül 1927.

⁷⁸ Cumhuriyet, 30 Eylül 1927.

⁷⁹ Uluğ İzzet, Yılların İçinden (Makaleler, Anılar, İncelemeler), T.T.K Yayınları, Ankara 1991, s. 206.

⁸⁰ <http://www.ttk.gov.tr/> Bkz. Tarihçe.

Abdurrahman Leref Efendi, Osmanlı Tarih yazıcılığı, geleneksel tarih yazıcılığından Avrupa tarih yazıcılığına safhasına geçtiği bir dönemde köprü vazifesi görmüştür.⁸¹

Osmanlı arşiv belgelerinin tasnif edilmeden bir Osmanlı Tarihi yazılamayacağını bilen encümen üyeleri, bu bağlamda ilk olarak arşiv belgelerini incelemişler, tasnif ve muhafazalarını yapmışlardır. Bu arşiv belgelerinin yok olmadan günümüze kadar aktarılmasında çok büyük pay sahibi olmuşlardır.

Encümenin arşiv belgeleri kapsamında yaptıkları çalışmalar, Osmanlı Tarihi'nin askeri, idari ve siyasi tarihinin dışındaki yazma eserleri basarak, Osmanlı Sosyal Tarihi'ni de büyük ölçüde aydınlatmışlardır. Encümen üyesi ve Balkan vekili Ahmed Refik (Altınay)'ın arşiv belgelerini bulup yayınlaması daha sonraki kuşak Osmanlı Tarihçileri İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ömer Lütfi Barkan tarafından geliştirilerek devam etmiştir.

Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası popüler olmayan bir Osmanlı Tarihi araştırmaları dergisi olması nedeniyle Türk tarihçiliğinde ilk olmuştur. Önemli bir sayıda ve uzunca bir dönem yayın hayatını sürdüren mecmua Osmanlı Tarihi konusunda her zaman başvurulabilecek bir koleksiyon özelliğinde olmuştur.

Tarih-i Osmanî Encümeni, bir Osmanlı Tarihi araştırmacıları sınıfının oluşmasını ve bu araştırmacıların çevresinde toplayarak da bir Osmanlı Tarihçisi kuşağını yetiştirmesini sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilk Osmanlı Tarihçileri, bu çevreden çıkmıştır. Ayrıca tarihçiliğin bir meslek olarak gelişimine ve bir tarih disiplininin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Tarih-i Osmanî Encümeni ve Türk Tarih Encümeni'nin tarih yazıcılığı ve Türk Tarihçiliğine katkılarına encümen üyesi ve hafız-ı kütübü Mükrimin Halil Yinanç şu şekilde dile getirmiştir;

“Avrupa'daki Tarih Akademileri tarzında bir (Tarih-i Osmanî Encümeni) kurulması Mevriten'den sonra olmuştur. Kıymet itibarıyla Avrupa'daki tarih cemiyetlerinin mecmualarından geri kalmayacak kadar değerli bir mecmua çıkaran, müteaddit monografiler nereden ve aynı zamanda ilave suretiyle eski mehazleri bastıran bu encümen memleketimize Avrupa'nın tetkik ve tettebbü usulünü getirmiş ve yeni tarzda ilmi çalışmanın nasıl yapılabildiğini, eski eserlerin ve vesikaların

⁸¹ Fatih Mehmet Dervioğlu, Türkiye'de Tarih Düşüncesinin Modernleşmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 2002, s. 197.

nasâ toplanıp basâdabileceğini, tarihin membalarânê ve bunlarân tetkik ve intikat tarzlarânê membalarân telifkânê meçhul ve müphem veyahut yanlâ bilinen meselelerin nasâ halledildiğini münevverlerimize göstermiî ve ilmi faaliyet ve neîriyatıyla yalnêz memleketimizi dekil bütün ilim âlemini kendine müteîlekkir bërakmâ târ.⁸²

1.4. TARİH-İ OSMANÎ ENCÜMENİNİN TARİH ANLAYIŞI

İkinci Meîrutiyet dönemi tarih kurumlarê ve dönemin tarihçileri tarih anlayışlarê bakânândan iki grupta toplanmâlardê. Birinci grup; geleneksel Osmanlê Tarihçiliği anlayışê çerçevesinde, tarihi sadece İslam Tarihi ile Osmanlê Tarihini birleştirecek düîünen bir anlayışa sahip olmuştur. İkinci grup ise; 19. yüzyıldan ikinci yarışında Avrupa'daki İrkiyat çalışmaları ile ortaya çıkan ve İkinci Meîrutiyet döneminde savaşların oluşturdğu demografik yapı ile kendisine toplumsal bir dayanak bulan, Osmanlê öncesi Türk Tarihini de kapsayacak, Türk milliyetçiliği temelli genel bir Türk Tarihi anlayışına sahip olmuştur.⁸³

Son vakanüvis ve Tarih-i Osmanî Encümeni başkanê Abdurrahman Êref, görevde bulunduğu dönemde bulunduğu konuma da uygun Êekilde, tarihimizin Osmanlê Devleti'nin kurulduğu hicri yedinci asrda (1300'dü yıllar) başladığânê ifade ederken⁸⁴ geleneksel Osmanlê tarih anlayışınê yansıtmâ târ.

Encümen üyeleri, tarihe bakış açılarê noktasında birbirlerinden farklı anlayışa sahip olduklarânê göstermiîlerdir. Bunun delili olarak da geleneksel Osmanlê Tarihçiliğini benimseyen Abdurrahman Êref ve Türkçü Tarih anlayışınê benimseyen Necib Asm (Yazâksöz)⁸⁵ gibi tarihçilerin aynı çatê altında yer almalarıldê. Mehmet Fuad Köprülü de aralarında tarihi telakki (anlayış) itibariyle hiçbir mücaneset (benzerlik) yoktur⁸⁶ diyerek, encümenin farklı tarih anlayışlarına sahip tarihçilerden meydana geldiğini belirtmiîtir.

Encümen üyelerinin farklı tarih anlayışına sahip olmalarê encümenin faaliyetlerinde ve encümenin ortaya koyduğu çalışmalarda sürekli bir ikili yapânın ortaya çıkmasına sebep

⁸² Mükrimin Halil Yinanç, ÓTanzimattan Meîrutiyete Kadar Bizde Tarihçilik, Tanzimat 2, M.E.B. Yayınlarê Ankara 1999, s. 595.

⁸³ Akbayrak; a.g.e. s. 191ñ192.

⁸⁴ Sabah, 2 Haziran 1909.

⁸⁵ Necib Asm (Yazâksöz); ÓTarih-i Osmanî, Tanin, 1 Haziran 1909.

⁸⁶ Mehmet Fuad Köprülü; ÓBizde Tarih ve Müverrihler Hakkında, Bilgi Mecmuası, Cilt 1, Sayı 2, Aralık 1913, s. 187.

olmuştur. Bunun neticesinde encümenin asıl gayesi olan Osmanlı Tarihi yazma farklı görüşler nedeniyle sekteye uğramış ve uzunca bir süre sonra ancak yazılabilmektedir.

Tarih-i Osmanî Encümeni üyelerinden; geleneksel Osmanlı Tarihçiliğini benimseyen ve Osmanlı öncesi Türk Tarihini yok sayan üyeleri devamlı eleştiren Yusuf Akçura ve Mehmet Fuad Köprülü tarihin sadece Osmanlı'dan ibaret olmadığını belirtmişlerdir. Yine Mehmet Fuad Köprülü İktisat gazetesindeki bir makalesinde; "Tarih Encümeni namına bastırılan birkaç metin, basit bir dimağın (beyin) yapabileceği en basit ve istihzarı mesaide bile ne kadar yaya olduğumuzu meydana koydu. İhtidai ve tahlili bir ilde bu kadar muvaffakiyetsizlik gösterenlerin ötekibi tarihî gibi yüksek ve mümkil ilere nasıl girilebileceklerini Allah bilir. Ahmed Refik Bey biraderimiz, gösterdiğimiz gülünç misalleri hiç nazar-ı itibara almayarak, mütemadiyen büyük büyük mesaiye girilmek lüzumundan bahsediyor. Sanki elimizi kolumuzu bağlayan yalnız tahsisatın fıkdanı imiş! Hâlbuki bizdeki asıl büyük yoksulluk erbab-ı ihtisas hususundadır. Elimizde bu mesaiye sarf edilecek yüz binlerce lira mevcut olsa bile, o illeri asri bir şekilde ve Garp mahafil-i ilmisine gülünç olmayacak bir şekilde yapabilecek insanlar nerede? Kendi noksanlarını bilsek, bilmeyenden büyük illere kalkışmasak ne kadar iyi olur!"⁸⁷ İlekinde encümeni ve Ahmed Refik (Altınay)'a karşı bir şekilde eleştirmiştir.

1.5. TARİH-İ OSMANİ VE TÜRK TARİH ENCÜMENİ'NİN YAYIMLADIĞI KİTAPLAR

(Altınay), Ahmed Refik: Hicrî On Birinci Asırda İstanbul Hayatı 1000-1100, Devlet Basınevi 1931, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 20.

(Altınay), Ahmed Refik: Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı 1100-1200, Devlet Matbaası İstanbul, 1930, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 17.

(Altınay), Ahmed Refik: Hicrî On Üçüncü Asırda İstanbul Hayatı 1200-1255, Matbaacı Neşriyat A.Ş. Matbaası A. Halit Kitabhanesi, İstanbul, 1932.

(Altınay), Ahmed Refik: Lamartine: Türkiye'ye Muhaceret Kararı İzmir'deki Çiftliği 1848- 1859, İstanbul, Orhaniye Matbaası Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 6.

(Altınay), Ahmed Refik: Memalik-i Osmaniye'de Demirbaşları, İstanbul, Hilâl Matbaası

⁸⁷ Mehmet Fuad Köprülü, "Tarih Kâğıtları", İktisat, 9 Ağustos 1921.

1332, Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 1.

(Altınay), Ahmed Refik: Memalik-i Osmaniye'de Kral Rakoci ve Tevabii 1109ñ1154, İstanbul 1333, Hilâl Matbaasê Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 2.

(Altınay), Ahmed Refik: Onuncu Asr-ê Hicrîde İstanbul Hayatê 961ñ1000 (1569ñ1601), Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1333, Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 6.

(Altınay), Ahmed Refik: Osmanlılar ve Büyük Friedrich 1133ñ1179, İstanbul 1333, Orhaniye Matbaasê Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 4.

(Altınay), Ahmed Refik: Türkiye'de Mülteciler Meselesi, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1926, Türk Tarih Encümeni Külliyyatê Adet: 8.

Bir Elçinin Tarihçe-i Sefareti, (Hazırlayan: Hayreddin Nedim), İstanbul: 1333. Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 3.

(Eldem), Halil Edhem: Kayseriye Léhri Mebânî-i İslâmiye ve Kitabeleri, İstanbul 1334, Tarih-i Osmanî Encümeni Külliyyatê Adet: 5.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Cild: I, İstanbul, Devlet Matbaasê 1928, Türk Tarih Encümeni Külliyyatê Adet: 11; Cild: II, İstanbul, Orhaniye Matbaasê 1928, Türk Tarih Encümeni Külliyyatê Adet: 13.

Hülâsetü'l-Kelâm fî reddü'l-Avâm, İstanbul, Hilâl Matbaasê Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasêññ ilavesidir.

(Kıral), Kınılemin Mahmud Kemal: Son Asr Türk Léirleri, Cüz: 3, İstanbul 1932, Öz Türk Matbaasê Türk Tarih Encümeni Külliyyatê Sayê 16.

Kâşânî el-Hac Abdulgaffar: Umdetü'd-Tevârih, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1343. Necib Asân Bey tarafından bir medhal ve ilâvelerle neîrolunmuştur. Türk Tarih Encümeni Mecmuasêññ ilavesidir.

Kritovulos: Tarih-i Sultan Mehmed Hân-ê Sâni, (Mütercimi: İzmir mebusu Karolidi), İstanbul, Ahmed Khasan ve Lérekâsê Matbaacêñ Osmanlê Léirketi, 1327. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasêññ ilâvesidir.

Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi, Tacizade Cafer Çelebi münîeatından, Ahmed Khasan ve Lérekâsê Matbaasê 1331.

Merû'l-Tevârih, Âlam'danîzâde Fendîklâ Süleyman Efendi, Maarif Nezareti tarafından tab' ettirilmîştir, İstanbul, 1338 Hicri.

Mustafa Ali: Menakib-i Hünerverân, Ali'nin hayatı ve eserine dair künûlemin Mahmud Kemal Bey'in tetkik namesiyle "Menâkib-i Hünerverân"ın muhtelif metinleri arasındaki farkları vardır. İstanbul Matbaa-i Âmire, 1926. Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet:9.

Müstakimzade Süleyman Sadettin Efendi: Tuhfe-i Hattatın, Müellifin hayatına ve eserine dair künûlemin Mahmud Kemal Bey'in mukaddimesini ve notlarını vardır, Devlet Matbaası İstanbul 1928, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 12.

Silâhdâr Fendîklâ Mehmed Ağa: Silâhdâr Tarihi, Cild: 1, Devlet Matbaası İstanbul 1928, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 10; Cild: 2, Devlet Matbaası İstanbul 1928, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Adet: 14.

Tarih-i Cam'i-i Ârif-i Nûr-i Osmanî, Dersaadet, Hilâl Matbaası 1335-1337. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasının ilavesidir.

Tevârih-i Âl-i Osmândan Âlîkpaşazade Tarihi, Maarif-i Umumiye Nezareti Celiliyesi Tarafından Tab' ve Temessül Ettirilmîştir. Müze Hümayun Hafız-ı Kütüb Muavini Ali Bey tarafından ilbu tabân mukabele ve tashihine bakılmaktadır. İstanbul. Matbaa-i Âmire, 1332 (Hicrî).

Tevârih-i Âl-i Osmândan Lutfü Paşa. (961) Senesine Kadar Olan Vukuattan Bahistir. Musahhah ve Muhalâsiyesi Âsar-ı Atika Müzesi Kütüphanesi Hafız-ı Kütübü Ali. Birinci Tab'ı İstanbul-Matbaa-i Amire. 1341.

Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, İstanbul, Ahmed Khasan ve Lûrekâse Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasının ilavesidir.

Vâk'ât-ı Sultân Cem, Meclis-i Ayan reisi iken vefat eden Sa'id Paşa merhumun kütüphanesinde mevcut nüshadan istinsah edilmiştir, Dersaadet, Ahmed Khasan ve Lûrekâse Matbaacılık Osmanlı Lirketi, 1330.

(Yazış), Necib Asım ve Mehmed Arif: Osmanlı Tarihi, Birinci Cild, Tarih-i Osmanî Encümeni tarafından neşrolunmuştur, İstanbul, Matbaa-i Orhaniye, 1335.

(Yaz ks ), Necib As n ve Mehmed Arif: Türk Tarih-i Um m si,  stanbul, Matbaa-i Hayriye ve   rek   1325.

(Yinanç), Mükrimin Halil: D sturn me-i Enver  Medhal, Bu medhal eserin tenkidi ile Ayd no kullar  tarihini ve Osmanlı hanedanının mebadisi hakkında mal mat  ihtiva etmektedir,  stanbul, Evkaf Matbaası 1930, Türk Tarih Encümeni K llyat  Adet: 16.⁸⁸

⁸⁸ Akbayrak; a.g.e. s. 399-400.

II. BÖLÜM

AHMED TEVHİD (ULUSOY)ÜN HAYATI VE ÇALIŞMALARI

2.1. AHMED TEVHİD (ULUSOY)ÜN HAYATI

Ahmet Tevhid Ulusoy 1868 yılında Erzurum'da dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimlerini çeşitli Anadolu kentlerinde sürdürmüştür. Ahmet Tevhid Bey'ün ilk ve orta öğrenimini çeşitli Anadolu kentlerinde sürdürmül olması babasının memur veya daha kuvvetli bir ihtimalle de rütbeli bir asker olduğu düşüncesini oluşturmıştır.⁸⁹

Ahmed Tevhid Bey, Lise öğrenimini; Sultan Abdulaziz tarafından kurulan dönemin önemli bir eğitim merkezi olan Mekteb-i Sultani, İndiki adıyla Galatasaray Lisesi'nde 1888 yılında tamamlamıştır. Aynı zamanda Galatasaray Lisesi'nden ünlü edebiyatçı ve İair Tefvik Fikret ile aynı dönem mezun olmuştur.

Lise öğrenimini tamamladıktan sonra Hukuk Fakültesinde öğrenimine devam etmiştir. Arapça ve Fransızca'yı çok iyi bilen Ahmed Tevhid Bey, Hukuk Fakültesi'nde öğrenimine devam ederken aynı zamanda Hariciye Tercüme Odası'nda da çalışmıştır. Hukuk Fakültesi'ndeki öğrenimini 1894 yılında tamamlamıştır.⁹⁰

Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş olmasına rağmen, özellikle tarih ve arkeoloji alanında yapmış olduğu çalışmalarla dikkat çeken Ahmet Tevhid Bey, aynı zamanda önemli bir numizmatik⁹¹ uzman'dır. İslami sikke koleksiyoncusu olan Ahmed Tevhid Bey'ün, Anadolu Selçuklular ve Anadolu Beylikleri dönemi sikkeleri üzerine çalışmaları mevcuttur.⁹² Sikke ve akçelerle ilgilenerek bu alanda İstanbul Müzesinin Anadolu Selçuklu yapılarına ilişkin IV. bölüm katalogunu (Meskûkât-ı Kadime-i İslamiye)

⁸⁹ Naci Püskülcü, Erzurum Melhurları Yayına Hazırlıyor.

Naci Püskülcü ile yaptığımız mülakatta; hakkında pek fazla bilgi bulunmayan Ahmed Tevhid Bey'ün babasının, büyük ihtimalle memur veya asker olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁰ Galatasaray Lisesi Mezuniyet Andaçları (1974), Ahmet Tevhid Ulusoy'ün Kısa Biyografisi, Aktaran; Naci Püskülcü.

⁹¹ Numizmatik, sikke ve madalyonların tarihi ve tanınmasıyla uğralan; Tarih biliminin alt kolu olan bilim dalının adıdır.

⁹² <http://www.turknumismatik.org.tr>

düzenlenmiştir. 1910'da Brüksel'de yapılan Uluslar arası Arkeoloji Kongresinde Hâşî Keyif Eyyubisi'ne ilişkin makalesi kongre tutanağında yer almıştır.

2.2. TARİH-İ OSMANÎ ENCÜMENİNDEKİ FAALİYETLERİ

Sultan Mehmed Reşad tarafından mükemmel bir Osmanlı Tarihi yazmak için oluşturulan ve sonraki dönemlerde kurumsallaşan Tarih-i Osmanî Encümeni'nin asıl ve kurucu üyesi⁹³ olan Ahmed Tevhid Bey, encümen tarafından yazılacak Osmanlı Tarihi'nin 1402 yılına kadarki dönemini, Abdurrahman Leref, Necib Asım ve Karolidi Efendi ile beraber yazmak için görevlendirilmiştir.⁹⁴

Encümen üyelerinin farklı alanlarda uzman olması yazılacak tarihin yapılacağı il bölümü ile daha kapsamlı ve daha hızlı kaleme alınacağı öngörülmüştür. Bu bağlamda Ahmed Tevhid Ulusoy, arkeolog, numizmatik ve kitabeler üzerinde uzman olması nedeniyle encümen üyeleri içinde önemli bir yer temsil etmiştir. Ayrıca encümen üyeleri arasında yapılan il bölümünde Ahmed Tevhid Bey'in Osmanlı Devleti'nin İslam Devletleri ile olan ilişkilerini yazması kararlaştırılmıştır.⁹⁵

Çünkü encümen mecmuasındaki yayınlarda, encümenin daimi üyeleri Abdurrahman Leref, Necib Asım, Ahmed Refik ve Ahmet Tevhid Bey'in çalışmalarını önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ahmed Tevhid Bey'in özellikle Anadolu Beylikleri üzerine ve ilk Altı Osmanlı Padişahı'nın Bursa'daki Türbeleri üzerine yaptığı çalışmalar mecmuada önemli bir yer temsil etmektedir. Bunun yanında Halil Edhem Bey ile kitabeler konusundaki yayınlarında ayrıca belirtilmelidir.

Maarif Nezareti tarafından basılması kararlaştırılan İlamdanizade Fendiklâ Süleyman Efendi'nin Meri-ul-Tevarih adlı eseri, Ahmed Tevhid Bey tarafından basılması hazırlanmış ancak o dönem cereyan eden Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla kâğıt fiyatlarının artması ve kâğıt bulunamaması sonucu basılması tamamlanamamıştır. Mütarekeden sonra, üç cilt halinde basılacak olan eserin 1920 yılında birinci cildi basılabilmektedir.⁹⁶ Diğer ciltlerin basılması gerçekleştirilememiştir.

⁹³ Sabah, 22 Haziran 1909.

⁹⁴ Tanin, 24 Haziran 1909.

⁹⁵ İktisat, 8 Haziran 1917.

⁹⁶ Meri-ul-Tevarih, İlamdanizade Fendiklâ Süleyman Efendi, Maarif Nezareti, İstanbul 1338 (Hicri).

Encümenin maddi sıkıntılardan dolayı mecmua yayına ara verdiği mütareke döneminde Vesaik-i Tarihiye Tasnif Encümeni kurulmuştur. Ali Emiri Efendi'nin başkanlığında oluşturulan komisyonda encümen üyelerinden bazıları da görev almıştı. Ahmed Tevhid Bey'de bu komisyon içerisinde yer almıştı.⁹⁷

İkinci Meclisiyet'in ilanından sonra tarihe merakın artması neticesinde çok sayıda tercüme eser yayınlanmasına rağmen, milli tarihe ait hiçbir ilmi çalışma yapılmaması eleştiren Mehmed Fuad Köprülü; dönemin ünlü tarihçileri Abdurrahman Leref, Halil Edhem ve Ahmed Tevhid Ulusoy'u eleştirmiş ve bu kişilerin âlim sıfatını kullanmaya layık olmadıklarını ileri sürmüştür.⁹⁸

2.3. TARİHİYE OSMANİ VE TÜRK TARİHİ ENCÜMENİ MECMUALARINDAKİ MAKALELER

2.3.1. Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası

Cilt: 1, Sayı 1, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910)

Ahmed Tevhid (Ulusoy):

Rum Selçukî Devleti'nin mukaddimesiyle Te-
İlâkîl Eden Tevaif-i Mülûk I: Rum Selçukî
Devleti'nin Kuruluşu ve Esbab-ı mu-
kaddimesi ... 35

Cilt: 1, Sayı 2, 1 Haziran 1326 (14 Haziran 1910)

Ahmed Tevhid (Ulusoy):

Hünernâme (Seyyid Lokman bin Seyyid
Hüseyin el-Âlîrî el-Hüseynî el-Rumevî'nin
eseri) ... 103

⁹⁷ İdam, 11 Kasım 1920.

⁹⁸ Mehmed Fuad Köprülü, *Özde Tarih ve Müverrihlerî*, Bilgi Mecmuası, Cilt 1, Sayı 2, Ekim 1913, s. 187.

Cilt: 1, Sayə 3, 1 Aḡustos 1326 (14 Aḡustos 1910)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkərazəyla
Teləkkül Eden Tevaif-i Mülûk (Rum
Selçukî Devleti'nin kuruluşu ve esbab-ə
inkərazə)ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ...191

Cilt: 1, Sayə 4,1 Telrin-i evvel 1326 (14 Ekim 1910)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkərazəyla
Teləkkül Eden Tevaif-i Mülûkdan Sinop'da
Pervanezadeler...ə ə ə ə ə ə ə ə253

Cilt: 1, Sayə 5, 1 Kanun-i evvel 1326 (14 Aralə 1910)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkərazəyla
Teləkkül Eden Tevaif-i Mülûk. (Sinop'da
Gazi Çelebi ve Kastamonu'da Hüsameddin
Bey ailesi)ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ...317

Cilt: 1, Sayə 6,1 Łubat 1326 (14 Łubat 1911)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkərazəyla
Teləkkül Eden Tevaif-i Mülûk. (Kastamonu
ve Sinop'da ısfendiyaroğullarə veyahud
Kazal Ahmedîler)ə ə ə ə ə ə ə ə ə 383

Cilt: 2, Sayə 7, 1 Nisan 1327 (14 Nisan 1911)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Gazi Çelebi. (Sultan Gəyaseddin Mes'ud-ə
Sâni'nin mahdumu Gazi Çelebi'nin Sinop'da
bulunan mezar kitabesi)ə ə ə ə ..ə ə 422

Cilt: 2, Sayë 8,1 Haziran 1327 (14 Haziran 1911)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkãrazëyla
Telëkkül Eden Tevaif-i Mülûk. Kütahya'da
Germiyan Beylerië ...ë ë ë ë ë ë ë .505

Cilt: 2, Sayë 9, 1 Ağustos 1327 (14 Ağustos 1911)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Rum Selçukî Devleti'nin ınkãrazëyla Telëkkül
Eden Tevaif-i Mülûk. (Karahisar
Sahibataoğullarë Balëkesir Karasuoğullarë).563

Cilt: 2, Sayë 10,1 Telërin-i evvel 1327 (14 Ekim 1911)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Saruhanoğullarë Aydnöğullarë ë615

Cilt: 2, Sayë 12,1 Łubat 1327 (14 Łubat 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Mentelëoğullarë ë ë ë ë ë ë ë ë .761

Cilt: 3, Sayë 13,1 Nisan 1328 (14 Nisan 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Denizli (Ladik) Emaretië ë ë ë ë ...809

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Sisam Beyleri. (Sisam Vergisi)ë ë ...837

Cilt: 3, Sayë 14,1 Haziran 1328 (14 Haziran 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Bursa'da Umur Bey Camiî Kitabesi...ë ...865

Cilt: 3, Sayə 15, 1 Ağustos 1328 (14 Ağustos 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Selçuk Hatun Sultan. (Çelebi Sultan Mehmed Hân-ə Evvel Hazretlerinin kerimelerinden)ə ə ə ə ə ə ə ə ə ...957

Cilt: 3, Sayə 16,1 Teńrin-i evvel 1328 (14 Ekim 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): ılk Altə Padılahəməzən Bursa'da Kain Türbeleri (Türbe-i Osman Gazi, Türbe-i Sultan Orhan Gazi)ə ə ə ə ə ə ə ə ə .977

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Mütenevvia: Yəddəən Sultan Bayazəd Hân-ə Evvel Devrinde Məşə'a Sefaretle Gönderilen Sefer Lah'ən Vefatə ə ə .1031

Cilt: 3, Sayə 17,1 Kanun-i evvel 1328 (14 Aralık 1912)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): ılk Altə Padılahəməzən Bursa'da Kâin Türbelerinden. (Yəddəən Sultan Beyazəd Hân-ə Evvel Türbesi, Çelebi Sultan Mehmed Hân-ə Evvel Türbesi, Sultan Murad Hân-ə Sâni Türbesi, Sultan Mustafa bin Kanunî Sultan Süleyman Hân Türbesi, Ğehzade Sultan Mahmud Türbesi, Cem Sultan Türbesi, Musa Çelebi Türbesi denilen Mustafa bin Sultan Mehmed Hân-ə Sâni Türbesi, Fatih'in validesinin türbesi)ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ə ..1047

Cilt: 3, Sayə 18,1 Ğubat 1328 (14 Ğubat 1913)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Mentəleoğullarından Ahmed Gazi Bey'in HayratəKitabeleriə ə ə ə ə ə ə ə ə .1146

Cilt: 4, Sayë 19,1 Nisan 1329 (14 Nisan 1913)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Ankara'da Ahiler Hükümetië ë ë ë ë ..1200

Cilt: 4, Sayë 21 1 Ağustos 1329 (14 Ağustos 1913)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Ahmed Aziz Paíaë ë ë ë ë ë ë ë ...1328

Cilt: 5, Sayë 25,1 Nisan 1330 (14 Nisan 1914)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Beni Ertana (Devleti). (KadëBurhaneddin Ahmed'in teracim-i ahval için giríl)ë ë ë ë ë ë ë ë ..13

Cilt: 5, Sayë 26, 1 Haziran 1330 (14 Haziran 1914)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë 106

Cilt: 5, Sayë 27,1 Ağustos 1330 (14 Ağustos 1914)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë .178

Cilt: 5, Sayë 28, 1 Telárin-i evvel 1330 (14 Ekim 1914)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë 234

Cilt: 5, Sayë 29,1 Kanun-i evvel 1330 (14 Aralık 1914)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë .296

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Bursa'da En Eski Kitabı. (Hisar içindeki Ílehadet Camii)ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë .318

Cilt: 5, Sayë 30, 1 Łubat 1330 (14 Łubat 1915)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë .346

Cilt: 6, Sayë 31, 1 Nisan 1331 (14 Nisan 1915)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë .405

Cilt: 6, Sayë 32, 1 Haziran 1331 (14 Haziran 1915)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): KadëBurhaneddin Ahmedë ë ë ë ë ë ë ë .468

Cilt: 7, Sayë 39, 1 Aġustos 1332 (14 Aġustos 1916)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Mâlûmat-i Mütenevvia: Bursa'da Çelebi Sultan
Mehmed Hân-ëEvvel Hazretleri'nin Kerimelerinden
Hafse Sultan Nâmëna Bir Kitabeë ë ë ë ë ë ë ë 187

Cilt: 8, Sayë 44, 1 Haziran 1333 (1917)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Akëhir'de Ėhzade Süleyman'ın Kerimesi
Mezarë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ...106

Cilt: 9-13 Sayë 49-62, 1 Nisan 1335 (1919) - 1 Haziran 1337 (1921)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Hünemâme. (Kanunî Sultan Süleyman Hân'ın
Ėhzadeliki devri)ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ë ..85

2.3.2. Türk Tarih Encümeni Mecmuasë

Cilt: 14, Sayë 6 (83), 1 Telrin-i sani 1340 (1 Kasım 1924)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Antalya Kitabelerine Dairë ë ë ë ë ...336

Cilt: 15, Sayë 9 (86), 1 Mayıs 1341 (1925)

Ahmed Tevhid (Ulusoy): Antalya SurlarëKitabeleri.....165

Cilt: 16, Sayı 16 (93), 1 Temmuz 1926

Ahmed Tevhid (Ulusoy):

Hasâcâzade Hafız Ahmed Akâe ...211

Cevdet Paâa'nın Ma'rûzât'ı ...220

Tarih-i Osmanî Encümeni kurucu ve asıl üyesi olan Ahmed Tevhid Ulusoy, Cumhuriyet döneminde kurulan Türk Tarih Encümeni'nin asıl üyeliğini yapmamış fakat encümen mecmuasındaki çalışmalara devam etmiştir. Türk Tarihi Encümeni asıl üyeleri listesinde de bulunmayan Ahmet Tevhid Beyân, Türk Tarihi Encümeni bünyesinde yer almamasının nedeni olarak Kütüphaneler Müfettişliği (1 Mayıs 1925-30 Mayıs 1926)⁹⁹ görevine getirilmesi düşünülebilir. Ahmet Tevhit Bey, Müzeler Müfettişliği yaptığı dönemde o sırada hapishanede ve çeşitli okullarda korunan eserleri Selçuklu dönemine ait bir cami olan Süleyman Pervane (Alâeddin) Medresesi'nde 1932-1933 yıllarında bir araya getirmiştir.¹⁰⁰

Ayrıca, Ahmed Tevhid Ulusoy'un Makalât (1326-1334 / 1911-1918) adlı eseri Türk Tarih Kurumu tarafından projelendirilmiş ve Murat Keçil ile Yusuf Turan Günaydın'ın çalışmaları ile başına hazırlanmaktadır.¹⁰¹

Erzurumlu olan Ahmed Tevhid Ulusoy, Erzurum'a olan sevgisini de şu şiiri ile dile getirmiştir:

Antalya'dan gelir İhrin limonu
Melhur olur Mahanda'nın somunu
Tatlı olur Efsemce'nin kavunu
Karpuzların bala benzer Erzurum

⁹⁹ Faik Rıfat Unat; Türk Kütüphaneciliğine Hizmet Edenler 7; Hasan Fehmi Turgal, www.kutuphaneci.org.tr.

¹⁰⁰ <http://www.kenthaber.com/karadeniz/sinop/merkez/Rehber/muzeler/sinop-muzesi>.

¹⁰¹ <http://www.ttk.org.tr>

Tand rlarda p ler yaprak dolması

Ayran al  birde kurut  orbas 

Hele çok hoş olur kazın lokması

Boldur yemeklerin güzel Erzurum

 iril pancarın bulunmaz dengi

El  la  al  n yemy il rengi

Ho  kokar tand  n taze ekmekçi

Civil peynirine kurban Erzurum

Ahmet Tevhit Ulusoy

Kütüphaneler ve Müzeler Müfettişliği de yapan Ahmed Tevhid Bey, Anadolu n hemen her yerinde  al malar  s rd rm  t r. Sinop tan Konyaöya, Bursa dan Erzurum a kadar bütün Anadolu da faaliyet göstermiştir. 1933 y  nda emekli olan Ahmed Tevhid Ulusoy, 1940 y  nda  stanbul da vefat etmiştir.  stanbul Eyüp Sultan mezarlığına defnedilmiştir.

III. BÖLÜM

3.1. RUM SELÇUKÎ DEVLETİİNİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAF-KMÜLÜK

Rum Selçuki Devletiinin (470ñ707 (*m.1078ñ1307*)) enkazı ile teessüs eden tavaif-i mü'lûkûn zuhurlarından bahsetmeden evvel Devlet-i mü'larünileyhaññ esbab-ë inkîrazına irca-ë nazar iktiza etmekle bununçün bir nebzecek mebadi-i tarihinden ityana lüzum görülmü'tür.

-1-

Meliklah bin Alparslan tarafından Rumca vali şfatıyla izam olunan ve Rum Selçuki Devletiinin müessisi bulunan Süleyman bin Kutalmış (470ñ479 (*m.1078ñ1086*)) Üsküdarca kadar tevsi-i memalik ile boğazdan mürur edenlerden ahz-ërüsum eylemeye kadar il'i ilerletmiştir.¹⁰² Zaaf hali son derecelere vash olan Devlet-i Kayasraöyë zir-ü zeber etmeye ramak kalmış iken böyle bir emr-i mühimmi bërakëp cenuba tevcihe veche-i azimetle bais-i mevti olan Halep muharebe ve muhasarasıyla uşralmış (479 (*m.1086*)) ve ahlâfına da Halepü zapt etmek daiyesi gibi fena bir miras bërakmış'tır.

Salîbilerin hücumatına İirane mukabeleleriyle İöhret-İiar bulunan Süleymanın mahdumu ve halefi Këçarslanöda (485ñ500 (*m.1092ñ1107*))¹⁰³ ıznik (Nikye-Nicee) ve Eskişehir (Dorylacum) muharebeleri zaiyatınë telafi edecek esbaba tevessül eyleyecek yerde ma-etteessüf İimale bedel-i cenuba ihale-i nazarla Musulöa kadar tevsi-i memalike sarf-ë makderet etmesi badi-i felaketi olarak bel yüz (*m. 1107*) tarihinde Habur nehrinde garikan vefat etmiştir.

Këçarslanca halef olan mahdumu Meliklah (500ñ510 (*m.1107ñ1116*)) devri hakkında tevarih-i mevcude iltizam-ë sükût ediyor. Bunun halefi Mesud-ë evvelin (510ñ551

¹⁰² 82 , 38 XV Lebea vol.

¹⁰³ Bazë müverrihler 479 (*m.1086*) senesinden 485 (*m.1092*) senesine kadar Davut Bin Süleymanın hükümrân olduğunu yazarlar. Davut hakkında malumat-ë kafiye-i tarihiyeye dest-res olamadın

(*m.1116***ñ***1156*)) nâş' asâ' kadar imtidad eden saltanatê hemen hemen asudeki ile geçmiñ ve oklu Kâğarslan-ê saniye bir devr-i fütihat ihzar edilmîti.

İki ehl-i salîb muharebesine göküs gerdikten ve Sivas ve Kastamonu havalisi fatihanê olan Daniîmentlilerin (464ñ570 (*m.1072***ñ***1174*)) saltanatına hitam verdikten ve rical-i devletinden bir zat-ê fetanet-simatân himmetiyle müessis-i Devlet-i Eyyubiye Melik Nasâ Selahattin Yusuf bin Eyyub¹⁰⁴ (569ñ589 (*m.1173***ñ***1193*)) ile harbe giriñ meksizin akd-i itilafa muvaffak olduktan sonra Kâğarslan-ê sani (551ñ588 (*m.1156***ñ***1192*)) kendi eli ile devletin müeddi-i inkîrazê olacak bir harekette bulundu ki, o da memalikini evladê arasında taksim etmesidir. Oğullarê yekdiğeri ile harbe bâlâdêklarından Kâğarslan-ê sani hal-i hayatında bu taksimnin mazarratânê görmekle teleh-kâm oldu.

Bi-hakkân Sultan-ê Kahir unvanânê alan Süleyman Âlah (592ñ600 (*m.1196***ñ***1204*)) biraderlerinden harben ve sulhen nez-i memalikle Saltanat-ê Rumda vahdet husule getirdi. Ancak mesaisinin semeratânê iktitafa ömrü vefa etmedi.

İkinci defa serir-i saltanata calis olan Keyhüsrev-i evvel, pederi Kâğarslan-ê saninin irtihalinde veliaht olmak haysiyeti ile evvela nail-i saltanat (588ñ592 (*m.1192***ñ***1196*)) olduktan sonra büyük biraderine mağlup olup hayli vakitler diyar-ê gurbette püyan olmuñ ve demserdi-i rüzgârê tatmâ idi.

Süleyman Âlahân vefatıyla yerine ikame edilen mahdumu Kâğarslan-ê salis pek küçük olduğundan uç ümerasânê davetiyle tekrar calis-i taht olan (601ñ607 (*m.1205***ñ***1210*)) bu sultan akil hüsnü idaresi sayesinde oğullarına uç ikbaline peyveste olmuñ bir devlet-i kaviyyü'd-î ekime bërakte¹⁰⁵

İttifak-ê ümera ile calis-i taht-ê saltanat olan Keykavus-u evvel (607ñ616 (*m.1210***ñ***1219*)) ümrânperver olduğu kadar tevsî-i memalikte dahi talî yaver olduğundan nail olduğu saltanata ehil olduğunu göstermiñ ise de ecdadından miras kalan Halep zabtê sevdasına bu da kapâlmâ'tê Muvaffak olamayınca mekayid-i dülmanla hëyanetlerine kail olduğu bazê ümerasânê diri diri yaktêmak hususunda gösterdiği mugayir îiar-ê insaniyet îiddetine ferdasê günü kendi de pîlman oldu ama olan olmuñ ve îl îlten

¹⁰⁴ Selahattin (564 (*m.1169*)) senesinde amcasê Eseddin Âlirkuh yerine son Halife-i Fatâni Azâlidinillah Ebu Muhammed Abdullahâ (555ñ567 (*m.1160***ñ***1172*)) vezir olmuñtu. (567 (*m.1172*)) senesinde Azâ vefat etmekle Selahattin Mâş'â Atabek-i Halep Nurettin Mahmut Bin Zengî (541ñ569 (*m.1146***ñ***1174*)) namına zapt etti. (569 (*m.1173*)) senesinde Nurettin vefat etmekle Selahattin bir müddet Melik Salih İsmail Bin Nurettinê (569ñ577 (*m.1173***ñ***1181*)) itaatten sonra sene-i mezkurede ilan-ê istiklal eyledi.

¹⁰⁵ Bin iki yüz on senesinde Dinar civarında kazandêğê harbi müteakip îehit olmuñtur.

geçmiş olduğundan pılmanlığı muceb-i faide olmadıktan maada müteverrimen helakñe intac eyledi. (616 (*m.1219*))

Keykavus-u evvelin rical-i devleti hakkında reva gördüğü gadri biraderi ve halefi büyük unvanñe bi-gayri hakkñ alan Alaaddin Keykubat-ñ evvel de (616ñ634 (*m.1219ñ1236*)) tarz-ñ diğerle icra ettiğinden Sultan-ñ Kahir Süleyman ġahñ enisi, filozof-ñ ġehır ġehabeddin Sühreverdiñin terbiyetkerdesi ve Keyhüsrev-i evvelin perverdesi olan ümera ve rical-i devletin kñm-ñ azamñ mahvoldu ki Rum Selçuki Devletiñin esbab-ñ inkñazñdan balıcasñ bu haldir. Alaaddin Keykubat-ñ evvelin ikinci hatasñ Eyyubiye hanedanñdan tezevvüc ettiği Melike-i Adiliyeñden vücuda gelen ızzettin Kñçarslan ismindeki küçük oğlunu veliaht etmesidir. Hemen umum Düvel-i ıslamiyeñde bir esas-ñ metine istinad ettirilmeyen ve muharebat-ñ dâhiliyeye sebep-i yegâne olan veraset-i saltanat hususu, vakñ marazi-i peder hilafñda tahta çđkan Keyhüsrev-i saninin emr-i cülusta gösterdiği sürat sayesinde Keykubat-ñ evvelin irtihalinde müntec harp olmadñ fakat ġle yarar ümeradan birçoğunun peyderdey ifnasñna bahis oldu.

Eyyubiye, Selçukiye devletleri hem aheng vifak olup harici düľmanlarñ müttehiden bertaraf etmeye azmedecek yerde yekdiğerinin memalikine göz dikmiľler idi. Hatta müessis-i Devlet-i Eyyubiye Selahattin Yusuf bin Eyyub gibi bir hükümdar-ñ hikmetli ar bile ömrü vefat etmiľ olaydñ biraderi Melik Adil ve mahdumu Melik Eftal ile ettiği istilare vechile Memalik-i Rumñu zapt edecek idi.¹⁰⁶ Ama Selahattin Eyyubiñin vefatñyla telâüb eden Devlet-i Eyyubiye, Memalik-i Rumñu zapt edecek kadar kuvvet bulamamñ ve (emr-i berakis) olarak Rum Selçukileri Eyyubilerin teferruk ve telâübünden istifadeye kñyam etmiľler ve öteden beri matmah-ñ nazarlarñ olan Halep zaptñemeline düľ müľler ise de bunda muvaffak olamamñlar idi.

Rum Selçuki padiřahlarññ Halep zaptñna beyhude sarf ettikleri emekler ġimale ve Selahattinñ himmet-i aliyesi de ecanibin Filistin ve civarñda bütün bütün tardñna masruf olaydñ ġüphesiz ki, hem idame-i saltanatlarññ hem de ġevket-i ıslamiyeñin tealisini mucib olur idi. Selahattinñ tevsi-i memalik daiyesinde bulunmasñ o zamanñ kuvvet-i ıslamiyesini tevhidle ehl-i salıľ hücumuna set çekmek idi. Keykubat-ñ evvel, hakût, hasût, mütekebbir¹⁰⁷ olmakla beraber siyasetten behredar olduğundan

¹⁰⁶ El-Kamil ñn-i Esir Cezri Cilt 1-2 sahife 37.

¹⁰⁷ Muhtasar Selçukname-i ñn-i Bibi sahife 84

Keykubat-ñ Evvelñ hasût olduğuna delalet eden asar-ñ bakiyeden biri Konyañda óAlaaddinñ camiidir. Bu cami Keykavus-u Evvel tarafñdan infa ettirildiği mevcut kitabelerden anlağılmakta iken Keykubat-ñ

zamanñzda cari hülul-i müsalemet-perverane meslek-i siyasetine itbaan Eyyubilerle karabet-i şehriyye peyda etti. Yine bu maksad-ē siyasiye esas-ē metin olmak üzere validesi Eyyubiye olan oğlu Kēāarslanō veliaht etti. Suiniyete makrun olan efkārñ hayyiz-i imkânña gelememesi muktaza-yē hikmet-i rabbaniyeden olmakla, Alaaddin Keykubat-ē evvelin zahirde hakimane görünen bu tedbir-i sakimi devletin esbab-ē inkāzñdan biri olmuştur.

Alaaddin Keykubat-ē evvelin muvaffakiyet-i siyasiyesinden olarak Erzincan ve Karahisar-ē Ğarkiōde hükümrān Beni Mengüç (464ñ625 (m.1072ñ1228)) devletine ve Celaleddin Harzemġahōñ memalik-i Selçukiyeōye hücumuna badi olan ve Erzurumōda calis-i serir-i hükümdarē bulunan ammizadesi Rükneddin Cihanġahōñ (622ñ627 (m.1225ñ1230)) hükümetine nihayet vererek Anadolu Ğibh-i ceziresinde bir devlet-i kaviyye meydana getirmesidir. Yine mülārünileyhin siyaset-i müstehsenesinden olmak üzere Celaleddin Harzemġahōñ Ğehadetini (628 (m.1231)) müteakip müteferrik bir halde kalan ümera-yē Harezmiyeōyi davetle, bunlara memalikinde yerler tayin ve aledderecat taltif eylesmesini zikr edeyim.

Osmanġlarñ ecdadē olan Kayġarōda Harezmīlerle beraber bu zamanda Anadoluōya gelmiġlerdir.

Keyhüsrev-i sani (634ñ644 (m.1236ñ1246)) tahta çıkar çıkmaz kendi arzularña mümalāt etmeyecek olan ümera ve rical-i devleti birer birer mahv ve ifna etti. Hatta pederi Alaaddin Keykubat-ē evvelin davetiyle Rumōa gelen Harezm ümerasññ ileri gelenlerinden Kayġhanō Zamantē¹⁰⁸ Kalesine hapsettirdi. Biçare, orada mahbusen vefat etti. Diğer Harezm ümerasē bu halden münfailen El-Cezireōye doġru gittiler. Keyhüsrev-i sani ĩle yarar hemen kâffe-i ümerasññ ifnadan sonra Kösedāķñda Tatarlarla ettiķi harpte maķlup olup memalikini sahipsiz bēarakarak kaçtē Bu hezimet-i fahīle Rum Selçuki Devletiñin indirasññ emr-i vaki haline getirmekte iken, Sahib Mühezzibeddin Ali Al- Deylemi isminde hamiyetġiar bir emirle Amasya kadēē Fahreddinñ mültereken vuku bulan himmet ve gayret-i vataniyeleri sayesinde Rum Selçuki Devleti altmā altēsene daha payidar oldu.

Evvel bu kitabelerden göze çarpmayacak ikisinden maadasññhak ettirmiġ ve Sultan Osman-ē Salis óNurō Osmaniyeō ye kendine mal etmekte galiba Alaaddin Keykubatōa peyrev olmuştur.

¹⁰⁸ Zamantē Sivas vilayetinde Aziziye kazasñda Zamantē olmasē muhtemeldir.

Keykavus-u evvel, Keykubat-ê evvel, Keyhüsrev-i sani itlaf ettikleri ümeranê kadir ve kēmetlerini takdir etmî olup da bunlarê itlaf dekil, izaz ve ikram ve telvik ve tergip ile saltanatlarê idamelerine medar olacak umurda istihdam etmî olaydêar, hem memleketleri mamûr ve abadan kalê hem de Tatarlarê istilalarê önü alênmê olur idi. Heyhat ki fêktan-ê ricâl memleketi alt-üst etti. Bakiyetü'd-selef birkaç zat da tanzim-i umura muvaffak olamadêar.

Keyhüsrev-i saninin 644 (*m.1246*) tarihinde âlem-i faniden göçmesi ile makam-ê saltanata gelen Keykavus-ê sani, Sahib Mühezzibeddinê himmeti ve baêde vefatihi diêer ricâl-i devletin ittihat ve ittifakê ile memleket bir müddet hüsnü idare edilmî ise de sonralarêreê-i kârda bulunanlar birbiri aleyhine dülmûl ve Tatarlardan istimdat gibi fena bir siyaset kapêşêa müracat edilmîtir. Bazê dûr-endîlanê gayretleri ile dâhili iktîlâlê önü alênmak için Keykavusêa ilan-ê harp eden biraderi Kêçarslan-ê rabi (646ñ 647 (*m.1248ñ1250*)) saltanata telrik edilmî ve diêer bir ihtilal-i dâhiliye mahal kalmamak üzere diêer biraderleri Alaaddin Keykubat-ê sanide Íerik-i saltanat ilan edilmîti. Üç birader bir müddet (647ñ655 (*m.1250ñ1257*)) mültereken saltanat sürdüler. Keykubat-ê saninin irtihali ile iki birader yani Keykavus-ê sani (655ñ658 (*m.1257ñ1260*)) ile Kêçarslan-ê rabi kalêp zaman-ê kalilden sonra birbirleri aleyhine dültüler. ihtilalat-ê dâhiliye bal gösterdi.

(mabadî var)

Ahmet TEVHÎD

3.2. RUM SELÇUKÎ DEVLETİKİ NKIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAKF-KMÜLÛK

(Birinci Cüzden Mâ bâd)

Hülagü'nün Tebrizêde telkil ettiêi khaniye Devleti Tatarlarê fêrsattan istifade etmekte dakika fevt etmediler. Nihayet Rükneddin Kêçarslan-ê rabi (658ñ663 (*m.1260ñ1265*)) zahiren müstakilen Memalik-i Rumêa sultan oldu. Fakat hakikatte Tatarlara bende olmuêtu.

Saltanattan mehcur kalan Keykavus-ê saniye gelince, Moêol muakkiblerinden tahlis-i canla Kayser-i Rumêa iltica etti. Bir müddet İstanbulêda kaldêktan sonra Delî-i Kêpçakêa

tekrar ettiler. Sultan imtina etmekle kadehine zehir koydular. Zehirlendiğini hisseden Kâçarslan atına binip İhre gitmek istediye de Moğollar yoldan çevirdiler. Pervane Moğol beyleri ile çadardan dâre çıktı İrafeddin Mesud bin Hatâ, biraderi Ziya ile beraber kaldâar. Bu sırada biçare Sultan Rükneddin Kâçarslan-êrabiye keman zehiyle boğdular. Çarâmba 2 Cemaziyelevveli 663 (m.1265). İhid-i mûlarünileyhin ruhu seviy-i cinana revan olur olmaz Moğollar kâlaklara gittiler. Velinimetlerinin böyle denaet-kârâne katline badi olan Pervane ve İbn-i Hatâ gibi havane de tacil-i tam ile Konyaöya geldiler. Serir-i saltanata İhit Kâçarslan-êrabinin henüz iki buçuk yâında bulunan oğlu Gâyaseddin Keyhüsrev-i salisi iclas ettiler.

Konyaâda Sivasâtan elan mevcut olup sanai-i nefise-i İslamiyeöye birer enmüzec-i bedi telkil etmek üzere cami ve mescid ve medrese olarak bir hayli mebani-i hayriye terk etmiş olan Sahip Ata unvanıyla maruf Fahreddin Ali bin Hüseyin, Pervane ile mültereken niyabet-i saltanatta bulundu. Fakat Pervane, refik-i namdarâne da Del-i Kıpçakâta bulunan Sultan İzzettin Keykavus-ê Saniye para ve hedaye göndermekle itham ederek İbn-i Hatâân muavenet-i desise karanesiyle Osmanoğ kalesine mahbusen gönderdi. Badehu Moğollarca Sahip Ataân beraatê anlaâmakla mahbusdan kurtuldu. Bir müddet mazul kaldıktan sonra yine hizmet-i devlete girdi. 687 (m. 1288) senesinde vuku bulan vefatından bir müddet-i kalile evveline gelinceye kadar umur-ê idarede bulunarak mühimme-i imkân-êmemleketine hizmet etmek emelinde bulundu.

Pervane İbn-i Hatââre da izale etmek istedi. Vakt-i münasibinde bunlarê tutup katlettirmek için oğlunu Kayseriyeöye memuren gönderdi. Ancak Ziya biraderi ile kendi aleyhine olan suikastê haber aldı Katllerine memur olanlarê telef edip isyan ettiler. İrafeddin biraderi Ziyaöyê Melik-i Mâşâ Baybarsâdan istimdada gönderdi. İrafeddin kâh Niğdeöye kâh Develiöye tahassun eder idi. Bir Tatar ordusu İbn-i Hatââ tedibe geldi. İrafeddin tutuldu. Bir müddet hapsedilip sonra katl ve ecza-yê vücudu ibreten lil-sairin etraf-ê memalikte telhir ve Kâçarslan-êrabinin katline bais olan diğer ümera da ifna edildi. Pervane nevbet-i idam kendisine geldiğini derk etmiş idi.

Melik-i Mâşâ-ê Baybars ile Tatarlar aleyhine bir ittifak-ê hafi akd etti. Baybars, Selçukilerle Moğollardan müteâkkil orduyu mağlup ederek Kayseriyeöyü zabtetti. 675 (m.1278) Baybars mütteliklerine bir hayli zaman intizarda bulundu ise de Pervane ya hamakatından ya cebanetinden meydana çıkmadı Lakin Tatarlar keyfiyetten haberdar olarak Pervaneöyü katlettiler.

Pervane su-i tedbiriyle hem kendi vücudunu heder etti hem de Selçuki Devleti'nin bütün bütün indirasına sebep oldu.

Fasl-ê mahsusunda ber-tafsil izah olunacakê vechle Karamanoğullarê memleketin iktîâl ahvalinden istifade emeline dültüler. Vaktiyle kendilerini hapsedmiş olmasından dolayı Rükneddin Kâçarslan-êrabiye ve bundan nâli oğluna buğz eden Karamanoğlu Mehmet Bey óBaybars bir İey yapamadê Kayser-i Rumâ elçi göndersek Sultan ızzettinân mahdumlarından İstanbulda bulunanlarından birini getirtsek ilimiz mertebe-i kusvaya vasıl olur idi. Bu vechle hiç kimse bizimle bâlâ çâkamaz.ô diye bir gün ehibasıyla dertleliyor idi. O sırada Türkmenler arasında bir İahş gezer ve kendisinin Sultan ızzettin Keykavus-ê saninin oğullarından Gâyaseddin Siyavul olduğunu iddia eder idi. Karamanoğlu Mehmet Beyân temenniyatına vakıf olan bir İahş bir gün tarihçe óCimriô lakabıyla daha maruf olan Siyavul'ü alıp Mehmet Beyân yanına getirdi. óSukdakôtan kaçmış olan Sivaslı Takî lakaplı biri de Cimri'nin hakikaten Sultan ızzettinân mahdumu Gâyaseddin Siyavul olduğuna İahadet etti. Farz-ê muhal olarak böyle bir İahid-i yegâne bile olmasa heva-yê saltanat ile ser-mest olan ve mukaddema maiyetinde bulunduğu kân-i Hatâdan ders-i cüret almış bulunan Karamanoğlunca böyle bir fırsat elden kaçmış mı? Derhal Cimri'nin palasparalarê çıkartıp zer-beft ve nesic ilbasıyla tekrim edilmiş ve kendisine biat olunmuştur. Baybars muharebesinden dolayı Konya'nın hali kaldıkça hissedenden Mehmet Bey Konya'ya zapt etti. Cimri Sultan Gâyaseddin Siyavul taht-ê Selçukiyana calis oldu. Perîembe 10 zilhicce 676 (m. 1277). Etrafa fermanlar yazıldê Sikke Cimri namına darp olundu. (Henüz Cimri'nin sikkelerinden görülemedi) Vezir olan Karamanoğlunun kararê ile muamelat-ê hükümette lisan-ê Farsî terk edilerek, Türkçe lisan-ê resmi-i hükümet oldu. Mehmet Beyân maksadê vaktiyle kendisini ve biraderlerini hapsedmiş olan Kâçarslan-ê rabinin mahdumundan yani Keyhüsrev-i salisten intikam almak İaibesiyile jengüdar olmasaydı kendisini hamiyet ile iltihar etmiş zevat-ê aliyye meyanında zikrederdik. Ma-mafih Mehmet Bey vüzeratê kranilerden kurtarmağa ve lisan-ê resminin Türkçe olmasına gayret etmesi hamiyet-i milliyesine dal olduğundan hayr ile yâda ahradê. Rum Selçukî Devleti'nin lisan-ê resmisi Farsî olduğundan bilhassa kranîdan münîler celb olunur veyahud kuvve-i kalemiyesine güvenenler Rumâ gelir ve derece derece terakki ederek menasib-ê aliyyeyi ilgal ederler idi. Vatanperverlik hassasından bi-nasip bulunan vüzeranın münafese ve muhasedeleri Rum Selçukî Devleti'nin esbab-ê inkâzından biri olmuştur. Karamanoğlu

bu fenalâkıñ sebebini derk etmiŕ olmakla kendisinin nüfuz-ě nazara malik olduđu anlaıđđ.

Sahib Ataöñ mahdumlarě Cimriöyi def etmek üzere Konya imdadına gelirken Akıehir civarında óKozakaçô karyesinde Cimri askerine müsadif olup harbe baıladđar. İlecaati ile İöhret-İiar olan Sahib Ata-zâde Emir Taceddin Karamanoğluına hücum etti. Mübareze ederken Taceddin attan suya dültü. Karamanoğluının maiyeti yetilip biçareyi İehit ettiler. Askerleri ve bilhassa Germiyan Türkleri imdat edecek yerde firar ettiler. Biraderi Emir Sadedin Hoca Yunus Seferihisarö gitti. Ahali tutup, Cimriöye ve Mehmet Beyöe teslim ettiler. Cimri ve Mehmet Bey, Sahib Ata Fahreddin Aliöñin hazaini-i medhar bulunan Karahisar-ě Devleöyi yani Karahisar-ě Sahibö muhasara ettiler. Fethe muvaffak olamayarak Konyaöya avdet ettiler. Cimri ve Mehmet Bey Moğollarla harp etmek için Erzurumöa gitmek üzere hazêlêk görmekteyken Sultan Gěyaseddin Keyhüsrev-i salis ve Fahreddin Ali Tatarlarla beraber gelmekte olduklarê İayi oldu. Konya ve Akıehir yakmalarından elde ettiklerini hayvanlara yükletip İehirden çekardđar. Ordunun takarrübünü haber aldêklarê gibi tekrar Konyaöya girmek istediler ise de, İehirliler kendilerini içeri almadêklarından sur haricindeki mahalleleri yakma ettikten sonra yakêp yêkêp cenuba dođru gittiler. Bu esnada Memalik-i Rumün êlahatına ve Cimri ile Karamanoğlu gailisinin izalesine taraf-ě kłhanödan memuren Hoca Sahib-i Divan geldi, Ermenek Türklerinden birçok esir aldê Birçok mevalı de iktinam etti. Mevsim-i İitâ tekarrüb etmekle, kêlağa çekildi. Sultan Gěyaseddin Keyhüsrev-i salis ve Sahib Ata Konyaöya gittiler. Harp tedarikatına baıladđar. Karamanoğlu Mehmet Bey iki biraderi ve bir ammi-zadesi ve İlecaatine itimat ettiđi birkaç kılıyle haber almak için geri kalêp Cimriöyi ileri gönderdi. Elli Moğol elli de Selçukî askeri Mut ovasında bulunan fêkadan karakol olarak ileri gönderildi. Bunlar Karamanoğluına rast geldiler. Okla evvela Mehmet Beyö badehu iki karêndalêñ ve sonra da amca-zadesini öldürdüler. Bu vaka üzerine Sultan Keyhüsrev-i Salis, Sahib Ata ile beraber isyan etmiŕ kêaî zabt ve asayılı takrir ettiler. Nihayet Cimri ettiđi harpte mađlup olup ihtifaya mecbur olmuŕ ve gizlendiđi yerden çekarêđp diri diri derisi yüzülmüŕ ve postuna saman doldurularak İehir ve kasabalarda telhir edilmüŕtir. Sultan Keyhüsrev-i salis tam rahat rahat hükümrân olacaê bir sêrada merhum Sultan ızzettin Keykavus-ě saninin mahdumu Sultan Gěyaseddin Mesud-ě sani, Kêñödan Sinop sevhiline geçip, Samsunödan Erzincanöa gitti ve kłhan Abakayaöya mülaki oldu. 679 (m. 1280). Bir sene sonra Abakaöñ dar-ě mücazata azim olmasêyla yerine calis olan

Sultan Ahmet tebrik cülusuna azim olan Sultan Gëyaseddin Keyhüsrev-i salis ile Sultan Gëyaseddin Mesud-ë saniye Memalik-i Rumö mukaddema Hülagüönün memalik-i mezkureyi Sultan ızzettin Keykavus-ë sani ile Sultan ızzettin Këçarslan-ë rabi arasënda taksim ettiëi vechle taksim etti. Keyhüsrev-i salis bu fuzuli taksime rëzada da olmamak isteyerek Erzincanö geldi, oradan İikâyet etti. Biö-tabi İikayatë müsminir olmadëğëndan ve ihtilalat-ë dâhiliyeye mahal vermemesi, Sahib Ata ile diğë rical-i Selçukiyece mültezim olduğundan ifna edilerek Sultan Mesud-ë sani 681 (*m. 1282*) senesinde münferiden serir-i saltanat-ë Selçukiyeöye calis oldu.

Üç sene kadar Memalik-i Rumöda asayıİ tam hüküm-ferma oldu. ıranöda zuhura gelen ihtilalat Rumöda da sirayet eylediğënden bu huzur-ë muvakkat çok devam etmedi. Zaten Sultan-ë Selçukîyeönin hükmü lâfzî olup mesanid-i âliye ııhan tarafëndan tevcih olunur idi. Mesnedini kaybeden zat hedaya-yë giran-baha ile huzur-ë ııhanöda gider. Götürdükü hediyeler ve paralarla memuriyetini iade ettirir idi. Bu bi-insaf ümera verdikleri hedaya ve rülvetin acëşë ahaliden çëkarë idi. Diğë taraftan da Tatarlar ahaliyi soyarlar idi. Mevakiin menaat-ë tabiyelerine uçlar yani hudutlar bir dereceye kadar emin ve huzura mazhar idi. Tatarlarën hükmü oralarda çëndan cari değildi.

687 (*m.1288*) de Sahib Ata vezaretten azlolunmakla Akİehir civarënda öNadirö köyüne çekilmiİ ve biraz sonra irtihal etmiİ olmakla Memalik-i Rum ahvali bütün bütün muhtel oldu. Tatarlar, Selçukîleri hükümden iskat etmek ve ahaliyi kendilerinden soğutmak için 690 (*m.1291*) Saaddüd-Devle isminde bir Yahudiöyi Rumöda vezir tayin ettiler. Bu hallerden bizar olan ahali isyan eden Selçukî İehzadelerine itba ederler idi. 691 (*m.1292*) Sultan Mesud-ë saninin biraderi Rükneddin Këçarslan, uç tarafëndan isyan ederek ilerlemeye baİladë Mağluben azim-i dar-ë beka oldu. Böyle isyanlar eksik değil idi. Fakat biçare ahali selamet ümidi ile tebah oluyor idi. Moğol ümerasëndan Rumöda bulunanlardan bazëlarë da merkezin iktılâİatëndan istifade ile Rumöda isyan ettiler. Sultan Mesud-ë sani bu isyana İİtirak töhmetiyle, ııhan Sultan Mahmut Gazan tarafëndan celb edilmiİ ve Hemedanöda alëkonularak yerine saltanat-ë Rum birader-zadesi Alaaddin Keykubat-ë salis bin Feramus bin Keykavus uhdesine tevcih edilmiİtir. 697 (*m.1298*) Keykubat-ë salis bu tarihten çok zaman evvel, hatta 682 (*m.1283*)

tarihinden beri Memalik-i Rum  n bir kışmında hükümran idi. Osman Gazi  ye 688 (m.1289) senesinde tabl ve   lem gönderen   lte bu Keykubat-  salistir.¹¹⁰

Sultan Mesud-   saninin Beylerbeyi  si yani seraskeri olan S  lem   ilan-   isyan ile Rum  n bir kat daha harabisine bais olduktan sonra 698 (m.1299) senesi   aban  nda Erzincan sahrasında Emir   oban  a mağlup olmuş ve   lam tarafına firar eylemiştir.

699 (m.1300) senesi k  han, Keykubat-  salisi azletmiş ve badehu afv ile yine Saltanat-   Rum   bah  leylemi  se de 702 (m.1303) tarihinde tekrar azlolunarak   sfahan  a gönderilmiş idi.   dama mahk  m olmuş iken ibtida afv olunmuşsa da bir müddet sonra yine idam edilm  tir. Sene-i mezkurede Hemedanöda mahpus bulunan Sultan Mesud-   sani hapisten    kar  arak Sultan-  Rum tayin olunmuşsa da, dört bel   sene mahbusiyetten vücuduna za  f-   külli gelmiş olduğundan hastalıktan ba  kald  ramayarak 704 (m.1305) irtihal etmiş ve Saltanat-  Sel  uk  ye-i Rum vefatıyla hitam bulmuştur.

Mülarün-ileyhin mahdumu Gazi   elebi pederinin hal-i hayatında Keykubat-   salise rakip olmak üzere Kastamonu ve Sinop havalisine tayin edilm   ve mülarün-ileyh bahren gazalarla evkat-g  zar olmuştur. Bunun ahl  f  ndan ileri de bahsedeceğiz.

Bazı tarihlerde 699 (m.1300) senesinde Keykubat-  salisin azlinden sonra mahdumu G  yaseddin  n alt  ay kadar Memalik-i Rumöda hükümran olduğu ve badehu katledildiği muharrerdir. Müze-i H  mayun  da mevcut bin     yüz bir (h.700 (m.1301)) tarihli Burgulu  da (Uluborlu) mezrub g  m  l bir sikke bu G  yaseddin  n sikkesi olmamal  d  . M  lar  nileyhin tafsilat-   ahvaline   td   h  s   edemedim.¹¹¹ Erbab-   tettebbudan istirham  n pek karışık olan Rum Sel  uk   Tarihi  nin evaili ve evahiri haklarında netice-i tettebbular  n   ne  retmeleri veyahut lütfun ale  l-lütuf olmak üzere taraf-   aciziye ihbar buyurmalar  d  .   kinci makalede as   maksad-   tahririm olan tavaif-i m  l  ktan bahsedeceğim.

Minallahi Tevfik

Ahmet TEVH  D

¹¹⁰ M  n  aat-  Selatin Feridun Bey cild-i evvel (tab-  evvel) sahife 56-60 eser-i mezkurun 48-55 sayfeleri ile diğer sayfelerinde Keykubat-  Salis  n Osman Gazi  ye irsal etmiş olduğu sair men  urlar mukayyedir.

¹¹¹ Müze-i Hümayun-u Meskukat-  Kadime-i   slamiye Kataloğu dördüncü kışın, sahife 352 numero 761.

3.3. RUM SELÇUKÎ DEVLETİİNİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAKF-KMÜLÛK SİNOPÖTA GAZİ ÇELEBİ

Selçukî kışmında Sultan Mesud-ê saninin mahdumu Gazi Çelebi pederi Hemedanöda mahpus bulunduğı halde mahza Alaaddin Keykubat-ê salise rakip olmak üzere Kastamonu ve Sinop havalisine taraf-ê khanödan hükümdar tayin edilmî olduğı zikredilmîti.¹¹²

Gazi Çelebi, Pervane zadelerden Mesudün vefatê üzerine Sinopü elde ederek orada tesis-i hükümet etti. Vakâ khan tarafından verilen yarlıkta Gazi Çelebiönin kalemrev-i hükmü Anadoluñun nışfñ havi idi.¹¹³ Fakat hakikatte hükmü Sinop Íehrinden öte geçemediğı revl-i halden nümayandê.

Gazi Çelebi beren ihraz-ê lan ve Íerefe tasaddi khanilerin gayzñemucib ve bu ise badi-i felaketini müeddi olacağñ bildiğinden bahren gaza ile meğul oldu. Âli diyor ki óGazi Çelebi Sinop iskelesinde olurdu gemiler yaptêp Rus ve Çerkesö ve Kefe mütemelliki efranc-ênagehe gazadan hali dekil idiö.¹¹⁴

Gazi Çelebiönin saltanatê hangi tarihe kadar devam ettiğini mübeyyen bir kayd-ê tarihi elde edemediğim gibi Sinopöta olmasê lazem gelen medfeni hakkında malumata destres olamadım.

Seyyah-ê meñhur kın-i Batuta Gazi Çelebiönin Íecaatinden ve ikdamından bahisle dalgçlıkta da mahir olduğunu ve bu kadar evsaf-ê ber-güzidesiyle beraber esrarkel olup bu yüzden öldüğünü ve esrarkelik asr-ê mezburda Sinopöta müntelir bulunduğunu beyan ediyor ve Gazi Çelebiönin bir gün avda bir geyiği kovalarken bir ağaca çarpıp vefat eylediğini ve memleketi Kastamonu meliki ksfendiyaroğullarından Süleyman Paía yedine geçtiğini yazıyor hâlbuki bazê tarihlerde Gazi Çelebiönin vefatından sonra yerine oğlu kbrahim kaim olduğu muharrerdir. kın-i Batuta, Sinopü ziyaret ettiğinde ksfendiyaroğullarından Süleyman Paíaönñ oğlu kbrahim Sinopöta emir olduğunu söylüyor. Gazi Çelebiönin kbrahim ismindeki oğlu ve halefi yerine aynê isimde ksfendiyaroğullarından bir zatın Sinopöta hükümet etmesi tarih yazanlarca telvîl-i

¹¹² Tarih-i Osman-i Encümeni Mecmuasê cüzö3 sahife 199.

¹¹³ óSimre ve Kastamonu ve Sinop vilayetlerini kınikö dek ve bu taraftan Kars memleketi ile Saruhan şñña dek Sultan Mesud oğlu Gazi Çelebiöye mukarrer eylediö.

Âli, Kühüd-Ahbar Rükñ-ü Rabi cüz-i evvel sahife 22.

Simere yahud Semere Amasya sancağê dâhilinde Vezirköprüsünün yanında bir Íehr-i kadimdir. Cihannüma sahife 232.

¹¹⁴ Kezâ Kühüd-Ahbar Rükñ-ü Rabi cüz-i evvel sahife 22.

mucib olmuştur. Gazi Çelebizade İbrahim'in isminden gayrē bir malumat-ē tarihiye elde edemedim. 831 sene-i hicriyesinde (m1428). Lala Yürgüç Paġa'nın hükümetine hatime verdiġi Canik beyi Alparslan oġlu Hüseyin Bey acaba İbrahim veyahud Gazi Çelebi ahfadından mıdır. Yoksa Âli Selçukîtan diġer bir zatın neslinden midir. Ma-etteessüf bu babda hiçbir kayd-ē tarihi bulamadım. Erbab-ē daniġten bu hususta malumatē olanların encümenine bildirmesini tekrar aleġ-tekrar rica ederim.

1871 sene-i miladiyesinde İstanbul'da tab edilmiġ olan ve Oksza nam zat tarafından teflik olunmuġ bulunan Fransızca Tarih-i Osmanî'de¹¹⁵ Selçukluların inkırazē üzerine Anadolu'da telēkkül etmiġ olan tavaif-i mülûkîtan onuncu emaret olmak üzere Kastamonu zikredilmekte ve Gazi Çelebi'nin vefatıyla oġlu İbrahim tarafından idare edildiġi beyan olunmaktadır.

İdris-i Bitlis-i ŖHelġ Behiġtō de Gazi Çelebi Alaaddin Keykubat-ē salisin akġbet-i ahvaline muttali olunca Kefe'ye firar ettiġini İu ibare ile beyan ediyor. ŖGazi Çelebi Veled-i Sultan Mesud ra muhakkar memleketi misl-i Kastamonu ve Simre dadent ve Ŗniz ez-havfi hod becanib-i Kefe firar kert ve deran cevanib be-fevt o biġ-tamam Devlet-i Selçukiyan ru-i be inkıraz averd.Ŗ İdris'in bu kavline nazaran Gazi Çelebi ile hanedanēmütekarriz oluyor lakin Kefe'ye firarēhususu mevsukun bih olmasa gerektir.

3.3.1. Kastamonu'da Hüsameddin Çoban Ailesi

İsfendiyaroġullarından Süleyman Paġa bin İmseddin Timur Kastamonu'yu Hüsameddin Çoban Bey neslinden olan Mahmut Bey yedinden almıġ olduġundan uç ümerasından bulunan ve Selçukî Tarihi'nin sahaifini tezyin eyleyen bu aile hakkında destres olabildiġim malumatēzikretmeyi faydadan hali görmedim;

Selçukîler Anadolu'yu istila ettiklerinde Türkistan'dan beraber getirdikleri kabail meyanında Kayġar'dan da var idi. Ama Osmanlıların ecdadē olan Kayġar, Celaleddin Harzemlî'ah'ın İhadetinden sonra Anadolu'ya gelmiġlerdir.

Daha evvel gelen Kayġar'dan Hüsameddin Çoban Bey, Ümera-yē Selçukîye'nin ekâbirinden idi. Kastamonu havalisinin fatihi olduġundan o nevahi malikânesi idi.¹¹⁶ Hatta Konya Selçukî padiġahē Sultan Gēyaseddin Keyhüsrev-i evvelin İhadeti üzerine

¹¹⁵ Histoire de l'Empire Ottoman par Th. d'Oksza Constantinople 1871.

¹¹⁶ ŖEmir Muzaffereddin Yavlak Arslan Bin Alp Yörük râki ebaan ceddin an nevahi gulfûde ve dâġte endô Muhtasar Selçukname-i İbn-i Bibi sahife 336. Publie d'après le manuscrit de Paris par M. Th. Houtsma Liede 1902.

Oğuz töresince akd olunan meclis-i mel'verette ümeran'ın karar ve ittifakıyla calis-i serir-i saltanat olan biraderi Sultan ızzettin Keykavus-ê evvelin saltanat'ına kabul etmeyerek ilan-ê isyan eden Sultan Alaaddin Keykubat-ê evvel Ankara kalesine kapanmıŝ idi. Keykavus senelerce biraderini muhasara etti. Nihayet Keykubat'ın can'ına kastedilmek üzere İehir teslim oldu. Keykavus-u Evvel sözünde duracağ'ına dair ümera-yê kibar-ê devleti yan'ında yemin etti ki bunlar meyan'ında melikü'd-ümera Hüsameddin Emir Çoban'ıda var idi.¹¹⁷ (Keykavus-u evvel sözünde durmuş olduğunu söyleyip sadete geçildi).

Sultan Keykavus-ê evvelin irtihali üzerine calis-i serir-i saltanat-ê Rum olan Sultan Alaaddin Keykubat-ê evvel devrinde Emir Çoban K'ân'ı geçerek De'lt-i K'ıpçak'ı kadar ilerlemiŝ ve óSoğdakô İehrini zapt etmişti. Avdetinde Sis'ete hükümet eden rupniyeden Leon (Levin)'ın tüccar-ê İslamiye haklar'ında reva gördüğü gadirden dolayı te'dibi iktiza etmekle ona memur olmuş ve bu hususta da hidemat'ê görülmüştür.

Emir Çoban'ın tarih-i irtihali ve oğlu Alp Yörük'ün ahvali hakk'ında ahbara müsadif olamadın.

Alp Yörük'ün mahdumu Muzaffereddin Yavlak Arslan Kastamonu muhafazas'ında kalmış idi. Sultan G'eyaseddin Mesud-ê saninin, K'ân'ıdan Sinop'a geçtiğinden haberdar olduğundan Mesud'ün hizmetine İitaban oldu ve Mesud-ê sani ile beraber İlhan-ê muazzam nezdine gittiler. Muzaffereddin mü'lar'ın-ileyhin hidemat'ında sabitkadem olmakla uçda isyan eden Sultan Mesud'ün biraderi K'âçarslan ile harpte katlolundu.

Kastamonu oğlu (Nas'eddin) Mahmut yedine geçti. Bunun zaman'ında İsfendiyaroğullar'ından Süleyman Pa'la bin İlemseddin Timur f'rsat kollayarak bir gece ale'd-gafle saray'ına muhasara edip Mahmut Bey'ı tuttu ve fi'd-hal mecal vermeyip öldürdü.

Bu andan itibaren Kastamonu, İsfendiyaroğullar'ı yedine geçti. O vakte kadar İsfendiyaroğullar'ı Eflugan (Eflani) da oturlar idi.

¹¹⁷ öve ümera-yê kûbarra çün melikü'd-ümera Hüsameddin Emir Çoban ve melikü'd ümera Seyfeddin Emir K'â' ki ez eazân-ê avan-ê memleket bûdend haz'ê kerdaniyd ve be huzur-u İlan sû gündan galaz İedad hord ki behiç tevil-i mazarrat o ve bendeganiŝ Melik Alaaddin neresd.ô Muhtasar Selçukname-i İbn-i Bibi sahife 49.

Bundan sonra Canıköde türeyen hükümetten bahsetmek musammem idi ise de hükumat-ê mezkure hakkında malumat-ê kafiye elde edemediğimden bunlarê atıye bırakarak gelecek defa ısfendiyoğullarından bahs olunacaktır.

Ahmet TEVHİD

3.4. GAZİ ÇELEBİ

Mecmuamâñ belinci cüzünün üç yüz on yedinci sahifesinde Rum Selçukîlerinden Sultan Mesud-ê saninin mahdumu Gazi Çelebi'den bahsederken óSinop'ta olmasê lazım gelen medfeni hakkında malumata destres olamadım demil idim.

Sinop mutasarrıfı Abdullah Bey Efendi Sinop İhrinde bulunan kitabeleri cem ile bu abd-ê acize göndermek lütf-ê mahsusunda bulunduğundan ve bunlar arasında Gazi Çelebi'nin kitabe-i seng-i mezarê da mevcut olduğundan mir-i mümaileyh arz-ê telıkkürle ber-vech-i zir kaydettim;

Sinop Alaaddin Medresesi sağı kölesinde tesadüf eden makberede;

Bağı Tağında;

Çelebi

Hâzâ Kabrin Gazi

Tabö Allahu Serahu

Bin Mesud Çelebi

Ayak Tağında;

Fi Tarih Senetün

ısnâ ve ıkrin ve Sebâ Mie

Kabir Tağı Etrafında

ılahi lest-ü lil firdevsi ehilla / vela ekba Ali alennarilcehim

Feheb li zilleti vakfir zunubi / fe inneke gafirüz zenbil azim

İbu kitabe-i seng-i mezardan Gazi Çelebiñin bin üç yüz yirmi iki (h.722 (m.1322))senesinde irtihal ettiķi meydana çķıyor.

Bu kabir civarında bir hane bahçesinde bulunan bir kuyu Gazi Çelebiöye isnad olunuyormuı.

3.4.1. İsfendiyaroķullarından İbrahim bin Süleyman Sinopötaki Camii

Tarih-i İslamā müteallik olan Sinop kitabeleri üç devre taksim olunabilir.

- (1) Rum Selçukileri Devri
- (2) İsfendiyaroķullarēDevri
- (3) Devlet-i Āliye-i Osmaniye Devri

Sinopda İsfendiyaroķullarē devrine ait en eski kitabe mecmuamēñ altıncē nüshasēñ 386öncē sahifesinde ahvalini bir nebze beyan ettiķim İbrahim Paıa Bin Süleyman Paıaöya mensuptur ki iç kaledeki cami-i İerif kapşēñ İark tarafında bulunmaktadē.

Bin üç yüz kırk bir (h.742 (m.1341)) senesini meıar olan kitabe-i mezkure İudur;

Lailahailallah Muhammedün Resulullah kalennebiyyi aleyhisselam men bena mesciden lillahi Teālā ben Allahu lehu kasren fil cenneti emare bi- emareti hazel camüü mübarek el-Emirüü Ekrem Gēyasüddin ya veddin İbrahim Bin Süleyman azze nasrahu senetün isna erbaine sebā mie.

Kitabelerin tarihen ehemmiyeti müstani-i beyandē. Anadoluıda bulunan mebani-i hayriye üzerlerindeki kitabeler yer yer cem edilse tarihin birçok nikat-ē meçhulesi malum olur veya yanlılarēda tashih edilmiı bulunur.

3.4.2. Kerdibolu (Gerede)

Mesaliküü- Ebsarıda Kastamonu ve Sinop Devletiñin hududundan bahsederken El-Ömeri cenuben óDoķancēkō ve İimalen de óSultan Boyuō memleketi ile mahdud olduğunu zikretmektedir.

Doķancē hakkında bir malumata destres olamadēn.

Sultan Boyu hakkında sarıh ve katā bir İey diyemez isem de İbn-i Batuta tarafından Kerdibolu (Germanicopolis) (Gerede) de hükümet ettiķi beyan olunan Āah Bey olmasē muhtemeldir.

Bursa'da setbal'ê civarında ıshak Ğah Camii kapşê üstünde küçük kâda bir tal' üzerindeki kitabe-i tarihiyede óEl- Sultan Boyuô tabiri vardê. Bin dört yüz yirmi bir (h.824 (m.1421)) tarihini havi kitabe-i mezkureyi íöyle okuyabildim.

Emere bi emaretin hazel abr el-muhtaç ilallahi ganiyyun

824 (m.1421)

ıshak Ğah bin kıvaz Ğah Es-Sultan Boy

ıbn-i Batuta seyahatnamesinin nüsha-i asliyesi mefkud olup matbu olan nüsha-i muhtasarasêdê. Nüsha-i asliye bulunsa Anadolu tarihi hakkında hayli malumat-cami olmasêkaviyyen zan olunur.

Rum Selçukîleriönin inkêazê ve kıhanilerin istilasê müteakip Anadolu'da her derecede her kayabal'ında birer bey türemi' ve bir karye-i şakireye malik olan bile óSultanô unvanından gayrê bir unvan almağa tenezzül etmeyerek bir hükümet tesisine kalkê m' olduklarêanla' maktadê.

ıshak Pa'la ve pederi kıvaz Ğah Gerede hükümdarlarê m'ê ve böyle olduğu takdirde ıbn-i Batutaön zikrettiği Ğah Bey, kıvaz Ğah olamayacağ'ından acaba pederi midir yahut ceddi midir bunlar muhtac-ê tetkik mesail-i tarihiyedir ki erbab-ê vukufun gayret ve himmetlerinden muntazêdê.

Ahmet TEVHİD

3.5. RUM SELÇUKÎ DEVLETİÖNİN KIRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAIFF-MÜLÛKÖDAN SıNOPÖTA PERVANEZADELER

Rum Selçukî Devletiönin kalemrev-i hükmü olmu' olan memalikte telekkül eden tavaif-i mülûkun tarihi hakkında malumat-ê kafiyei muhtevi asardan müsadif nazar-ê acizi olanlar mefkuhtur. Mülûk-ê mülarünileyhin haklarında malumat-ê cüziye ita eden óCamiüdd-Düvelô¹¹⁸ sahibi Müneccimba'ê Ahmet Efendiödir ki bal'êca mehazêndê. Seyyah-ê me'hur ıbn-i Batuta Anadolu'ya vuku bulan seyahati esnasında gezdiği memalik hükümdarlarê haklarında bazê derece malumat ita ettiğ'inden ondan ve

¹¹⁸ Camiüdd-Düvel Arapçadê. Müneccimba'ê Tarihi demekle maruf Türkçe tercüme-i matbuasê noksandê. Camiüdd-Düvel nüshalarından Bayezidöde Kütüphane-i Umumiöde ve Yerebatanöde Esat Efendi Kütüphanesiönde mevcuttur.

Ayasofya ve Enderun kütüphanelerinde bulunan óMesalikü'd-Ebsarô dan biraz hu'e-çin oldum diğerk asardan iktitaf olunan malumatta şerasëgelince zikr ve beyan olunacaktır.

Tavaif-i müluk tarihine Pervanezadelerle ba'llayacağëm badehu Sinop ve Caniköte Gazi Çelebiönin tesis ettiğı Selçukî İubesinden ve yine Caniköte türeyen hükümet-i saireden ve Kastamonuöda ısfendiyaroğkullarëndan evvel Selçukiler tarafëndan vali bulunan Emir Çoban evladëndan ve ondan sonra ısfendiyaroğkullarëndan ve Devlet-i Osmaniye ile hem civar bulunan Germiyanogkullarëndan Karahisar-ë Sahiböde hükümet eden Sahib Ata ahfadëndan ve badehu Karasi Marmara, Saruhan, Aydın, Denizli, Tavas ve Mentelë, Hamid, Teke, Karaman Beyleri ile Ankaraöda Ahiler ve Kayseriye ve Sivasöta hükümet etmiş olan Benî Eretna ve bunun İuabatëndan olan Kadë Burhaneddin ve Erzincan hâkimi Tahartenöden ve Karahisar-ë İarki Beyleriönden bahsedilecektir. ıstidrat kâbilinden olarak Ramazan ve Zulkadiroğkullarëda zikredilecektir.

3.5.1. Sinopöta Pervanezadeler

Sinop kadim bir İehirdir. İki güzel limanë vardë. Mamuriyet-i kadimesine nispeten İimdiki hali İayan-ëtelehhüf ise de kariben ümran-ëkadiminden balater bir mamuriyete mazhariyeti hükümet-i mel'rutamëğë himem-i ümran-perveranesinden memul ve muntazëddë.

Rum Selçukîleriönden ızzettin Keykavus-ë evvel bu İehri bin iki yüz on dört¹¹⁹ sene-i hicriyesi cemaziyel ahiresinde¹²⁰ Canit yani Canik tekfurı óGir Aleksio den¹²¹ zapt etmişti.

Sultan-ë mülarünileyh 612 sene-i hicriyesinde (m.1215) Sinopün kalesini tamir ettirdiğini mübeyyen iki kitabe-i tarihiyye iç kalede mevcuttur.¹²² Selçuki asarëndan olan Alaaddin Camiöde sanat-ëmimarisiyle mel'hurdur.

¹¹⁹ Ahmed Tevhid Ulusoy bu makalesinde; ızzettin Keykavus-ë evvelin Sinop İehrini hicri 1214 yënda zapt ettiğini yazmıştı. Ancak hicri 1214 miladi 1800 yëna denk gelmesinden dolayı bunun imkânsëz olduğunu ve miladi yerine yanlışlıkla hicri tarih yazdığë dü'ünölmektedir.

¹²⁰ Muhtasar Selçukname-i İbn-i Bibi sahife 54n59.

LEİDE T. J. BRİLL 11902.

¹²¹ Muhtasar Selçukname-i İbn-i Bibiöde Canit tekfurı óGir Aleksio diyor. Tarih-i mezkurda Trabzonöda birinci Aleksı Komnenos 1204n1222 hükümran olduğundan ilbu Gir Aleksı ımparator Aleksı Komnenos olmasë muhtemeldir.

¹²² Bu kitabelerden biri Sinopün cenub cihetinde gayet muntazam ta'llardan mebni iç kalesinin bedeni üzerinde olup, ibarat-ëatiyeyi havidir;

ıktefeku bit Tefvik-İlahi Teâlâ fi eyyam-ësultan-il galip ızziddünya
Veddin Ebu'd-feth Keykavus Bin Keyhüsrev Burhanu Emir-il Müminin
Amera hazel-burç vel beden, El Abdü zaifi el-muhtaç ila rahmetillahi

Rükneddin Kâçarslan-ê rabi ile ızzettin Keykavus-ê sani arasında vukua gelen muharebat-ê dâhiliye esnasında Trabzon imparatoru intihaz-ê fâsatla óSinopô u zapt etmîl idi.

Pervane Muineddin Süleyman iki sene mütemadiyen vuku bulan ihtimam ve gayretleriyle İehr-i mezkûru istirdat edebilmîl idi. Pervane o hengâmda nafizü'd-kelim olduğundan fethettiği Sinop'ın kendisine temlik olunmasını Sultan Rükneddin Kâçarslan-ê rabiden istirham etti. Kâçarslan tavân kerhen temlik etti. Pervane Sinop'u gaib ederim vahimesiyle kbn-i Hatârların ivaatına kapılarak Kâçarslan'ı İehit ettirdiği Selçuki bahsinde hikâye olunmuştur.¹²³

Pervane, oğlu Muineddin Mehmetâ Sinop'ta naib bırakmâ'te Mehmet 676 (m.1277) tarihinde pederinin katlini haber aldığında ilan-ê istiklal etti. Fakat haris olduğundan Sinop ile iktifa etmeyerek klan tarafından Memalik-i Rum Pervanelikâni tahsile gitti ve Pervanelikâ elde ederek Bilad-ê Rum'a musallat oldu. Zalim, gaddar ve cem-i emvale heveskâr bir İerir idi. Emvali ve avanesi çoğalınca fâsattan istifade ile klan'a ilan-ê isyan etti. 695 (m.1296) Tatarların mezaliminden bizar olan ahali bâl'ına toplandı Vergiyi göndermediğinden canib-i klan'dan vaad ve aidle yola getirilmek istendi. Pervanezade İem-i devletin taline yar olduğunu mûlahede ederek klan'ın tehditlerine kulak asmadı Mukabele ve mukateleye hazırlandı ise de o sırada bir maraz-ê haile giriftar olarak Konya'ya irtihal etti. 696 (m.1297) zulmü ve tadisi olmasaydı Anadolu'yu Tatar istilasêbeliyyesinden tahlisi memul idi.

Yerine oğlu Mühezzibeddin Mesud Bey kaim oldu. Mehmet Pervanelikâ istihsale gittiğinde oğlu Mesud'u Sinop'ta vekil bırakmâ idi. Mesud, Samsun ve Canik'e klani ümerasından zabta kâyam eylediğinden tecavüzatına müsalemet-perverane set çekmek üzere Memalik-i Rum'da klan canibinden naib-i saltanat olan Mücireddin Emir İlah

Teâlâ El-Emir İmadüddin Ayaz ve Celalüddin Kayser ve Sıraç
¹²³ Sâracüddin Amr. Vilayat-ê Sivas fi tarih-i cemaziyel ula senetün isna âl'era ve sitte mie (h.612 (m.1215)). Bi tevella El-Abd-ê İsmail Bin Yusufê

Diğer kitabe iç kaleye girilen kapının iç tarafındadır;
 -Es-Sultanü'd-galip melikü'd-mâ'râk vel magrib seyyid-ü selatin il-alem
 -Mevlal Arap vel Acem ızzüddünya veddin Gâyasul İslam
 -Vel Müslimin Sultanü'd-berri ve bahri Ebu'd-feth Keykavus Bin Keyhüsrev
 -Burhanu Emirü'd-müminin fi rebiyyühahir senetün ifna âl'era ve sitte mie (h.612 (m.1215)).
 Bu yazıların sağ tarafında amudi bir satırda;
 -Min nasrân İanuddin Tuğrul Emir dad li hakkân min ömrün hazel abd.
 Ve bu satırların sonu olarak ufki bir satırda;
 -Ez zaif Hasan Bin Yakfur rahimehullah min amelin Ebu Ali Bin El-Keyyali El-Halebi rahimehullah ibaratêmeridir. ıç kale duvarlarında bunlara mûlabih sair kitabeler de bulunduğuna mervidir.
 Tarih-i Osman-i Encümeni Mecmuasêcüzö3 sahife 196.

kendisine damat edildi. Kaim-peder, damat yekdiklerine müzaheret ederek idare-i hükümet ettiler.

Badehu Mesudün balıña bir vaka-yê garibe geldi. Franklar (yani Ceneviz, Venedik ve Rakuzalđar gibi ıtalya gemicileri) bahren bera-yê ticaret Sinop sahillerine her sene birkaç defa gelir bey ve Íirada bulunurlar idi. 698 (m.1299) senesi de ber-mutad geldiler, Sinop açđklarında durdular. Halk dad-ü sitedle meġgul iken Franklar Mühezzibeddin Mesud Beyöe hücumla esir edip havasından bir takm adamlarla memleketlerine göturdüler.¹²⁴ Evvela katletmek istediler sonra bu fikirlerinden sarf-ê nazarla hapsettiler, bir zaman kaldđktan sonra dokuz yüz bin dirhem fidye-i necat itasđyla memleketine avdete muvaffak oldu ve yedi yüz sene-i hicriyesine (m.1301) kadar hükümrân olup vefat eyledi. Bununla Pervane hükümeti hitam buldu. Sinop ve havalisi Rum Selçukî selâtininden Sultan Gëyaseddin Mesud-ê saninin mahdumu Gazi Çelebi eline geçti.

Fıkr-i hakiranemce Pervanezadeler hükümeti bir hükümet-i müstakile ad olunamaz bu hanedanın yirmi dört sene devam eden istibdadın ksm-ê azamê Tatarların hidmetinde geçmiştir. Müstakil ad olunabildikleri zaman da hükümleri Sinop Íehrine münhasır olduğu anlaşığyor.

Cimriñnin katli üzerine icra olunan Íadumaniden iki gün sonra Canitâ (ihtimal ki Trabzon ımparatoru veyahud Kara Samsunöda¹²⁵ istibdad etmiş ümeradan biri) Sinopöa kadêgalarla hücum etmiş ise de Çepni Türkleri dilirane mukabele etmekle haib ve hasır döndüğü müjdesini óTayboğaö nam zat getirmekle mükâfat edildiği Muhtasar Selçuknameöde muharrer olduğunu malumat-ê kabilinden olarak beyanla bu fazla nihayet verdim.

Ahmet TEVHİD

3.6. KASTAMONU VE SİNOPÖ TA İSFENDİYAROĞULLARI VEYAHUT KIZIL AHMETLİLER

İsfendiyaroğullarê Hazret-i Halid bin Velid evladından olduklarını iddia ederlermiş. Âlî diyor ki óSıhat-i neseb ananesi malum deġil idiö farzedelim ki Âlî sözünde halfetmiş

¹²⁴ Mülârin-ileyhi esir eden Cenevizler olmasê ve Ceneviz müstameresi olan Kefeöye sevk edilmiş bulunmasê muhtemeldir.

¹²⁵ Samsun İzmir gibi ikidir. İslam Samsunü İimdiki Samsun İehridir ki Selçuki binasêdır. Kara Samsun Amisos İehr-i kadim olup el-yevm yeri mezaridir.

ve ısfendiyyar ailesi yedindeki silsilename tezvirden âri bulunmuştur. Acaba ısfendiyyaroğullarë Hazret-i Halid bin Velid'ın gösterdiği büyüklüğü irae edebilirler mi? Hazreti Halid, serdarlıktan azl olunca adi bir nefer olarak saff-ë cihâda dâhil oldu. ısfendiyyaroğullarë Mücahit-i fisebilillah olan Devlet-i Osmaniye'ın kesr-ë İevketi için neler yapmadılar. Eflâklılarë aleyhimize tel'vik ettiler. Timurlenkö e pıldar oldular. Bedreddin'ı Rumeli'ye geçirdiler ve bilâ-iltibâ nakden ve faalen muavenette bulundular. Bunlar ispat eder ki; Hazreti Halid evladë olmak İerefini ısfendiyyaroğullarë ihraz edememişlerdir. Lûcaaddin Süleyman Pa'ı ile uzun uzadıya mukalemede bulunmuş olan seyyah-ë mel'hur ıbn-i Batuta acaba niçin bunların Halid bin Velid evladından olduklarını yazmıyor. ısfendiyyaroğullar'ın evlad-ë Arap'tan oldukları iddialarë sâhih olsa bile mürur-u zamanla Türkleşmişlerdir. Mehaz zikredilmeyerek bazı müverrihinin akvaline atfen taife-i ekraddan oldukları kaydë da mel'ahir-i ıslamö da mündericidir. Bu rivayet pek zayıf olmalıdır.

ısfendiyyaroğullarë imaret-i medeniyet-perveranede de bulunamamışlardır.

3.6.1. Emir İemseddin Timur Candar

Bu hanedandan sehayif-i tevarihte ismi ilk defa olarak görülen Demir yani Timur Candar'dır.

Müneccimba'ı Ahmet Efendi'nin tahririne nazaran 690 (m.1291) ve Yeni Cami kütüphanesinde bulunan Tezkire-i Aksariye'ye göre 691 (m.1292) tarihinde Konya Selçukî sultanlarından izzettin Keykavus-ë saninin mahdumlarından Kâç Arslan Kâ'mödan Anadolu'ya geçerek uçda ilan-ë istiklâl etmiş idi. O zaman Memalik-i Rum'da lafzan hükümrân olan Gëyaseddin Mesud-ë sani biraderinin def ve tenkiline damen dermiyân olmuş idi. İki karında arasında olan muharebede Gëyaseddin malup olup, Kastamonu beyi olan Atabek Muzaffereddin Yülük Arslan bin Alp Yörük bin Çoban'da maktul olmuş idi. Gëyaseddin hamîsi olan Tatarların imdadına mazhar oldu. İkte bu sırada ıkhan Keyhatu tarafından İemseddin Timur Kastamonu'ya vali tayin edilmiş ve müneccimba'ı'ya göre ısfendiyyaroğullar'ın 690 (m.1291) senesi tarih-i zuhuru bulunmuştur. İemseddin Demir Selçukî Devleti memurlarından olup ilhan Keyhatu'nun hizmetini kabul mü etmiş idi yahut taraf-ë ıkhan'dan ilk defa olarak bu tarafa me'gelmiş idi meselesi muhtac-ëtetiktir. Mel'ahir-i ıslâm'da öve bazılarë Selçuk Devleti'ın devr-i itilasında bir hayli hizmetlerde kullanıldıklarını niga'ite-i sahife-i ahbar ediyorlarö diye muharerdir, bu rivayet sahih ise İemseddin Demir Devlet-i

metbuasña hiyanet etmiŕ ve Keyhatu gibi bir zalime muavenetde bulunmuŕ olmakla da lekelenir.

Ėlemseddin Demir ne vakit irtihal etmiŕtir ve nerede medfundur hususatē hakkēnda malumata destres olamadēn.

3.6.2. Ėlcaaddin Sūleyman Paŕa bin Demir

Ėlemseddin Demir Candarōñ vefatēnda yerine oŕlu Sūleyman Paŕa kaim olmuŕtur. Sūleyman Paŕa Eflugan (Eflani)ōda Tēmarlē Sipahi menzilesinde iken balēna topladēķē serserilerle bir gece aleđ-gafle Kastamonuōya hūcum edip, Ėli Ėobanōdan Mahmut Beyān sarayēñē bastēķē ñSultan Murt Han-ē sani namēna YazĖĖoŕlu Ali nam zad tarafēndan yazēdan ve derdest-i tab olan SelĖuknameō de Ėōyle hikāye olunuyor: ōBu tarihte Candaroŕlu ki Kastamoniyeōnin ũĖ yūz altmē altēsipahilerinden birisi idi, gōrdū ki Rum SelĖukīlerden halī oldu ve uĖlarda her taraftan Turan Beyōler balē balēna bey olup, yēda Tatarōa bir sehil nesne gōnderirler ve yerli yerinde hūkūm ederler. Ol-dahi Eflugan tarafēndaki Tēnar-ē onda idi Tūrkler devŕirip Ėeri edinip Kastamoniyeōye Ėāķtē ve bir gece aleđ-gafle Kastamonuōya subalēñ Yūlūk Arslan oŕlu Mahmut Beyān sarayēñē ortaya alēp, Mahmut Beyō tuttu ve fiđ-hāl mecal vermeyip tepeledi. Kastamoniyeōye ve Burgulu (Zaferanbolu) kalesini ol zamanda zalbakra derlerdi aldēō

Sūleyman Paŕaōññ mevki-i emarete geldiķi sene malūm deķilse de 26 Muharrem 709 (*m.1310*) senesinde namēna Mahmut Bin Mesut bin Sulh El Ėirāzi tarafēndan farsī olarak ihyāüđ-ulūmōdan bir mūntehap yazēmasēna nazaran sene-i mezkūreden evvel mevki-i iktidara gelmiŕ olduķu anlalēđyor. Emir Sūleyman Paŕaōya takdīm olunan nūsha Mūneccimbalē Ahmed Efendi yeddine geĖmiŕ olduķundan mukaddimesini naklediyor. Mahmut Ėirazō nin istimāl ettiķi tābirattan tarih-i mezburda henūz ilan-ē istiklāl etmediķi mūnfehim oluyor. Hatta oŕlu Demirtalōñ isyanēyatētērmak ũzere 719 (*m.1320*) senesinde Memalīk-i Rumōa yani Anadoluōya gelen Emir Ėobanōñ istikbaline koŕmuŕ ve kŕhanōa mutā ve mūnkād olduķunu ispat etmiŕtir. 725 (*m.1325*) senesinde Kastamoniyyeōde mezrup bir gūmūl sikkede de Ebu Said Bahadē Hanōñ namē muharrerdir. Bundan istidlālīme nazaran Sūleyman Paŕa Ebu Said Bahadē Han ber-

hayat oldukça klanın itaatından çekamamıştı. Ebu Said Bahadır Hanın 736 (m.1336) senesinde irtihalinden sonra namına da sikke kestirmeye başlamıştı.¹²⁶

Gazi Çelebinin vefatından sonra Sinop hemlilerinden yani Sultan Mesud-ê sani kizlarından bir hatun elinde kalmış idi. Azâ-ê mâvene-i encümenden Saruhan mutasarrıf-ê esbâkî Mehmet Galip Bey Efendi'nin Kastamonu'ya dair yazmış oldukları eserde Sinop'a Hatun kî o nâmê verildiği muharrerdir. Selçukname'ye göre Sinop askeri bu biçare hatunu boşmuştılar. Süleyman Paşa bu fırsattan istifade ile Sinop'u da zamîme-i memâliki etmiştir.

İbn-i Batuta Kastamonu'ya geldiğinde Süleyman Paşa hükümrân olduğunu ve yetmiş e kârip, uzun sakallı, sahip-i vâkar ve heybet bir zât olup, fukaha ve süleha ile mücaselet ettiğini yazıyor. İdare-i umur hükümeti hakkında malûmat veriyor. Cuma namazına edaya azimet ve avdet ederken icrâ olunan merasimi beyan ettiği sırada El-efendi ünvanlı bir biraderi olduğunu yazıyor, asıl ismi ne olduğunu söylemiyor. Sahib-i tettebbu bir zât-ê müdekkik efendi unvanı daha kadim olup, Rum Selçukî ekâbirinden pek meriyyü'l-hatr olanlara bu unvan verildiğine bazen aslında müsadif olduğunu ifade etti. İbn-i Batuta Süleyman Paşa'nın üç oğlunu yazıyor, bunlardan en küçüğü El-Cevât isminde olup Türk âdeti vechle veliahd olarak pederi yanında Kastamonu'da idi. İkinci Borlu (Zaferanbolu) emiri Ali Bey ve üçüncüsü de Sinop emiri İbrahim Bey idi.

Süleyman Paşa'nın 740 (m.1340) tarihlerine kadar ber-hayat olduğu malûm ise de ne vakit vefat ettiği ve nereye defn olduğu meçhul müdür? İhtimal-i agleb Kastamonu'da medfun olmasından şüphesizdir.

3.6.3. İbrahim Paşa bin Süleyman Paşa

Süleyman Paşa'nın vefatıyla yerine Sinop'ta bulunan oğlu İbrahim Paşa mevki-i emarete gelmiş olduğunu Avrupa müstefrikânı arasında El-Ömeri İshretiyle be-nam olan ve 749 (m.1349) senesi zilhiccesinde Dimalıkü'd-İlam'da taundan vefat eden Kadî Lehabettin Ahmet bin Fazlullahü'd-Ömeri El-târif Bi'd-Mustahu'd-İlerifinde yazar.¹²⁷

¹²⁶ Bu sikkelerden Müze-i Osmanî de yedi adet mevcuttur ki, meskukat-ê kadime-i islâmiye kataloğu kışm-ê râbî 401 sahifesinde tarif edilmektedir. Bu sikkelerin bir tarafında kelime-i tevhid diğer cihetinde Süleyman ve zirinde okunmaz bir kelime mevcuttur. Bir zâd bu okunmaz kelimeyi Bin Demirî kâat eder idi. Mekûr kataloğun 401 sahifesinde muarref 799 numaralı sikke ismi alâfında zikredilecek Süleyman Bin Bayezid'in olmalıdır.

¹²⁷ Sahip Kastamonu'ya nî vekânet ahîrun-vefat lî Süleyman Paşa vekane emîren kebiren, kesir,ül aded mevfirul meded zahiyetim ve temettea sünme mate ve verede mülkehu İbnehu İbrahim Lah vekane âkan lî ebiyyetin haricen an merazihi vekane fi hayatihî müteferriden bi memleketi fi silkihi. Veresimül mekatibeileyhî Edamallahu niemetel meclis el-Ali el-Emiri bi-ekmelil elkab ve etemme mayektebu fi

Pederine isyan etmiŕ olan ıbrahim emsâli misilli çok yaıamamıŕ olsa gerektir. Ne tarih-i vefatına ne de medfinine malumat edinemedim.

3.6.4. Yakup bin Süleyman

ısfendiyoğullarından alâğda ismi gelecek olan ımail Bey fâkha dair telif ettiğ i óHulviyatô nam eserinin mukaddimesinde ecdadê meyânında Emir Yakup namında bir zat zikrediyor. ihtimal ki bu Yakup ıbn-i Batutaö nın El Cevat namıyla zikrettiğ i zattê ve ıbrahim Paıaadan sonra mevki-i iktidara gelmiŕtir. Bu ihtimali teyit edecek malumata vukufu olan zevatın neıriyatta bulunmalarê fen namına rica olunur.

3.6.5. Adil Bey bin Yakup

Tarih kitapların okunda Adil Bey Lücaaddin Süleyman Beyön mahdumu olmak üzere gösteriliyor ise de ımail Beyön Hulviyatında muharrer olduğu vechle Emir Yakup namında bir zatın mahdumudur. Hulvıyatdan üç nüsha gördüm, üçünde de Adil bin Emir Yakup bin Lemseddin bin Yaman Candar diye yazııdır. Lemseddinöden sonra öbinô olmasa Emir Yakup Süleyman Paıaanın oğlu değıl karındaı olur ki, bu ihtimal-i kavıdır, zira Lemseddin Demirön unvanıdır. Müntensihlerin hatasıyla Demir (Timur), Yaman İekli ni almıŕtır.

Camiüdd-Düvel Adil Bey ismi gibi adil olduğ undan bahsediyor. Adil Beyön 746dan (m.1384) 785 (m.1384) senesine kadar hükümrân olduğ unu Galip Bey merhum óTakvim-i Meskûkât-êSelçukîyeösinde yazıyor ise de bu senelerde sehv olsa gerektir.

hazel bab. Sayfa 41 Mıŕtaböê1312 İbn-i fazlullah el-Ömeri óMasalik-ül Ebsar hi memalikil Emsarô nam eserinde bu ailenin Mıŕ hükümdarlarê ile münasebat-ê siyasiyeö de bulundukları ve elçileri Mıŕö a geldiklerini ve Farafeynô den muhaberat eksik olmadığ ınê ve Melik Naıŕ Muhammed bin Kalavunô un taht-ê himayesine girdiğ ini beyan ediyor. Kitab-ê mezkur münderacatına nazaran Kastamonu emaretinin taht-ê tabiiyetinde 40 kadar İehir ve kasaba mevcut olup indelhace 25-30 bin belki daha fazla süvari çıkabilir imiı. Kastamonu havalisinde yetiıen atlarêpek sena ediyor.

Mesalik-ül Ebsarô ın beyanatına istinaden diyebilirim ki Süleyman Paıa Ebu Saidô in vefatından sonra ıhanileri tanınamaya baılamıŕ ve icabê halinde istiane edebilmek üzere Mıŕ Hükümdarlarê ile münesebat-ê siyasiyede bulunmuıtur. Aynê siyasete Eretnaö da ittiba etmiı olduğ u Ben-i Eretna bahsinde görülecektir. Zaten Baybars-ê evvel zamanından beri Anadolu il Mıŕ arasında bir münasebet-i kaviye peyda olmuıtu. ıhanilerin mezaliimnden o zaman sıŕınacak yer Mıŕ hükümeti idi.

3.6.6. Bayezid bin Adil

Osmanlı tarihinde kötürüm Bayezid tesmiye olunan zattır. Devlet-i Osmaniye ile Bayezid ve ahlâfı arasında tahaddüs eden muharebat Osmanlı tarihi kısmında ber-tafsil yazılacağından burada onlardan bahsedilmeyecektir.

Osmanlılarla kötürüm Bayezid arasındaki husumet Sultan Hüdavendigâr zamanından başlar.

782'den (m.1381) 801 (m.1399) tarihine kadar Sivas ve Kayseri havalisinde hükümet etmiş olan Kadî Burhaneddin Ahmet'in tarihi hususiyeti olan Bezm-ü Rezm nam eserinde Aziz Bin Erdelîr-El-Esterabadî'nin tahrir ettiği tafsilatın hülasasını ber-vech-i zir arz edeyim.

Burhaneddin'in rükebasından Hacı Ladgeldi Paşa'nın katli üzerine Amasya emaretine geçen oğlu Emir Ahmet, Kadî Burhaneddin'den ahz-ı sâr için Kastamonu emiri kötürüm Bayezid'den istidat etmiş idi. Bayezid, oğlu İsfendiyar'da Emir Ahmet'e bir kuvve-i imdadiye gönderdi. Fakat Burhaneddin evvela Emir Ahmet-i Sanîye, Emir Ahmet'de birleşen Kastamonu askerini malup etti. 785 (m.1384). Bu sırada Bayezid'in diğer oğlu Süleyman Paşa pederine asi oldu. Sultan Murat Hüdavendigâr'a iltica etti. Bayezid Burhaneddin'de sulh olup Kastamonu istihlasına gittiyse de maluben Sinop'a geldi. Ve orada irtihal etti 787 (m.1387). Kötürüm Bayezid'in kabri Sinop'ta Alaaddin Cami-i İrfani yanındaki türbededir.

3.6.7. İkinci Süleyman Paşa bin Bayezid

787-795 (m.1386-1393)

Bezm-ü Rezm'de muharrer olduğuna göre mülk meselesinden dolayı Süleyman Paşa biraderi İskender'i katletti ve Devlet-i Osmanîye'ye iltica eyledi. Kötürüm Bayezid İskender'i çok sevdiğinden bunun kanına bedel olarak kız ve Süleyman Paşa'nın hemliresi olan masumeyi ve Süleyman Paşa'nın kızın oğlunu katletti. Ne vahşet!!! Bu masumların kabahati ne idi. Birader ve pederlerinin cürümünden dolayı neden mesul olsunlar.

İhtimal ki bu masumların intikamlarını almak için Sultan Murat Hüdavendigâr, Süleyman Paşa'ya muavenette bulundu. Süleyman Paşa Kastamonu'yu zaptetti. Hanedan-ı Osmanî ile şahriyet peydâ eyledi. Kötürüm Bayezid Sinop'ta makhuren öldüğünden Süleyman Paşa müstâkil kaldı Kosova muharebesine İsfendiyar oğullarının

fäka-ëmücahidön gönderdikleri müfassaldan naklen me'ahir-i ıslamda mesturdur ki, bu kuvve-i muavene Süleyman Pa'la tarafından gönderilmiş olacaktä.

Yäddä'n Sultan Bayezid Hanön ibtidai cülüsunda Karaman, Germiyanoklu vesair civar ümera Memalik-i Osamniyeöye hücum ettiler. Yäddä'n, Süleyman Pa'laöyë davet etti. Onun muaveneti ile Saruhan ve Aydän memleketleri zapt olundu.

Süleyman Pa'la, Yäddä'n Sultan Bayezid Hanön Anadolu'daki tavaf-i mülûku birer birer mahv eylesesinden kul'kulan'dë Kadë Burhaneddin Ahmet'de akd-ë ittifak etti. Yäddä'n aleyhine Burhanettin ile mül'tereken Karamanoklu'na muavenete gittiler. Süleyman Pa'la gayet mü'evvel bir tarik-i siyasete salık idi. Nihayet Yäddä'n Bayezid Han'da ettiği bir harpte maktul olarak Kastamonu ve mülhekatë zapt olundu 795 (m.1393). Müze-i Hümayun-ë Osmanî dördüncü kşän katalogunda 799 (m.1397) numeroda muarref gümül sikke bu Süleymanön olmalädä.

3.6.8. ısfendiyyar bin Bayezid

795ñ843 (m.1393ñ1440)

Süleyman Pa'laön esna-ë hükümetinde ısfendiyyar Beyön ne halde bulunduğuna dair bir kayd-ë tarihiye destres olamadän ise de menaat-ë mevkiyesine ve kalesinin metanetine müsteniden Sinop'ta kalmä olmasë ihtimali kavidir.

Süleyman Pa'laön katli üzerine ısfendiyyar Beyön Sinop hükümetinde kalmasëna Yäddä'n Han tarafından muvafakat gösterildi. Ama ısfendiyyar Bey bu lütfün kadrini bilmedi. Timurlenköe pıldâr oldu. Timurlenkön avdetinden sonra da kē karēndäl'ë oğlu, Kara Yahya namēda birini Çelebi Sultan Mehmet Han aleyhine sevk etti. Daha bazë fenaläklarda bulundu. Ez-cümle Musa Çelebiönin kazaskeri Bedrettinö Rumeliöye geçirdi. Bu vekayi'in kâffesi Osmanlë tarihinde tafsil ve izâ ve muhakeme edileceğinden burada bunlardan bahsetmeyeceğim. Ancak Sultan Murat Han-ë saninin ısfendiyyar ailesiyle kesb-i karabet ettiğini zikredeyim. Fakat Sultan Murat Han-ë saninin tezevvüc ettiği Hatice Sultan ısfendiyyar Beyön kerimesi dekil hâfidesi ve ıbrahim Beyön kēzë olduğu 906 (m.1501) tarihli vakfiyesinde óHatice bintü'dl-emiril-kebir El-merhum ıbrahim Bey bin ısfendiyyar yazämä olmasëyla sabittir. Mül'arünileyhâ türbesinde medfunedir. ısfendiyyar Bey 843 (1440) senesi ramazanēn yirmi ikisinde vefat etmiş olduğu Sinop'taki türbede bulunan seng-i mezarēda muharrerdir. ısfendiyyar Beyön oğullarēdan Kasän Bey Devlet-i Osmanîyeöye büyük hizmetlerde bulunmuştur.

3.6.9. İbrahim bin İsfendiyar

843~847 (m.1440~1444)

Sultan Murat Han-ı saninin kaim-pederi olan mülarünileyh İbrahim Beyün zaman-ı saltanatı çok sürmemi ve ma-mafıye sulh içinde geçmiştir. İbrahim Beyün mezarı da Sinop'taki türbededir. Kitabesinin mezarında sekiz yüz kırk yedi (h.847 (m.1444)) senesi muharreminin evahirinde vefat ettiği yazılmıştır.

3.6.10. İsmail Bin İbrahim

847~864 (m.1444~1460)

Âlim ve fazıl bir zâttir. Kastamonu'da güzel bir cami-i İerif, bir medrese ve bir kütüphane bina etmiştir. Cami-i İerif-i mezkûrun kitabesi Mehmet Galip Bey Efendi'nin Sabâkûz-zıkr eserinde munderic olmakla mir-i mülarünileyhin müsaadesiyle buraya naklettim.

Emera bi bina-i hazihil imaret el mekân-ül makam-il azam-il Ali El, Âlemi El-Adili Es-Sultan İsmail bin İbrahim bin İsfendiyar Han senetün hamsin ve semaniye mie. (h.850 (m.1447) senesi).

Vakfiyesi gayet güzel kaleme alınmış olduğu mir-i mülarünileyhten mervidir. İsmail Beyün fıkha dair ÓHulviyat-ı Kütüb-i Mutebere'den ve nüshası mütedavil bir eserdir. 864 (m.1460) tarihinde Fatih Sultan Mehmet Han tarafından sevk olunan donanma ve ordu Sinop'u muhasara etti, vezir Hekim Mahmut Paşa'nın himmetiyle İsmail Bey muhasaranın imtidadına bais olmadı Sinop'u teslim etti. Hazret-i Fatih İsmail Bey'e fevkalâde hürmet ve riayet ile hatâ-ı tatyib eyledi.

İsmail Bey'e evvela Bolu, sonra Filibe sancağı verildi. Nefs-i Filibe'de ve Filibe civarında Markova çiftliğinde bir hayli evkaf-ı vardı ki Bulgaristan taahhodu hilafına bu evkaf umurunda bir netice vermedi. İsmail Bey meret-i kamil olduğu Karamanoğullar'ın ıkhvaatına havele-i semi-i itibar etmediği ile de müberrehendir. Filibe'de vefat edip Bey mescidi kurbunda medfundur.

3.6.11. Kız Ahmet Bey bin İbrahim

864~866 (m.1460~1462)

Kız Ahmet Bey, biraderinin sebep-i nikbeti oldu fakat pek az sonra Sinop elinden alında Mora sancağı verildi. Bolu'daki ılyamı nakletmeye müsaade olunsun diye izin

aldē Boluödaki envalini aldē ise de, Moraöya gitmeyip iptida Karaman iline badehu Uzun Hasan memalikine gitti. Sultan Bayezid Han-ësani zamanında der-i devlete iltica etti. Memalik-i Osmaniyeöde müreffehen emrar-ëhayat ile terk-i âlem-i fani eyledi.

ısfendiyar ailesinden birçok vüzerâ ve ümerâ yetilmiŕ ve Devlet-i Osmaniyeöye hüsn-i hizmetleri sebketmiŕtir. Boluöda Kengiriöde ve ıstanbulöda asar-ë hayriyeleri vardē. Ancak Sultan Murat Han-ësalis mukarriblerinden Ėmsi Paŕa bu aileye bir Ėyendir.

Ahmet TEVHĖD

3.7. RUM SELÇUKĖ DEVLETĖNĖN ĖNKĖRAZI ĖLE TEĞLEKKÜL EDEN TAVAKĖ-KMÜLÜKöDAN KÜTAHYAöDA GERMEKYAN BEYLERĖ

Germiyan kelimesi ñ zann-ë hakiraneme göre ñ Kerimeddinöñ ism-i mensubu olan óGermiö nin Farisî lisanëüzere cemidir. Fil-hakika sahayif-i tarihte bu aileden müsadif olduğumuz ilk zat Kerimeddin Alıŕiröñ mahdumu Muzaffereddinödir.

Muhtasar Selçukname-i Ėbn-i Bibi de Baba ıshak Kefersuudi isyanından bahsolunurken asilerin tedibi için Muzaffereddinöñ azimetinden ve maŕluben Malatyaöya (Malatya) avdetle tekrar tekrar Kürtlerle Germiyanödan cem ettiŕi askerle ikinci defa hareketinden ve yine maŕlup olmasından bahsedilmektedir.¹²⁸

Kerimeddin Anadoluöya Selçukîlerle beraber gelen ümera evladından mädē yahud Celaleddin HarzemĖah ümerasından iken bilahare Rum Selçukî Devletiöne iltica eden Harzemilerden midir mesele-i tarihiyesi mevzu bahis olabilir. Bu babda bir sarahat-ë tarihiyeye destres olamadēn. Ancak Kütahya sancaŕında óAlĖret-i Harzemö bulunmasē Ėayan-ëdikkattir.

Germiyan Beyi Salifüöz-zikr Muzaffereddin Malatya ile Sivas arasında harp ettiŕi ve Germiyan alĖreti de Malatya civarında sakin olduŕu Ėbn-i Bibiöñin ifadesinden anlaŕđıyor. Bilahare Ankara ve Kütahya havalisine naklettikleri siyak-ë vakayiden müstebandē. Germiyan Beyleri de Rum Selçuki ümerasāñ benamlarından olduŕu ve hatta Pervane Muineddin Süleyman tenkil-i rükeba zännında Cengizilerö katlettirdiŕi Selçukî ümerasē arasında Kerimeddin Alıŕiröde bulunduŕu Selçuknameöñin cümle-i rivayatındandē. Bu Kerimeddin Alıŕir, Muzaffereddinöñ mahdumu olmalđđ. ŕbu ikinci Kerimeddin Alıŕiröñ mahdumu, Cimri muharebesinde bulunmul ve maiyetinde

¹²⁸ Farisi Muhtasar Selçukname-i Ėbn-i Bibi Hodsma tabö cild 4 sahife 229.

bulunanlardan bazılarē Cimriōyi esir etmiē idi. Her ne kadar mūlarūnileyhin ismi Selçuknameōde tasrih edilmemiē ise de Yakup Bey olmasēzann-ēgaliptir.

İlk müstakil Germiyan Beyi Yakup Beyōdir ki eski tarihlerimizde Germiyan Bey denilen zat olacaktē. Eski kitaplarda huruf-î imla yazmadēğēndan Germiyan Beyi yerine Germiyan Bey yazmadē ve badehu bu usul-î tahrir Germiyan Bey namēda bir zatēn mevcudiyet-i zannēna mahal vermiētir.

Germiyan hükümeti taht-ē idaresinde bulunan kasabalarē Müneccimbaē Ahmet Efendi óCamiüdd-Düvelōde ber-vech-i zir taādad ediyor;

óKütahya, Úlak, Gedis, Selendi, Kula, Tahura, Tavlanē Banaz, Íēklē Baklak, Tonuzlu (Denizli), Honaz, Daskēē Geyikler, Gököyük, Denizli, Ezine, (Sarayköy), Çeharēlenbe (Buldan), Donbay, Elme, Hotah, Ekrigöz (Emet), Simav, Leyhli.ō

Ahmet Efendi merhum Denizli ile Tonuzluōyu ayrē ayrē bir İehir zannetmiē ise de ikisi bir İehirdir. İsm-i kadimi Lâdik (Ladikyan) olan bu İehre hānzālarēnē kesretinden dolayıē Donuzlu denildiğini İbn-i Batuta Seyatnamesiōnde hikāye ediyor. Mürur-î zamanla Donuzlu Denizliōye tahavvül etmiētir.¹²⁹ Denizli ayrēca bir hükümet iken sonralarēGermiyan beylerinin eline geçmiētir.

Mesaliküdd-Ebsar memleket-i Germiyanōn bilad-ē melhuresinden olarak Kütai (Kütahya) Gümülsar (Gümüliēhir) Serköy kasabalarēnēzikretmektedir. Eser-i mezkûrda Germiyan memleketinin coğrafi iktisadi mükemmelce tarif ve tevsifi var ise de bahsimize taallugu olmadēğēndan aynen tercüme edilmeyerek lüzumu olan mahalleri zikr ile iktifa olundu.

Karahisar-ē Sahibōde son İbn-i Sahibān Germiyan Beyi ile sāhriyeti münasebetiyle Germiyan memleketine munzam olduğu Mesaliküdd-Ebsarōn muhtevi olduğu cümle-i rivayattandē.

Germiyan Beyleriōnin vekayi-i tarihiyesi hakkānda elde edebileceğim malumat derece-i kafiye değildir. Erbab-ē vukuf ve tettebbudan ikmalini istirham ederim. Hālbuki Osman Gaziōnin istiklalinden sonra ilk münasebatta bulunduğu hükümet-i İslamiye Germiyan hükümeti olmakla hükümet-i mezkure tarihini tettebbu ve tetkik tarih-i Osmanî için ehemdir.

¹²⁹ Ve vasalna ila medineti Lazik (Lâdik) ve tüsemma eyzen dune gazalihi ve tefirehu beledüdd-henazir. Ruhletü İbn-i Batuta Mēšā tabēcild 1 sahife 217.

3.7.1. Yakup Bey bin Alîîr

Alâeddin Keykubat-ê salisin ümerasından ve uç beylerinden olan bu zatın ibtida-yê istiklali Rum Selçukî Devletinin inkşazê ile ibtida eder. Mülârinileyhin müddet-i hükümeti ve vekayi malum dekilirdir. Osman Gaziinin miknet ve satvet-i peydasından evvel Karahisar havalisini Çavdar Tatarlarıyla izaç ettiğini Âliinin Neîriiden naklen yazdâ¹³⁰ Germiyan babasê Elîîr Bey (Alîîr) dekil oğlu Yakup Bey olmak karine-i tarihiye ile anlâldıyor.

Mesalikü'd-Ebsar Sebr-i Hasri (Sivrihisarlâ) Leyh Haydar üryandan naklen Germiyan Hükümetiinin kerk bin süvari ve Cenevizli Balbanın mübalağalê olarak iki yüz bin süvari ve piyade asker çkardâ¹³¹ rivayet ettiğî devir olsa olsa Yakup Bey devri olmalâ¹³². Hatta yine eser-i mezkûrda hükümet-i mülârinileyhanın Konstantiniye kmparatoruından yüz bin altın vergi (bu miktarda sehv-i müstensih yoksa mübalağa olmasê azade-i irtiyabdâ) aldâ¹³³ sahih ise ancak Yakup Bey devrinde olabilir. Mal Hatunından dolayı Eskiîehirde Osman Gaziöye rakip olan Alîîr¹³¹ ismindeki Eskiîehir Beyiinin, Yakup Beyin evladından veyahud maiyet-i ümerasından biri olmasê aaleb-i ihtimaldir. 1306 sene-i miladiyesinde (706 sene-i hicriye-i hilaliye) Alaîehirö muhasara edip fethine muvaffak olamayan Alisaros (Alîîr) Yakup Bey olmalâ¹³⁴.

Yakup Beyin tarih-i vefatêve nerede medfun olduğı hakkında malumat edinemedim.

3.7.2. Mehmet Bey bin Yakup Bey

Devlet-i Osmaniyeinin günden güne İevketi iötila etmekte olduğundan Germiyan Hükümeti İimalen tevassü edememîl ise de cenuba doğru ilerliyor ve Bizantin Devletiine tabi İehirleri zabta gayret ediyor idi. Mehmet Bey de Simavö zapt ettiğî Müze-i Hümayun-ê Osmanî müdürü Halil Bey Efendi tarafından neîrolunan óÂli Germiyan Kitabeleriinden mecmuamâ¹³⁵ ikinci cüzünün 116. sahifesinde münderic Kütahyaöda Yakup Bey medresesi kitabesinin altıncê satâında muharrerdir. Mir-i mülârinileyh hakkında destres olabildiğim yegâne malumat bundan ibarettir.

¹³⁰ Kineî-Ahbar cild 5 sahife 22 ve 23.

¹³¹ Ahval-i Gazi Mihâl muharriri merhum Gazi-i mülârin-ileyhe ahfadından (el-yevm ızmit mutasarrıfê) Mehmet Nüzhet Paîa sahife 18.

3.7.3. Süleyman Lâh bin Mahmud Bey

Süleyman Lâhön hükümeti imtidat etmiş olduğu gibi Germiyan memleketi de Denizli ve Karahisar-ê Sahibön iltihakıyla tevassu etmiş ve zamanında Kütahya'da ulum-î terakkiye yüz tutmuş ve namına meşhur óKabusnameô ve badehu óMerzubannameô tercüme edilmiş ve asrında yetilmiş İuaranên mazhar-ê sitayîli olmuştur. Süleyman Lâhön namına Kütahya'da Kale-i Bala Cami'inde¹³² bulunan kitabeden maada Denizli'de Cami-i Kebirön cihet-i İimaliyesindeki duvarda bulunan kâ'ımâ ve iki parça olmuş atiyüz- zıkr kitabede vardır.

Ceddede hazağ mescidüğ-mübarek

Es-Sultanüğ-Muazzam Germiyan Lâh Bin (yahud İbrahim Lâh Bin)

Süleyman Lâh İbn-i Mehmet Bey etallahu bekahu

Sene-i sebün ve sebca mie. (770 (m.1368)).

Denizli mebus-ê muhteremi Muhip Efendi bu kitabe suretiyle Denizli'de bulunan diğer kitabelerin suretini bu acize içta etmek lütfunda bulundu. Halil Bey Efendi'nin ne'rettiği Salifüz-zıkr Kütahya kitabesiyle bu kitabe mukayese edildikte ikinci satırın;

óEs-Sultanüđ-Muazzam El-Germiyanieô

Okunabileceğine hükmolunabilir ise de mevkiinde tetkikatta bulunmak icap eder sebün ile tisün arasında imlaca mülabehe bulunduğundan bu da tetkike ihtiyaç hissettirir.

Saltanat-ê Seniyye-i Osmaniye'nin kuvve-i askeriyesinin mükemmel ve idare-i mülkiye ve adliyesinin muntazam olması sebebiyle seneden seneye medaric-i ikbale itilasından Anadolu'daki tavaif-i mülûk hirasane idi. Süleyman Lâh Hanedan-ê Celil-i Osmanî ile hüsnü münasebatta bulunmaye çare-i selamet addederek kerimesi óDevlet Hatunôn¹³³ İehzadeleri Yâddên Bayezid Han'da izdivacına müsaade buyurulmasına Hazret-i Hüdavendigâr'dan istizmaç etti. Muvaffak olunmakla 783 (m.1381) senesinde müdebdeb bir sur ile Bursa'ya kademzen olan bu banu, Müceddid-i Devlet Çelebi

¹³² El-Germiyan Kitabeleri Tarih-i Osman-i Encümeni Mecmuası cüz 2 sahife 115.

¹³³ Devlet Hatun'un türbesi Bursa'da Yeşil Cami civarındadır. Kabir ta'îmermer olup Selçuki tarzındadır. Bu ta'înen balucunda;

Hâzâ

Terbetüğ-İerife el-muheretüö-setre

Sultanüğ-havatin-i Devlet Hatun

Ve hiye veledetüö-sultanüğ-azam sultan

Mehmet Bin Bayezid Han Haled Melike

Sultan Mehmet Han-ê evvel hazretlerinin validesidir. Mülârinileyha cihaz olarak Memleket-i Germiyan-ê kışm-ê mühimminide getirdi. Bu cihetler Osmanlî Tarihi kışmında ber-tafsil tahrir olunacağandan burada muhtasar yazıldı

Kütahyaöyê kerimesinin cihazê olarak Osmanlîlara verdiğinden sonra Süleyman Âlâh fatihi bulunduğú Kulaöya çekilmiş olmalıdır. 790 (m.1388) senesi vefat etmekle Kulaöda defnolunmuştur. Mülârinileyhin türbesi fatihi bulunduğú Kula kasabasının Kürhane Medresesi dâhilinde ve Çarî Cami-i Âlâri kurbunda bulunduğú ve mezkûr türbe bir bina-yê metin ve rasin olduğı ve Kulaöya kuyudat-ê atıkada Germiyan Kulaöşedenildiğı ve ancak türbede kitabe olmadığê Âlâhr-i mezkûrdan âlânan malumat-ê hususiyeden anlaşıldı¹³⁴

3.7.4. Yakup Bey bin Süleyman Âlâh

Defa-i Ula 790ñ792 (m.1388ñ1390)

Defa-i Saniye 805ñ832 (m.1403ñ1429)

Yakup Beyân 790 (m.1388) tarihinde pederi yerine calis-i serir-i hükümet olduğı Osmanlî tarihlerinin cümle-i rivayatındandır. Sultan Murat Hüdavendigâr-ê Âlâhadetini velyeden Âlâhzade Yakup-ün katli efkâr-ê dâhiliye ve hariciyeyi Sultan Yâddâr-ê Bayezid Han-ê evvel aleyhine tahvil etmişti. Bunun üzerine Anadolu tavaif-i mülûku Osmanlî aleyhine bir ittifak akdettiler. Yakup Beyân bu ittifaka dâhil olduğuna dair bir sarahat-ê katiye-i tarihiye mevcut değılse de hafiye muavenette bulunmuş olmalı ki 792 (m.1390) tarihinde veziriyle birlikte Gelibolu civarındaki ıpsalaöda ikame edilerek Germiyan memleketi Memalik-i Osmaniyeöye ilhak edildi.

Yakup Bey firarla Timurlenkö iltica etmiş ve Timurlenk tarafından Germiyan memleketi tekrar kendisine verilmişti.

Yakup Bey Osmanlîlarla hâl geçinmiş olmasından dolayı Karamanoğlu-ün hücumuna maruz kalmış ise de yine Osmanlîların sayesinde bu dülmândan kurtulmuştur.

¹³⁴ Ayakucunda;

Fi tarih-i Âlâhr-i Âlâval
Liş-senetün sitte Âlâere
Ve semane mie. El-hicriye el-hilaliye

Suret-i hususiyede âlânan malumatın İstanbul vürudundan on altı gün sonra aynı mealde Kula kazası kaymakamından bir tahrirat-ê cevabiye de geldi.

Mülarünileyhin evlad-ê zukuru olmadıkından 831 (m.1428) senesinde Edirneöye azimetle memalikini hemlíresinin hafidi Sultan Murat Han-ê sani hazretlerine vasiyet etmiş olmakla 832 (m.1429) tarihinde vuku-î irtihaliyle Germiyan memleketi ikinci defa olarak Memalik-i Osmaniyeöye zamime edilerek eyaleti Umur Bey oğlu, Osman Çelebiöye tevcih edildi.

Kütahyaödaki hayratından maada Yakup Beyân Uíakäta 822 (m.1420) tarihli bir camii olduğu gibi, Kütahya, Denizli, Karahisar sancaklarê dâhilinde bulunan kasabatta Germiyan Beyleriönin camileri vesair hayratê olmasê memul-i kavidir. Karahisar-ê Sahiböde Yakup Beyân vakfettiği Elnoz ve Akçaakä karyelerinin vakfiyesi sureti encümenimizde mevcuttur.

Encümenimiz bu gibi vesaik-i kadimeyi cem ile mükemmel bir Tarih-i Osmanî vücuda getirmek gayretinde bulunduğundan Memalik-i Osmaniyeönin her cihetinden mazhar-ê muavenet olmasêne hassaten temenni etmekte olduğuna dair matbu bir tahrirat-ê umumiye ile ne gibi malumat ve vesaik talep ettiğini izah etti. Bazê mahallerden malumat-êvürud eyledi. Peyderpey geleceği de memul-i kavidir.

Germiyan Beyleri Anadoluödaki diğer tavaif-i mülûk gibi Mšê hükümdarlarê ile münasebat-êsiyasiyede bulunmamış olduklarêóKadêLehabeddin El-Ömeriönin, El-Tarif Biđ-Mustalahüđ-İerifö¹³⁵ nam eserinden istinbad olunmaktadır.

Seyyah-ê Melhur übn-i Batuta Kütahyaöya gitmemiştir. Seyyah mumaileyhi Germiyanödan tahzir etmişler.¹³⁶

Germiyan meskûkâtê Germiyan Beyleriönden ancak Süleyman Íah ile Yakup Beyân gümül paralarê elde edilebilmiştir. Nadir bulunan bu paralarê burada tarifi ile Germiyan Beyleri makalesine hitam verdim.

¹³⁵ Sahib-i Germiyan; felem yektüb ileyhi müddete makami bile buabiös-sultaniyye sahife 40.

¹³⁶ übn-i Batuta Ekridir-Göhlisar-Karaakç tarihiyle Denizliöye geldiğini beyan ederken diyor ki ó ve base mañnassultan fersana yübellü gunana illa medinetü Lazik (Ladik Denizli) bi sebebin inne hazihis-sahra yaktaüğ-tarik fiha taifetün yugalü lehüm el-cermiyan yezkuru ennehum min zurriyetin Yezid Bin Muaviye ve lehüm medinetün yugalü leha Kütahya feassemnallahu minhüm ve vassalna illa medinetün Lazik. Ruhletün übn-i Batuta cilt 1 sahife 217.

3.7.5. Süleyman Lahûn Sikkesi

Vechi;	Zahri;
La ilaheilla	Süleyman
Allah Muhammedün	ıbn-i Mehmet Hallede
Rasulullah	Mülkehu

Vezni 3 kãrat, kutru 16 milimetre

Bu sikke ile atideki Yakup Beyân sikkesi Müze-i Hümayun-u Osmaniyeöde mahfuz Meskûkât-ê Kadime-i ıslamiyedendir. Dördüncü kãşın katalogun 529 ve 395inci sahifelerinde tarif edilmiştir.

3.7.6. Yakup Beyân Sikkesi

Tarihi: 809 (m.1406)

Vechi:	Zahri:
La ilaheilla	Yakup
Allah Muhamedün Ra	Bin Süleyman
Sulullah	Hallede Mülkehu

958 (m.1551)

Vezni ¾ kãrat, kutru 16 milimetre

Bu sikkenin tarihi 958 (m.1551) olmayıp 809 (m.1406)ödur.

Yakup Beyân sair senelerde madrub gümül paralaröolduğunu ilıttim. Fakat görmedim. Mesaliküöl-Ebsaröda Germiyan dirhemlerinin yani gümül sikkelerinin vezni rubu ve nêşfe dirhem vezninde halis gümül olduğu muharrerdir. Balada tarif olunan sikkeler rubu dirheme karibdir. Bunların zaafê säkretinde Germiyan meskûkâtê olacak ise de henüz görölmedi.

Mecmuamãżın ikinci cüzünde münderic Müze-i Hümayun-u Osmanî müdürü Halil Beyân óÂli Germiyan Kitabeleriö makalesinden hayli istifade ettim.

Ahmet TEVHİD

3.8. RUM SELÇUK DEVLETİ'NİN İNKİRAZIYLA TELEKKÜL EDEN TAVAKF-KMÜLÜK'DAN KARAHİSAR-KSAHİB'DE SAHİB ATAOKULLARI

Konya'da Sivas'ta elan mevcut olup Abidat-ı İslamiyeden olan cami medrese gibi hayratıyla da ebka-ı nam etmiş olan Rum Selçukî Devleti vüzerâ-ı benamândan Sahib Ata unvanıyla maruf Fahreddin Ali Bin Hüseyin emvalini Karahisar'da hâfız ettiğinden nâli el-yevm el sine-i nasda Karahisar-ı Larki'den (Lebinkarahisar) tefrik etmek için Afyon Karahisar'denilen bu İhre Sahib'in Karahisar'den ve badehu Karahisar-ı Sahib denildi.

Fahreddin Ali yirmi sene kadar vezarette kalmış ve devletine hidemat-ı hasenede bulunmuş idi. Ancak kâhanilerin günden güne artan müdahelatından inzivaya lüzum görmüş olmakla Akşehir civarında o Nadrî köyüne çekilmiş ve bin iki yüz seksen sekiz senesi İevvalinin yirmi beşinci günü o köyde vefat etmiş ve cenazesi Konya'ya naklolunarak, namâna mensup camiin yanında bulunan türbeye defnolunmuştur. Kâa-ı Atiye-i Farisî'ye tarih-i vefat için söylenmiştir;

Düenbe hamis ilrin bekdazeme İevval ki mürki sahibge't ez-kaza-i hak sadâ besali İel sat ve hel'ta ve heft ez hicret kurbü hâta-i Akşehir derd-ü nadir.

Sahib Ata'nın okullarından Taceddin Hüseyin bin iki yüz yetmiş sekiz (h.677) senesinde yani pederinin irtihalinden on sene evvel Cimri maârekesinde İehit oldu. Taceddin kuvvet ve İecaatle me'hur idi.

Diğer oklu Emir Sadedin Hoca Yunus biraderi Taceddin'in İehadetinden sonra Seferihisar'a gitmiş idi. Ahali tutup Cimri'ye ve Karamanoğlu Mehmet Bey'e teslim ettiler. Biçare idam olundu. Camiü'd-Düvel Sadedin Hoca Yunus yerine Nusradüddin Hasan yazıldı. Selçukname-i kın-i Bibi rivayetini tercih ettim.

Sahib Ata'nın ahfadı Karahisar'da icra-ı hükümet etmişler fakat bunların isimlerini bile bulamadım.

Ancak Camiü'd-Düvel'de 719 (m.1319) senesinde Emir Çoban Anadolu'ya geldiğinde Sahib Ataoğulları hizmetinde bulundukları muharrerdir.

Mesalikü'd-Ebsar'da Emir Çoban'ın oklu Demirtal Karahisar'den zapt etmek istediğinden Sahibokullarından o zaman mevki-i iktidarda bulunan zat Germiyan Beyi'ne damat olmuş ve kaim-pederinin muavenetiyle memleketini muhafaza etmiş olduğunu yazıyor. Yine eser-i mezkurda kın-i Sahib'in Karasar (yani Karahisar)dan maada İehri olmayıp

bin kadar köyü olduğu ve askeri dört bin kadar süvariden ibaret bulunduğu muharrerdir. Camiüdd-Düvel, Sandıklı Bolvadin, Lühud, Barcengü, Oynalı kasabaların Karahisar nevahtesinden olmak üzere bildiriyor.

3.8.1. Balıkesirde Karasiokulları

Rum Selçukî Devletinin inkırazıyla telakkül eden tavaif-i mülûktan biri de Karasi emaretidir. Bu emaret Aydıncık, Manyas, Bergama, Edremit, Kemer Edremit, Pınarhisar, Kırindi, Ayazmend, Bigadiç (Bigadiç), Menhürya, Sındırgı Gordes, Demirci, Kızılcasuzla, Balıgelene, Murt kasabalarının havi olduğu Camiüdd-Düvel mesturdur.

Karasi Kara İsa'nın muharefidir. İlk emiri olan Kara İsa'nın adına izafetle Balıkesir havalisine âlem olmuştur.

3.8.1.1. Kara İsa Bey

Kara İsa Bey ümera-ı Selçukîye'den ve Sultan Gıyaseddin Mesud-ı sani ricalinden idi. Rum Selçukî Devletinin inkırazıyla müstakil kalmış olan bu bey hakkında pek cüzi malumat edinebildim.

Kara İsa Bey fetanet, kıyasat, adaletle, müttasif ümeradan olmalı ki tesis ettiği emaret tabiiyetine bir taraftan klanilerin mezaliminden bizar olarak muhaceretle gelen Anadolu'nun İrâk cihetleri ahalisi diğer cihetten 662 (m.1264) tarihinde Dobruca'ya Sarı Saltuk Gazi¹³⁷ maiyetiyle zapt eden mücahidinin bakiyesi olan Rumeli muhacirleri dâhil oluyorlar idi.

Camiüdd-Düvel'in rivayetine nazaran Dobruca'dan hicret edenlerin reisi Ece Halil imiş. Badehu ümera-yê Osmaniye silkine giren Ece Bey, bu zat imiş. Ece ovası buna mensuptur. Topkapı Sarayı'nda Revan Köşkünde bulunan Selçukname'de o Dobruca ilinde duran Müslümanlar dahi kâfirden isneyn göçüp Karasi eline geçtiler. o ibaresiyle bu muhaceretten bahsediyor.

Kara İsa Bey ile halefleri Balıkesirde Zağanos Paşa Camii civarında bir türbede medfun oldukları mervî ise de kitabe-i seng-i mezarları olup olmadıkları öğrenilemedi.

¹³⁷ Sarı Saltuk Gazi'nin fütuhâtına dair Seyyid Lokman'ın bir eseri Viyana Kütüphanesi imparatoriyesinde. Zindeki kâğıt kütüphane defterinden naklolundu: Sarı Saltuk uburi Rumeli'ne bin iki yüz altmış dört (h.663) idi heman hep Oğuzname-i tettebbu edip yazdı icmal ile Seyyid Lokman.

3.8.1.2. Aclan Bey

Kara ısa Beyöden sonra Aclan Bey emarete geçmiş olmasđ tevarihinin verdiği malumattan istidlal olunuyor. Mir-i mülärünileyh ne vakit emir oldu ne zaman irtihal etti. Hususatēmeçhul-i acizidir.

ıdris-i Bitlisi Hełt Behiłtānde Aclan Beyān askeri, emvali çok olduđundan sahib-i kuvvet ve heybet olup Osman Gaziānin zuhurundan itibaren Hanedan-ē Osmanī ile sāk ve hulus üzere münasebatta bulunarak oğullarāndan Tursun Beyā Orhan Gazi nezdine gönderdiđini yazıyor.

Karasi emareti Osmanlē Devleti askerleri müttefiken birkaç defa Rumeliöye akān etmişlerdir ki, Osmanlē Tarihi kāmānda ber-tafsıl yazđacaktır.

Aclan Beyān eceliyle irtihalinde yerine oğlu Demirhan kaim olmuştur.

3.8.1.3. Demirhan

Demirhanōān ismi bizim tarihlerde yoktur. ān-i Batuta Seyahatnamesiānde ve Mesaliküğ-Ebsarāda vardđ. ān-i Batuta, Demirhanōān ve tebaasāān iyi adamlar olmadđklarānērivayet ediyor.¹³⁸

Demirhanōān Yahīi Bey namānda bir biraderi de Bergamaāda hükümet ediyor idi. Evvelce Bergama emiri Sāga namānda bir zat olduğu Mesaliküğ-Ebsarāān rivayetindendir. Yine bu kitapta Rumlarla Karasililerin deniz muharebatāndan ĩairane tabirlerle bahsedilmekte ve Memalik-i Nasaraöya ipek ve ladin ihraç eylediği ve ucuz bir memleket olduğu zikrolunmaktadır. Karasiöye Mesalik-i Egira namānē veriyor ki Egira Angiraādan gallat olmalāđđ. Angira kadim Frigya hātasāndan bir ĩehir idi. Galatiyeādaki adalē Ankara (Enguriye) ĩehridir.

Mesalik-i Marmara memleketi namēyla Bergamaādan irice bir fasāda bahs ile cümlesi dađ bałlarānda kāin olmak üzere yirmi beł ĩehri ve mükemmel donanmasđ olduđunu ve Rumlarla ekser muharip bulunduđunu yazıyor.

Demirhan gadrinden ve su-i idaresinden dolayı devletinin bu kuvvet-i kudretini hüsn-i istimal ĩöyle dursun mahvetti. Ełraf ve ahali kendisinden nefret ettiler. Aclan Beyān vüzeratānda bulunmuř olan SāpsāndāđēkahramanēHacēılbeyi Karasi ümera ve ayanāān

¹³⁸ Zikr-i Sultan Balākesri sultaneha yüsemma Demürhan. Ve la hayra fihi ve ebuhi hüvellezi bena hazihil Medine ve kesret imaretiha bi men la hayra fihi fi müddeti ānihi haza venasi Alaaddinil-mülk Rāhle ān-i Batuta Mēšā tabö cild 1 sahife 232.

ittifakē ile Orhan Gaziōden Aclan Beyōn diēer mahdumu Tursun Beyō talep etti. Tursun Bey, Orhan Gaziōden gördükü pederane muameleden dolayı Edremit, Kēđcatuzla, Pēnarhisar, Ayazmend ve tevabii ile ittifa ederek Balđkesir, Aydēncđk (Aydēncđk, Edincik), Tēhala, Manyasō Orhan Gaziōye vermeyi taahhüt etti.

Ulubatōñ fethinden beri Memalik-i Osmaniye ile Karasi emareti komlu olmuğ ise de arada bulunan Kirmastē ve Mihaliē kaleleri Rumlar yedinde kalmđ olduğundan Orhan Gazi evvela bularē zapt ve badehu Balđkesir üzerine yürüdü. Demirhan, Gazi-i mülārünileyhin hareketini haber alēnca Bergamaōya kaçtē Balđkesir ümera ve elrafē ile Hacē ĩlbeyi Orhan Gaziōyi istikbal ile Tursun Beyōe münkat oldular. Orhan Gazi Bergamaōya teveccüh etti. Gazi-i mülārünileyh oēullarē ile beraber büyüyen, oēullarē kadar sevdiēi Tursun Beyō kan dōkülmeksizin ve memleket harp olmaksēñ emir etmek ister idi. Bunun için Tursun Beyōe biraderi ile uzlađmayētavsiye etti. Tursun Bey, Orhan Gaziōnin nasihatini kabul etti. Biraderi ile görülmek ve konuğmak üzere Hacē ĩlbeyi ile kale duvarēna yaklağtdar. Demirhan okla kardedēi Tursun Beyō vurdu öldürdü. Bu facia üzerine Karasi ümerasē Demirhanōdan bütün bütün müteneffir oldular. Orhan Gaziōye tabii oldular.¹³⁹ Bergamalđar Íehrin muhasara olduğunu görünce Demirhanōa ya Íehirden çēkmasēñ yahud kendisini tutup Orhan Gaziōye teslim edeceklerini söylediler. Demirhan çar-ēnaēar Orhan Gaziōye itaat etti. Orhan Gazi kanēñ baēđladē Bursaōya gönderdi 737 (m.1337). ĩki sene daha yađadēktan sonra óyumurcak taun çēkardē Allah rahmetine kavuğtu.¹⁴⁰

Memalik-i ĩslamiyeōden ilk defa zamime-i bilad-ēOsmaniye olan Karasi eyaletidir. Hacē ĩlbeyi, Kadē Fazđ, Ece Bey, Evrenos Bey gibi ümeraya memleketin ve askerin idaresini tevcih ve ancak oēlu Süleyman Pađaōyē vali tayin etti. Bu beylerin cümlesi Devlet-i Osmaniyeōye büyük büyük hizmetler ettiler ki Osmanlē Tarihiōnde mufassalan zikredilecektir.

Ahmed TEVHİD

¹³⁹ ĩdris-i Bitlisiñin Helēt Behiđtāñden hūlasa.

¹⁴⁰ Alēkpađa Tarihi.

3.9. SARUHANOKULLARI

Rum Selçukî Devleti'nin inkârazê üzerine telëkkül eden hükümdardan biri olan Saruhanokullarê Lidya hatta-i kadimesinde temekkün etmişleri idi. Saruhan uç ümerasından idi. Uç ümerasê bir takân Türkmen aliretleri ve kabileleri reisleri olup bunlarê Rum Selçukî Sultanlarê hudutlarânın her tarafına iskân etmişler idi. Uç beylerinin İlan ve itibarlarê arttıkça Beylerbeyi (emirü'd-ümera ve melikü'd-ümera) unvanê alâlarê Melîhur Ayni Tarihi'nde Devlet-i Osmaniye selâtininden bahs olunurken sahib-i ücat (yani uçlar sahibi) denilmektedir. Saruhan Bey'in babasının ismine, görebildiğim kütüb-ü tarihte müsadif olamadım. Celaleddin Harzemî'ahân İlahadetinden sonra Rum Selçukî padişahê Alaeddin Keykubat-ê evvel tarafından celb ve davet olunan ümera-yê Harzemiye meyanında Saruhan namında bir zat mevcut idi.¹⁴¹ Acaba bu Saruhan, Saruhan'ın cediti midir? Burasê İlayn-ê tedkik bir mesele-i tarihiyedir.

Saruhan emareti Güzelhisar (Menemen), Akhisar, Tarhanat, Marmara, Gördek, Gordes, Kösacık, Atala, Demirci, Nif, İlca, Turgutlu, Foça, Karacalar kasabalarını muhtevi olduğunu Camiü'd-Düvel yazıyor. Mesalikü'd-Ebsar'da Saruhan'ın on beş kadar İehri ve yirmi kadar kalesi olduğu ve harp alına on binden ziyade ve ôNifô de hükümdar olan karındaê Ali Pa'ân da sekiz İehri ve otuz kadar kalesi ve ekseri ok atmakta mahir hayli piyade ile beraber sekiz bin süvarisi olduğu ve Saruhan'ın denizde de birçok sefaine malik bulunduğu muharrerdir.

3.9.1. Saruhan

700-746 (m.1301-1346)

Bu hanedanın ilk hükümdarê olan Saruhan, ne vakit ilan-ê istiklal ettiğî meçhulümdür ancak diğer emaretler gibi altı yüz doksan dokuz (m.1300) yahud yedi yüz (m.1301) senesi ibtidallarında müstakil olmuştur olmasızımundayın. Emir-i mülarünileyh yedi yüz on üç sene-i hicriyesine müsadif bin üç yüz on üç sene-i miladiyesinde Le'keri ile (Laskaris) merkezi bulunan Manisa'öyê zapt ile emaretine merkez-i ittihaz etmişti. Manisa fethinden evvel Saruhan'ın makarr-ê hükümeti neresi olduğu meçhuldür. Saruhan hem civarlarının cümlesiyle harb ederek tevsi-i memalik etmiştir. ôNakusô

¹⁴¹ Muhtasar Selçukname-i şn-i Bibi'de Saruhan'ın namê İöyle zikr olunuyor: ôKâhan ve bereket ve yâdan Nogoy ve Saruhan ve Ke'üsönyem ve diğer ümerahümme dermeyan amedend ve berin (yani Alaeddin Keykubat-ê Evvelê itaat etmeye) cümlesi künenend hordend.ô Muhtasar Selçukname-i şn-i Bibi leyden hodsma tabö sahife 188.

óDukasō óSakēō ve óFoçaō Cenevizleri ve Midilli katilozyolarē Saruhan korsanlarēñ memleketlerini tahrip etmemek için mir-i mumailyhe vergi verirler idi. Foça sinyorunun vergisi 500 duka altēñ idi.

O sřada Hükümet-i Osmaniyeñin İevketi artmakta olduğundan ve ba-husus Karasi hātasēñ fethi ile Saruhan memleketi ile hem civarē husule geldikinden ve istikbali tehlikeli gördüğünden Saruhan Bey Orhan Gazi aleyhine müttelikler aramaya mecbur oldu ve Aydınoğlu da dāhil olduğu halde Kayser üçüncü Andronik Palaelog ile Foçaōda tedafii bir muafede akdetteler. Müverrih Kantekuzen kavline itimat caiz ise Saruhan ittifakē tezelli derekesine indirmī ve imparatorun tevafukunu kabul eylemītir. Ancak bu vakadan evvel ve sonra Saruhan Bey ile Kayser ve Cenevizler meyanēnda vekayi-i adide cereyan etmītir. Bunlardan biraz bahs becadē; 736 sene-i hicriyesine müsadif 1335 sene-i miladiyesinde Ceneviz İehrinin yardımēyla Foça senyörü Ceneviz Domanik Kataneu Kayserāñ tabiiyetinden hüruc etmīti. Saruhan Bey, Aydınoğlu Mehmet Beyde imparatora sefain gönderen merkum sinyorū taht-ē itaate idhal etmīler idi. Mahdumu Süleyman Beyde yirmi dört kadar memleketi elraf ve ayanē Cenevizliler tarafēndan esir edilmesinden münfail olan Saruhan Bey, bu harpte Kayserōe yirmi dört gemi, bir hayli asker ve mühimmat-ē mukteziye irsal etmī idi. Tarih-i mezkūrdan altē sene sonra (742 sene-i hicriye 1341 sene-i miladiye) Rum Kayserōyle akdettiği ittifak marūl-beyan nakz ile Yahli kumandasēnda bulunan donanmasēñ Yunanistan sevhilini yakmaya gönderdi. Fakat muvaffakiyet hāsē olamayarak Yahli maqlup oldu. Kayserāñ donanmasē Saruhan sevhiline kadar gelerek akd-i sulha mecbur etti.

745 sene-i hicriyesine müsadif 1344 sene-i miladiyesinde, Papa, Venedik ve Rodos gemileri İzmirā zapta gelip Aydınoğlunun donanmasēñ tahrip ettiklerinde Aydınoğlu mütteliki bulunan Kayser-i Rumū davet için Avrupaōya azimetinde Saruhan memalikinden geçmeye ve bu sebepten dolayı Saruhan Beyōe bir miktar arazi terkine mecbur oldu. Ömer yahud Umur Beyāñ bu seyahatinde evvelce Konstantiniyyeōye gidip gelmī olan Saruhan Beyāñ mahdumu Süleyman Beyde beraber idi. Süleyman Bey Apama İehrinde irtihal etti. Ömer Bey refik-i seyahatinin nađēñ müstashiben geri döndü. Saruhan Bey bu iftiraka dayanamamā olmalē ki pek az zaman sonra 746 (m.1346) senesinde irtihal eyledi. İbn-i Batuta Seyahatnamesiōnde Saruhan Beyāñ bir oğlunun vefatēndan bahseder ki bu Süleymanōñ gayri olacaktā. Zira seyyah-ē mumailyhin Manisaōya gelmesi daha evvelcedir.

3.9.2. Fahreddin İlyas

746~776 (m.1346~1375)

Pederi yerine calis-i serir-i saltanat olan bu zatın eyyam-ê hayatê hakkında bir güna malumata destres olamadın 776 (m.1375) tarihinde vefat etmiştir. Müneccimbağpederi gibi adil olup vücuh-u hayratta müessir hasanesi olduğunu söylüyor.

3.9.3. Muzaffereddin İshak

776~790 (m.1375~1388)

Pederi yerine calis olan bu zat ilk Mevlevi hangahê olan Manisa Mevlevihanesinin vâkifêdê ve cami-i kebirde mülarünileyhin eseri hayridir. 790 (m.1388) tarihinde bu fani dünyadan el çekmiştir.

3.9.4. Hızır Lâh Bey

790~792 (m.1388~1390) Defa-i Ula

805~813 (m.1402~1410) Defa-i Saniye

Sultan Yıldırım Bayezid Hanın hin-i cülusunda Karamanoğlu tarafından telkil edilen heyet-i fesadiyeye dâhil bulunmasıciyetiyle memleketi zapt edilmiştir. Hızır Lâh Bey iki sene imtidat eden bu ilk saltanatında bir emr-i hayra muvafık olamadığı gibi Ankara hezimetinden sonra 805 (m.1402)den 813 (m.1410) senesine kadar süren ikinci saltanatında da su-i siretinden gayrê bir îlî sehaif-i tarihte görülemedi. Hanedan-ê Saltanat-ê Osmaniye aleyhinde vukua gelen kabahati Çelebi Sultan Mehmet Han tarafından affedilemeyerek idam edilmiştir. Hızır Lâh Bey katlinden evvel Sultan-ê mülarünileyhten bulunmuştur ki biri cesedini Manisa'da elyevm mevcut olan ve gürhane tesmiye edilen ecdadê türbesine defnedilmesi diğeri ise aba ve ecdadın vakıflarê muteber tutulmasıdır. Sultan-ê mülarünileyhe bu iki vasiyeti infaz etmiştir. Manisa Mevlevihanesi, Dergâh-ê Mevlana'dan sonra en muteber ve kesirü'd-avkaf dergâh olarak elan kaimdir. Yakın zamana kadar Konya Mevlevihanesi postnîlîni olacak Çelebi namzedi, Manisa Mevlevihanesinin postnîlîni olurdu.

Saruhanokulların türbesi olan ôgürhane'de kitabe-i tarihiye olmadığê Manisa'ye görmü' zevattan mesmu-î hakir olmuştur.

3.9.5. Meskûkât

Saruhanokullarının meskûkâtê nadir bulunmaktadê. Jiliyatê Íeklinde Saruhanın Manisaöda kestirmil olduğu gümül meskûkât enderdir. Musavver olan bu paralarda Latince hurufat olup Arabî huruf katiyen yoktur. Saruhanın halefleri tarafından bu Íekilde para kestirilmil olup olmadıđê belli değildir. İlyas Beyân hiç sikkesi görülmemil tir.

İshak Beyân iki nev gümül bir nev bakê paralarê vardê.

Hızê Beyân birer nev gümül ve bakê sikkeleri mevcuttur. Müze-i Hümayun-u Osmaniyeünün dördüncü kışın katalogunda üç yüz seksen üçten üç yüz seksen altıya kadar olan sahifelerinde meskûkât-ê mezkure tarif edilmil tir. Gümül sikkeler rubu miskal ve rubu dirhem vezinlerine karibdir.

Ahmed TEVHİD

3.10. AYDİNOĞULLARI

Rum Selçuki Devletiünün inkêrazê ile Anadoluöda telëkkül eden tavaif-i müluktan biri de Aydınokullarındê. Bu hükümetin müessesesi olan Aydın Beyân babasê Mehmet Bey Rum Selçuki Devletiünün amirallerindendir. Devlet-i mülârün-ileyhada amirallere emirüös-sevahil ve meliküös-sevahil unvanlarê verilir idi. Alaiyeöde ve İzmiröde ve Karadenizöde Sinopöta meliküös-sevahil ve emirüös-sevahil namplarında beyler var idi.

Aydın Beyöde pederi gibi emirüös-sevahil oldu. Moğolların zulmünden bizar olan Türk alairini cemle takriben 699 (m. 1300) yahud 700 (m. 1301) sene-i hicriyesinde ilan-ê istiklal eyledi. Adil ve nasfetle memleketi mamur etti.

Aydın ili Müneccimbâlının kavlince; Tire, İzmir, Ayaslug, Güzelhisar, Aydın, Çelme, Sultanhisarê Kestel, Bozdoğan, Yenilêhri, Alalêhir, Birgi, Arpa, Sart, Kölk, Bayramlê Karacakoyunlu, Aydın megölü, Ortakçê Balat, Nazilli, Kulâdasê Urla, Keles, Azibne, Akçalêhir, Seferihisar, Balyambolu, Bayındêr, Karaburun, Nif, Atiye, Kızılhisar, İehir ve kasabalarındêhavi idi.

Tavaif-i mülûk yekdikêri ile ekser hal-i harpte olduklarından bir İehir veya kasaba bir müddet birinin biraz sonra diğêrinin hatta bazen bir üçüncü hükümetin yed-i idaresine

geçer idi. Bina berin Saruhan memaliki meyanında görülmül bazē kasabatın Aydān ili diğēr hükümetin memeliki arasēda taādad edilmiē olmasēbundan münbaistir.

Mesalikü'd-Ebsarōda, Memleket-i Birgi namēyla yād ettiğē Aydān ilinde altmē kadar İehir üç yüzden mütecaviz kale olduğı ve yetmiē bin süvari askeri ve sefain-i kesiresi olup, karada denizde Bizantinler ve Frenkler ile daima muharip bulunduğı muharrerdir.

3.10.1. Aydān Bey

700ñ734 (m.1301ñ1334)

Emir Aydān akil, adil, sireti güzel, İeci, çalēkan, ihtiyatkār müfsidlerden ve dülmanlardan hēz-ēbilad ve ahalide sahib-i azm idi.

Müverrih Kantakuzen óEmir Aydān 730 sene-i hicriyesine müsadif 1329 senesinde hastalēğē münasebetiyle Foçaāda bir ittifak akdetmek üzere içtima eden Saruhan Bey ve Kayser genç Andronikos yanlarāna gidemediō diyor.

Emir mülarünileyh mahdumlarēndan birini Emir Çoban-zade Timurtā Bey nezdine irsal etmiē idi. Çobanoğlu Aydānoğluōna neden haraç getirmedin dedi. Aydānoğlu tam bir Türk kahramanē aqzēna yakēan bir lisan-ē İecaatkarane ile óSiz ne milletsiniz ki biz size haraç verelim biz haracēakyardan alēē siz Müslūman biz Müslūman. Bizden haraç ne vechle istersinizō beyanatāda bulundu. Emir Timurtā óGazi, yikēit imiēsin var gaza kēmakta olō diye taltif ederek iade etti.

Bu fēkradan anlāēıyor ki Aydān Bey ve mahdumlarēhem siyasette hem İecaatte er oğlu er imiēler.

óRahimallahu Aleyhimō

Tarih encümeninin aza-yē muavenesinden sabēka tophane sanayi mektebi müdürü miralaylēktan mütekaid Ali Rēza Bey Efendi Üsküdarōda Selimiye Kütüphanesiōnde 462 numarada mukayyed Evliya Çelebi Seyahatnamesiōnin kāk dördüncü sahifesinde Aydānoğullarāna dair olan fēkaratē aynen istinsah ile bu acize ita etmek lütfunda bulundu. Evliya Çelebi Birgi İehrinin tavsifinde ókalede eski cami, Fatih-i Bilad Mehmet Ļah şbn-i Aydān Bayāndē. Kēble kapēşēn atabēğ-i ulyasēüzere tarihi budur;

Bismillahirrahmanirrahim fethü'd maēbed bi nasrillah fi eyyam-ē devletü'd- emiri'd- kebirü'd-gazi fi sebilillahi Teālā Mehmet Bin Aydān fi tarih-i sene sebā ve sebā mie

707 (*m.1307*) tahrir olunmuştur. Camiin sağ yan kapşē önündeki kubbe-i pürenvarēn içinde sahibü'd-hayrat medfundur. Ve serapadē ve duvarlarē beyaz mermer-i ham ile mebnidir. Cenuba nazē bir kapşē üzere tarihi böyledir. Beniyet hazet türbetü'd-emirü'd-kebirü'd-âlem el mücahidü'd-murabā' ebü'd-hayrat es-sultanü'd-guzat mubarizü'd-devlet ved-din Mehmet Ėlah Bin Aydēn nevverallahu markedahu âmin. Sene-i erbaa ve selasin sebā mie 734 (*m. 1334*). (sevh-i müstensih olarak sebā mie tesa mie Ėeklinde yazāmtā). Ve bu merkad-ē muhid-i münevverin içinde Mehmet Ėlah ve biraderini Ömer Ėlah ve ısa Gazi asudedirler.ô Evliya Çelebi'nin Ėu hidmetinden dolayı ruhu Ėad olsun hatta ôbiraderiniô hatasē vesair yanlā larē da mazur görülsün. Gerek cami-i Ėerif gerek türbe Aydēn Beyōn olacaktā. Aydēn Ėlah Bin Mehmet olmalā.

Manisa ve mülhekatāda Saruhanokullarāna ve Aydēn ve ızmır sancaklarān mülhekatāda ve hassaten Birgi'de Aydēnokullarāna Denizli ile mülhekatāda Denizli hükümet-i kadimesine ve Mentēle sancağē mülhekatāda ve alel-husus Becin (Bercin) de Mentēleoğullarāna ait mebanide bulunan tarihi kitabelerin celb ve cemi Aydēn vilayeti Ėubemizden ve dirayet ve fetaneti müsellemler olan maarif müdürü Mül'tak Beyōn himmet ve gayretinden muntazādır.

3.10.2. Mehmet Bey

734ñ741 (*m.1334ñ1341*)

Pederinin makamāna geçen Mehmet Bey hakkēda kâfi malumata destres olamadēn. kbn-i Batuta mülārünileyhi Birgi civarēda bulunan sayfiyesinde ziyaret etmiē ve badehu beraberce Birgi'ye avdet eylemiē olduğunu ve mazhar-ē inam ve ihsanē olarak müreffehen seyahatine devam ettiğini seyahatnamesinde yazar. kbn-i Batuta'nın rivayetine göre Mehmet Beyōn oğullarāndan Hēzā Bey Ayaslugōda, Ömer Bey ızmir'de idare-yi umura memur eyliyor idiler bunlarān küçüğü olan Süleyman Bey, Ömer Bey'de münaza ederek kayēn pederi Mentēle emiri Orhan Beyōn yanāna gitmiētir. kbn-i Batuta Süleymanōn firarēndan Mehmet Beyōn dilgir olduğunu yazēyor.

3.10.3. Ömer Yahut Umur Bey

741ñ749 (m.1341ñ1349)

Ömer Bey yahut Umur Beyün pederi makamına geçti. Mülärünileyh bir merd-i dilir olup defaatle Rumeliöye geçmiñ ve çok mal-ë ganayim almáttá. Umur Bey kuvve-i bahriyesinden zarardide olan Frenkler Papaññ yardēñyla bir ehl-i salib donanmasē tertip ederek geldiler. İzmirde Umur Beyün donanmasēñē yaktđar. İzmir İehrini zapt etiler. 745 hicriye 1344 miladiye. Ömer Bey katiyen fütur getirmeyerek Saruhan Beyöe biraz yer terk ederek Kayser-i Rumödan istimdada gitti lakin Saruhan Bey ñ zade Süleyman Beyün Apamaöda irtihali üzerine avdet etti İzmir civarında Müslüman İzmirö namēyla bir kale bina ederek Frenkleri izacdan hali bir an geçirmedi. Nihayet 749 (m.1349)öda İehiden azim-i cinan oldu.

3.10.4. İsa Bey

749ñ793 (m.1349ñ1391)

Bir ok isabetiyle İehit olan pederi yerine kaim olan İsa Bey Müneccimbalāññ pek mebzul olan medahine nazaran akil, adil, âlim, fazđ idi. İlmi ve ehl-i ilmi sever idi. Ulemaya ihsanda bulunduğundan adēna birçok kitaplar tasnif olunmuñtur. Tēpta Hacē Palāññ kitabēonlardandā.

İsa Beyün saltanatēçok devam etmiñtir. Sultan Yāddāñ Bayezid Han Saruhan fethinden sonra Aydñ ilini zapt etmeye kastedince İsa Bey, sultan-ē mülärünileyhe mukavemet ve müdafaaya kadir olamayacağñē yakinen bildiğinden bütün memleketini teslim etti. Sultan-mülärünileyh İzmir ile mülhekatēñē İsa Bey yedinde bırakarak Aydñ ilinin diğer yerlerini Osmanlē memurlarına tefviz etti. İsa Bey Osmanlēlar yedine geçen Aydñ ilinde bulunan Aydñ hanedanññ bilhassa kendi evkafññ idareleri için tarafñdan memurlar tayinine Sultan Yāddāñ Bayezid Han canibinden mezun oldu.

İsa Bey İzmir ve havalisine kani olarak ölünceye kadar hükümran oldu. Vefatñdan sonra İzmir ve mülhekatēda zamime-i Memalik-i Osmaniye oldu. Rivayat-ēuhraya göre İsa Bey İzniköe gönderilerek orada irtihal etti.

İsa Beyün evladñdan Hamza Bey Osmanlē Devletiñe iltica etti. Müneccimbalāñ Cüneydā de İsa Bey evladñdan ad etmiñ ise de yanāmmáttá. Cüneyd ümera-yē Osmaniyeöden Karasubalāññ oğludur.

Timurlenköe İzmirün münatinden ve feth-i saib olduğundan ve Frenklerin o sevhile vuku bulan taarruzat ve taaddiyatından bahs olunmakla İzmirü 805 (m.1402) tarihinde anveten feth ve zapt etti.

3.10.5. İsa-yê Sani Yahut Musa

805 (m.1402)

Timurlenkün avdetinden sonra İsa-yê evvelin mahdumu İsa-yê sani hükümrân oldu. Meskûkât-ê Atike meraklılardan bir zatta İsa Beyün gümül sikkesine mülabih Musa ismine mazrub bir sikke gördüm bizde bir peder kendi ismini oğluna nadiren vere geldiğinden İsa-yê saninin Musa olmasê daha muhtemeldir. İkinci İsa yahut Musa bir müddet sonra vefat etmekle yerine ikinci Umur kaim oldu.

3.10.6. İkinci Umur

805~806 (m.1402~1403)

İkinci Umur Bey İzmir oğlu namıyla melîhur Hasan Ağa-zade Cüneyd ile uğralmaya mecbur kaldê Timurlenkün vürudundan evvel Karasubâlê Yâddêr Bayezid tarafından Müslüman İzmirü beyi idi. Timurlenk İzmir ve havalisini Aydınoğluna vermişti.

Timurlenkün avdetinden sonra Hasan Ağa Ayaslugü, Cüneyd İzmirü aldêr. Aydınoğlu harp etti. Mentelê-zade yardım etmekle Karasubâlê esir oldu. Cüneyd galip gelip babasêr esaretten kurtardê Nihayetü'd-emir Umur Bey Cüneydâ damat ve askerine kumandan etmek suretiyle harbe hitam verdi. Umur-î sanide çok muammer olamadê 806 (m.1403) senesinde irtihal etmekle Cüneyd meydanêhali buldu.

Cüneydün ahvali Osmanlê Tarihiünde ber-tafsil yazđacağđndan burada bahse lüzum görmedim.

Sultan Murad-ê saninin ibtida-i cülusunda Mustafa Çelebi vakasından ve ahval-i saireden cüreyab olan Mustafa isminde biri İkinci Umurün oğlu olmak üzere türedi ise de iki sene sonra Cüneyd tarafından mahvedildi.

Aydınoğulların Ayaslugüda mebanî-i aliyeden olarak bir cami-i İerifi vardê. Bu camiin kitabesi İsa Bey namına olup alçê ile alnmdê kalêbê Müze-i Hümayun-u Osmaniyeödedir. İbn-i Batutaın methettiğı bu cami olmalđđ. İhtimal ki İsa Bey tamir ettirmiş ve bu vechle namnê yazdêrmđtê.

Meskûkât ñ Aydınoğullarının da jıqlıyatêlêklerinde sikkeleri ilk kelî feden Mösyö Wood isminde bir zattê.

Mehmet Bey namına madrub bir gümül sikke vardê ki Aydın Beyân mahdumu Mehmet Beyân olmasêkaviyyen muhtemeldir.

Umur Bey namına kesilmî bir bakê sikke balada ismini zikrettiğim Meskûkât-ê Atika-yê İslamiye'de yed-i tulasê bulunan Ali Rıza Bey Efendi bulmuş ve bir adedini acize hediye etmiş olmakla ber-vech-i ati tarif ederim.

Tuğraya müsabi bir tarzda;

Vechi

Zahri

Mehmet

Bin

Hallede Mülkehu

Umur

İsa Beyân gümül iki sikkesi Müze-i Hümayun-u Osmanînin sabâkkuz-zıkr kataloğunun 375. sahifesinde mündericdir. 376. sahifesinde de Ayaslugöda darb olunmuş hükümdar ismini havi olmayan bir sikke tarif edilmiştir.

Ahmet TEVHİD

3.11. MENTELEOĞULLARI

Rum Selçukî Devletinin inkârazıyla bulunduğu vilayette ilan-ê istiklal eden ümeradan biri de Mentelê Beyödir.

Mentelêoğullarının daire-i hükümeti Müneccimbalê kavlince Muğla, Balat, Bozöyük, Milas, Becin (Bercin), Marin, Çine, Tavas, Burnaz, Mekri, Köyceğiz kasabalarına münhasır idi.

Mesalikü'd-Ebsar Mentelê ilini Foka (Foca) namıyla zikrediyor. Sahibi Orhan Bin Mentelênin elli kadar İehri ve iki yüz kadar kalasê ve yüz binden ziyade askeri olduğunu ve berren ve bahren cihadla me'ğul bulunduğunu mübalağalê tabirat ile ifade ediyor ve Anadolu'da Germiyanokullarından sonra en ileri gelen ümeradan bulunduğunu Ceneviz Balaban (Balaban el-Cenevi)den naklen yazıyor. İeyh Haydar Üryanödan naklen öMemleket-i Milas, Bilad-ê kbn-i Mentelênin kuvve-i askeriyesi üç bin süvariden ibaret olduğunu beyan ediyor ki akla karib olanê da budur. Ne sebebe mebni ise Ceneviz, Balaban, Germiyan ve Mentelêokullarından Mësâldarên enzarından pek büyütümüştür.

Mentelê Beyân pederi ümera-yê Selçukiyeöden Hacê Bahaddin Kürdi namında bir zat imilî. İikariöden naklen Müneccimba'ê Ahmet Efendiönin beyanına göre Hacê Bahaddin Sivas valisi imilî. Karamanönn babasê Nurettin n ki bilahare Nure Sofi unvanıyla istihar bulmuştur n Sivasö Hacê Bahaddinöden kavga ederek almış. İikariönn bu rivayetinden anlaşılan Hacê Bahaddinönn elyevm Mentelê ili denilen mahallere memuriyetinden evvel bir müddet Sivas valiliğinde bulunmuş olmasındır. Lakin zan-ê hakiranemce Bahaddin ile mukatele eden Nure Sofi değil, Hafidi Mehmet Beyödir. Cimri vakasında Konyaöyê zapt eden Karamanoğlu Mehmet Bey Melik-i Sahil Bahaddin¹⁴² namında bir zatê katlettirmiş ki Mentelê Beyân pederi Hacê Bahaddin bu zat olsa gerektir.

3.11.1. Mentelê Bey bin Bahaddin

Tahmine göre pederinin İahadetinden sonra Mentelê Bey uç beyi veyahut Melik-i Sahil yani Kapudan-ê Derya olarak Rum Selçuki Devletiönn tabiiyetinde bir hayli müddet kalmış ve khanilerönn tagallübü ile Hanedan-ê Selçuki munderis olunca Mentelê Beyöde yedinde bulunan memalik-i akyardan sşyaneten ilan-ê istiklal etmiştir. Mentelê Beyân ne kadar müddet hükümran olduğu ve ne tarihte vefat ettiği meçhuldür.

3.11.2. Orhan bin Mentelê

kbn-i Batuta Seyahatnamesiönde Mentelê Beyân oğlu İücaaddin Orhan Beyö Milasöta ziyaret ettiğini ve Orhan Beyân sarayê Milasöa iki mil mesafede kâin Bercin (Becin)öde olup bu kasabada güzel binalar bulunduğunu ve bir camiye ba'lanmış ise de henüz itmam edilemediğini¹⁴³ yazıyor.

¹⁴² Bahaddin Mülk el-sevahil bi mertebe-i İahadet resanident n Muhtasar Selçukname-i kbn-i Bibi leyd mutema tabö sahife 325.

¹⁴³ Râhletün kbn-i Batuta Mësâ tabö cild-i evvel sahife 220.

Orhan'ın da tarih-i vefatı hakkında bir malumata destres olamadım.

3.11.3. İbrahim bin Orhan

Babasının hayatında Muğla'da bulunmuş olan İbrahim Bey'i ziyaret ettiğini İbn-i Batuta yazıyor.¹⁴⁴

İbrahim hakkında da bir kayd-ı tarihi elde edemedim.

3.11.4. Ahmet Gazi bin İbrahim

Bu zattan Evliya Çelebi bahsediyor. Eski Hisar'ı¹⁴⁵ 755 (m.1355) tarihinde zapt ettiği ve türbesi ve iyalinin türbesi Becin'de bulunduğunu ve Milas'ta güzel bir cami olduğunu hikâye ediyor. Mentelîoğullarının tarihini iyice tetebbu etmek için Milas ve Becin ile civarlarını gezip görmek zaruridir. Evliya Çelebi'den zirde aynen naklettikim kitabeye göre Ahmet Gazi yedi yüz seksen tarihine kadar ber-hayat idi.

3.11.5. Mehmet bin İbrahim

İlyas Bey'in Balat'ta kâin camiindeki kitabeye ve sikkelerine nazaran pederinin ismi Mehmet'tir. Hâlbuki Osmanlı Tarihleri İlyas Bey'i, Yakup Bey'in mahdumu olmak üzere yazarlar. Yakup Bey namında Mentelîoğullarından bir zat olup olmadığının tahkik edemedim. Mehmet Bey namına kesilmiş gümüş bir para mevcut olmasına nazaran mülarün-ileyhin hükümet ettiği İüpheden azadedir.

3.11.6. İlyas bin Mehmet

791-792 (m.1389 - 1390) Birinci Defa

805-824 (m.1402 - 1421) İkinci Defa

Yâddârın Sultan Bayezid Han'ın hin-i cülusunda Karamanoğlu'nun telviki ile Anadolu'da Devlet-i Osmaniye aleyhinde bir ittifak telekkül etmiş idi. Mentelîoğlu İlyas Bey'de bu ittifaka dâhil olmuş idi. Yâddârın evvela Aydın beyini badehu Saruhan emirini yani dülmânların birer birer münkad ettikten sonra Mentelîoğlu'na hücum etti. İlyas Bey mukavemet edemeyeceğini anlayıp Sinop'a firar eyledi.

792 (m.1390)'den 805 (m.1402) tarihine kadar Mentelîe diyar Osmanlıların yedinde kaldı Hatta bu müddet zarfında 797 (m.1395) tarihinde Milas'ta Gök Cami namında bir

¹⁴⁴ Râhletün İbn-i Batuta Mâşâ tab'ı cild-i evvel sahife 220.

¹⁴⁵ Eski Hisar'ın nam-ı kadimi ÖEsteratonika'dır. Suriye hükümdarı Antihos Sutir bu İehri zevcesi ÖEsteratonika'da tesis etmiştir.

camii-i İerif yapılmıŧtır. Bab-ı Ali karlıŧında Belir Ağa Kütüphanesinde bir nüshası bulunan Evliya Çelebi Seyahatnamesinin dokuzuncu cildinde varak 52 bu camiiin kitabesi muharrer olmakla aynen naklolunur;

óBismillah el rahim emere be ináa hazihil imaretil-mübareke fi eyyam-ı devletü'd-mülk es-Sultan Celaledin Bayezid Han Bin Murat Han Bin Orhan Bin Ali Osman azze nasrahu Mennan Sarettin [Mübarezzettin Sinan olmaladı] Bin Hoca Piravez Bey dame izzehu ve zade tevfikahu ve amerahu min yevmil ihta [El-ahad olacak] fi el-sadisi vel ilrin fi saferü'd-hayr li senetün sebâ ve tisin sebâ mie.ô Ankara vakasından sonra kıyas Bey memalikini tekrar elde etmiŧ ve vefatı tarihi olan 824 (m.1421) senesine¹⁴⁶ kadar muhafaza edebilmiŧtir. 818 (m.1416) tarihinde kıyas Beyün Çelebi Sultan Mehmet Han namına sikke darp etmesindeki sebebi muvazzah bir kayd-ı tarihi bulamadın.

3.11.7. Leys bin kıyas

824ñ829 (m.1421 ñ 1426)

kıyas Beyün Üveys ve Ahmet namlarında iki oğlu olup kıyas Bey hal-i hayatında bunları ñ Hoca Sadettin Efendiñin tabirâtı vechle ñ ólûphe-i tezat izalesi için dergâh-ı cihanpenah savbına irsal etti.ô¹⁴⁷ Bu rivayette matbu Osmanlı Tarihleri müttefiktirler. Hâlbuki İngiltere müzesinde bulunan Meskûkât-ı İslamiye meyanında 824 (m.1421) tarihli âti el-tarif bir sikke de kıyas Beyün Leys isminde bir mahdumu olduğu anlaşıyor. Leys bizim tarihlerin Üveys dedikleri zat mıdır? Ondan gayrémidir? Çendan malum dekilse de Leys ismi Üveys İeklinde yazılmıŧ olmasın muhtemeldir. İlayet Leys ile Üveys bir dekil ise Leysün 829 (m.1426) vefatı üzerine Üveys ile Ahmet Mentelî diyarına firar etmeye fasaddi ettiklerinden ikisi de tutulup Tokatda melhur Çardak-ı Bedeviöde hapsolundular. İki sene sonra Ahmet firara muvaffak oldu. Akkoyunlu Kara Osmanı iltica etti. Bir müddet sonra da Mışra gitmiŧ ve sonra tekrar ırana geçip badehu adı batmıŧ olduğunu Tacü't-Tevarihde Hoca Sadettin Efendi yazıyor. Fatih sultan Mehmet Han-ı Sani hazretlerinin 855 (m.1451) tarihinde ikinci (ve bir rivayete göre de üçüncü) defa-i saltanatında Karamanoğlu İbrahim Beyün telvikiyle Mentelîeoğullarından biri zuhur etmiŧ olduğunu tarihlerimiz yazarlar ama ne ismini ne de kimin oğlu olduğunu bildirirler.

¹⁴⁶ Tacü't-Tevarih cild-i evvel sahife 306.

¹⁴⁷ Tacü't-Tevarih cild-i evvel sahife 322.

3.11.8. Mentel eoqlar e Kitabeleri

3.11.8.1. Milasöta Gazi Ahmet Cami Kitabesi;

Bismillahirrahmanirrahim bena hazihil camiü'd-kebir el-emirü'd-muazzam es-sultanü'd-mükerrem malikü rikab il ümem Mevla mülükü'd-Arap vel-Acem Gazi Ahmet Bey tavvelallahu ömrehu. [ve] kbnü'd-merhum el-mağfur, es-said, el-İehit, el-mesut enbetehumullahu mahbubü'd-cennat kbrahim Bin Orhan Gazi Bin Elbistan (?) feraga min imaretin hazihil camiü'd- cedid fi evveli cemaziyelahir sitte semanine ve seböa mie.

Encümen aza-yë muavenesinden ve erbab-ë dan e tan miralay mütekaidi Ali Rëza Bey Efendi bu kitabeyi ve tavaif-i müluka ait diğ er kitabeleri Selimiye Kütüphanesiönde bulunan Evliya Çelebi Seyahatnamesiönden istinsahla bendenize ita etmek lütfunde bulundu. Mir-i muma-ileyhe hassaten telëkkür ederim.

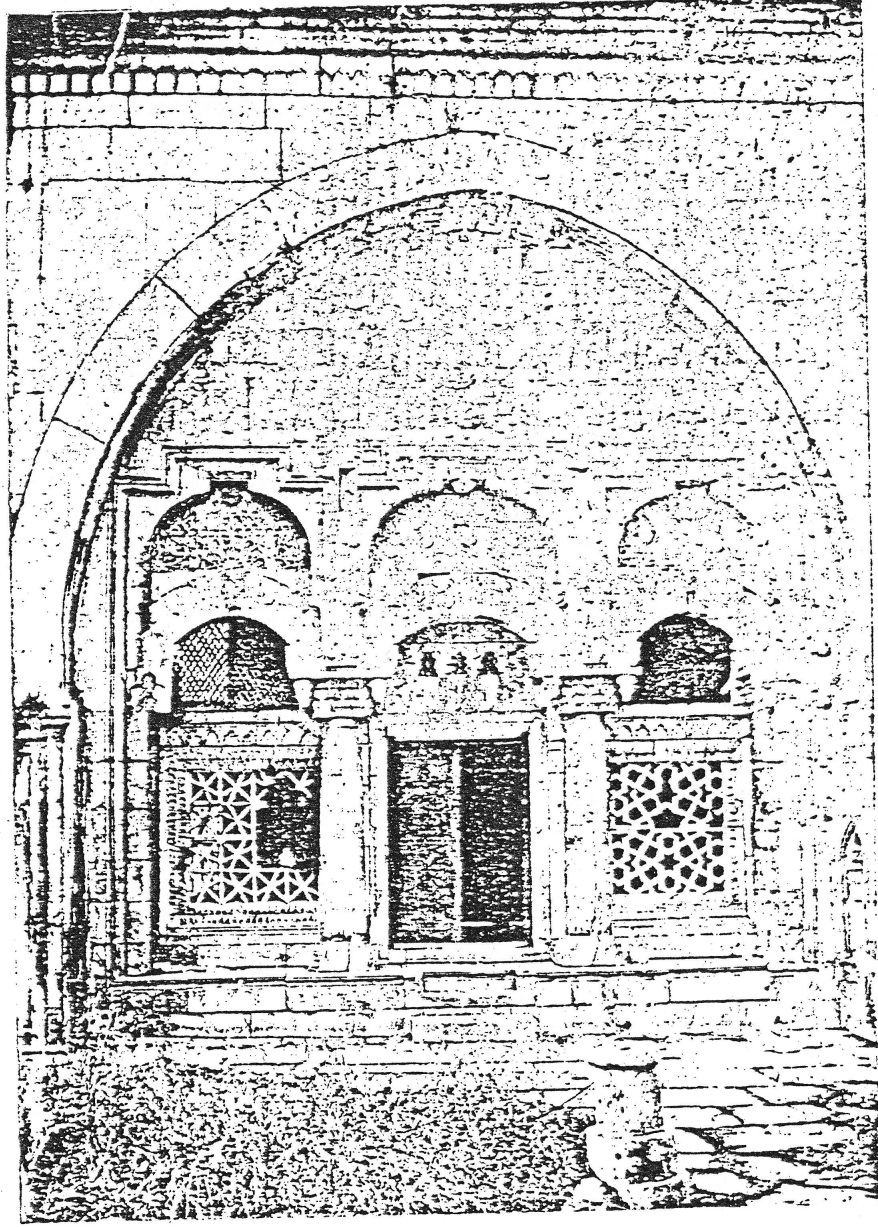
3.11.8.2. Balatöta klyas Bey Cami Kitabesi;

- 1) Lemma vefika Allahütealâ İanehuve azzame burhanehu el-emirü'd-muazzam ve el-melikü'd-müfehham-ëağzam.
- 2) Ezzimü'd-ümera-yë fil-âlem rafiü meratibü'd-ilim ilel gayeti'd-kusva mazhar kelimetullahil ulya es-sultan İuca.
- 3) Eddin klyas Bin Mehmet Bin kbrahim Bin Orhan halledallahu memleketehu vada biyedihi binaü'n-hazihil imaretü'd-İerife fi zilkade min İuhuru amm. 806 (m.1403).

Bu kitabenin vaktiyle bir suretini müma-ileyh Ali Rëza Bey Efendi ve bu cami-i İerifin kapşıyla cephesini irae eden bir fotoğrafiyi de Müze-i Hümayun Müdürü Halil Bey Efendi lütfetmi ller idi. Enafis-i asar.

ıslamiyeden olan cami-i mezkûrun resmini mecmuam eza derc ettik.

اسلامیەدن اولان جامع مذکورک رسنی مجموعه مزه درج ایتدک .

منتشا اوغللرینه متعلق دیگر کتابه لر بولونماسی مامول قویدر .
انلرده الده ایدلکجه نشر ایدیله جکدر .

Menteleokullarına müteallik diğer kitabeler bulunması memul-i kavidir. Onlar da elde edildikçe neşredilecektir.

3.11.9. Meskûkât

Menteleokulların da jikliyati İeklinde meskûkâtê bulunduğu Mösyö Lölömbirjanın eserinde mündericdir. Bu sikkelerin birinden Balatın (Palatia) nam-ê diğeri Orhaniye olduğu anlaşıyor. Hudud-u Arabiye ile meskuk Mentelēokullarē paralarına gelince n meskûkât-ē atike meraklılarē beyninde Tatar Orhanē namēyla yâd olunan ve enva-yē adidesi bulunan - gümül paralar Mentelēoklu Orhan Beyân olmalıdı̄r zumundayn. Henüz İbrahimın meskûkâtē görölmedi.

Ahmet Gazi namına mezrub bir gümül sikke İsfendiyarokulların diğeri meskûkâtına mülabehti cihetle Kēİ Ahmetın olmak üzere Müze-i Hümayun-u Osmaniyeının dördüncü kēın katalogunda 864 numeroda (sahife 422) tarif olunmuş idi. Bu sikkenin Mentelēoklu Gazi Ahmet Beyân olmasē varid-i hatē olmaktadır.

Yine Ahmet Gazi namına kesilmiş bir bakē sikkeyi yukarıda zıkr-i cemili geçen Ali Rēza Bey Efendi bu hakire hediye etmiş idi. Bu sikkenin bir tarafında óKelime-i Tevhidō diğeri cihetinde óHalledallahu I Mülkehu [Ahmet Gazi]ō muharrerrdir. Mehmet Bin İbrahimın gümül bir parasē Müze-i Hümayun-u Osmaniyeöde bulunmaktadı̄r ki bu sikke-i nadire dördüncü kēın katalogun neırinden bir hayli zaman sonra elde edilmiştir. Bu paranın bir vechinde Kelime-i Tevhid ve sene-i darp muharrerrdir lakin sene-i darp hal olunamadē diğeri cihetinde İöyle yazdı̄yor;

Mehmet Bin İbrahim

Hallede Mülkehu

İlyas Beyân 805 (m.1402) tarihli gümül parasē ile tarihsiz bir bakēē Müze-i Hümayun-u Osmanînin sabēkuöz-zıkr dördüncü kēın katalogunun 795 ve 796 numerolarında tarif edilmiştir. Ahiren mülärün-ileyhin tarihsiz gümülleri de bulundu. Zan-ē acizaneme göre bu tarihsiz gümüller İlyas Beyân ilk defa-i saltanatına mahsustur. Eyyam-ē ahirede Çelebi Sultan Mehmet Han namına İlyas Beyân kestirmiş olduğu 818 (m.1416) tarihli akçelerde bulundu. Bu akçelerdeki yazđar İöyledir;

Bayezid Han

Mehmet

Mehmet Bin

İlyas Bin

818 (m.1416)

Zide Ömrehu

Bu paranın kâratında ikinci satırlardan baġlanarak óMehmet Bin Bayezid Han 818 (m.1416)ó ve óklyas Bin Mehmet Zide Ömrehuó okunacaktır.

Leysün meskûkâtından elde edemedim. Müze-i Hümayun-u Osmanîde de yoktur. İngiltere müzesinde bir gümül parası mevcuttur ki mezkûr müzenin Meskûkât-ı İslamiye katalogunun sekizinci cildinden yazıarâzire aynen naklolundu;

Leys

Hallede

Bin

klyas

824 (m.1421)

Bin

Mehmet

Mülkehu

Ahmet TEVHİD

3.12. DENİZLİ (LÂDİK) EMARETİ

Rum Selçuki Devleti'nin inkırazıyla tekkül eden tavaif-i mülûktan biri de Denizli beyleridir.

Romalılar devrinde Anadolu eyaletinin merkezi bulunmuş olan Lâdik¹⁴⁸ İhr-i kadim-i mehluri civarında kâin olan Denizli mevkiinin letafeti, suların kesreti, esmarın mezbuliyeti ile Rum'un Dimalkö unvanına almıştır.

İbn-i Batuta Seyahatnamesinde Denizliyi Lazik (Lâdik) Dongazele¹⁴⁹ namlarıyla zikrederek birçok medayihinde bulunuyor. Pamuk mensucatı mehlur olduğunu ifade ediyor.

Mesalikü'l-Ebsar'da Denizli óDoğuzluó imlasıyla mezkûrdur; mevkiiyen Dimalkö benzediğini ve hatta suları daha çok olduğunu beyan ettikten sonra bolluğunu ve ucuzluğunu ve sanayi-i nesciyesini meth ve sena etmektedir.

¹⁴⁸ Suriye'de hükümlan olmuş olan Antiyokhos Sutir zevcesi óLaudikyaó namına tesis etmiştir.

¹⁴⁹ Medinetü Lazik (vehiye bi kesr-i zal el mucem ve badehu kaf) ve tusemma izadan gazele ve tefsirahu beledü'd-hanazir (suların çokluğundan Denizli tesmiye edilmiş olması aklı daha karıdır ve rivayet-i umumiye de böyledir) Râhletü İbn-i Batuta cilt sahife 217 Mââ tabâ

Bu İehir Rum Selçuki Devletiñin yed-i zabtına ve Sultan Gëyaseddin Keyhüsrev-i Evvel 601 (m.1204) senesinde ikinci defa Konya serir-i saltanatına calis olmak üzere kznik İehrine muvasalatında serbest-i müruru için Honas ve Lâdik ve diğer Bika-yë Bizantinleröe terke mecbur olunmuştı.¹⁵⁰ Sultan-ë mülarün-ileyh bilad-ë mezkureyi istirdat için Laskarisöe ilan-ë harp etmiş ve muharebeyi de kazanmış iken Dinar civarında İehit olmuştur. Sultan-ë mülarün-ileyhin Konstantiniyyeöde bulunduğu hengâmda Mavrozom ailesinden asar-ë mihmannüvazi görmüş ve hatta bu hanedandan bir köşöda taht-ëizdivacına almış olduğundan Laskaris, Lâdik, Honas ve Menderes nehri üzerinde kâin mevaki-i saireyi Manuel Mavrozom terke mecbur olmuş idi. Manuel Mavrozom Rum Selçuki Devletiñin taht-ëhimayesinde olarak küçük bir hükümet tefkil etmiş idi.¹⁵¹ Hükümet-i mezburenin ne kadar zaman devam ettiğine dair malumat edinemedim ise de herhalde pek az zaman olsa gerektir. Zira Sahib Ata unvanıyla maruf Sahib Fahreddin Aliñin vezaretini Abaka Han iade ettiğinde Lâdik ve Honas ve Karahisar-ë Devle serlelkerliğini yani kumandanlăğınö Sahibün iki oğluna tefviz etmiş idi.

Cimri vakasında Gëyaseddin Keyhüsrev-i Salis Bin Kăğarslan-ë Rabi muzaffer olunca Selçukilerin itaatten huruc edenlerin tedibine ibtidar eyledi. Bu şrada Lâdik ve Honas ahalisi Ali Beyün ecanibe meyil etmiş olmasından İikâyet etmiş olmalarıyla mir-i müma-ileyhi tutturup Karahisaröa gönderdiler orada korkusundan öldü.¹⁵²

Bu Ali Bey hakkında malumata destres olamadım. Herhalde Rum Selçuki Devletiñin eazm-ë ümerasından ve uç beylerinden olmasö memul-u kavidir. Denizli emareti Ali Beyün mahdumu tarafından tesis olunmuştur.

3.12.1. İücaeddin Tutuç Bey bin Ali Bey

Bu zatın ismi ñn-i Batuta Seyahatnamesinde Yenneç (-----
-----) İeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁰ Çün be kznik Resit Fasilyos (kznik kmparatoru Laskaris olmalıđđ) Mani İut ki men ba püseri Sultan Rükneddin yemini mugallaz ahdö kerde em imkân nedaret ki güzarem ki sultan be kastö mülk o revana İut. Ruzi çent derin këylü kal budent ahiröl emr beran karar girift ki herce Selçukiyan ez vilayet-i Rum ta hudud-u Konya këlude end. Çün Honas ve Lâdik ve diğer bucai beni vab Fasilyos teslim kënend. ñn-i Bibi Muhtasar Selçukname sahife 26.

¹⁵¹ Muhtasar Selçukname-i ñn-i Bibiöde Mavrozom Mefrizom ve Komninos (Gimnanos) İeklinde zapt edilmiştir.

¹⁵² Muhtasar Selçukname-i ñn-i Bibi sahife 333.

Denizli mebus-u sabâkê Ahmet Muhip Efendi hazretlerinin lütuf ettikleri atîüŷ-zıkr kitabede Teteç suretinde mazbuttur. Teteç, Tutuç âleminin İekl-i ahirde telafuzu, Yenneç ise Türk hükümdarların unvanları meyanında bulunan ınançöñ muhaffifi olmasê ve asê ismi Tutuç olup Yenneç unvanê olmakla ıbn-i Batutañın unvan-ê mezkûru ilmi zannetmîl bulunmasê varid-i hatêdê. Tutuç Beyön sikkesi henüz elde edilemedi. ıhtimal ki sikke darp etmîl tir.

Mir-i mülarün-ileyhin ve pederinin ismini havi mermer üzerine mahkûk yegâne kitabe Denizliöde büyük mezarlık Sarayköy caddesine nazê eski musluk kurbundaki mezarlık duvarındadır. Bu kitabeyi istinsahla bir suretini ita ve Lâdikêe madrub Murat Beyde ıshak Beyön ve Germiyanokullarından Süleyman Bin Mehmetön tarifleri zirde muharrer meskûkâtê iade lütfunda bulunduğundan fazê-ê muhterem Ahmet Muhip Efendi hazretlerine alenen telëkkür ederim. Kitabenin havi olduğu ibarat:

Hüvel-Baki

Bena hazahil-imaret fi eyyam-ê devlet

El emirüğ-muazzam Lücaeddin Tutuç Bey ıbn-i Ali Bey

Meddallahu zillehu sahibehu Hoca Lülü el-zevak

Ahsanillahu avakêbehu fi-İehri ramazan sene hamse ve selasine ve sebâ mie.

3.12.2. Murat Bey bin Tutuç Bey

ıbn-i Batuta Denizli civarındaki başında bu zatê da ziyaret etmîl olduğunu seyahatnamesinde yazmêtê. Mülarün-ileyh hakkında - ıbn-i Batutañın bu kaydından ve bir de birkaç gümül parasından maada ñ hiçbir malumat elde edemedim. Murat Beyön meskûkâtê

- 1 -

Ezaf

Elibat

Abduhu Murat

Duribe

Bi Mahruset-i

Lâdik

- 2 -

El-Mülkilillah

Duribe

Abduhu

Bi Medinet-i

Murat

Lâdik

Muhip Efendi Koleksiyonu

- 3 -

El-Mülkü Allahu

Duribe

Abduhu

Medine-i

Murat

Ladik

Muhip Efendi Koleksiyonu

3.12.3. ışhak bin Murat

Bu zatēn bir tek gümöl parasēndan gayrēmahalde namēñgöremedim. Bu parada ibarat-ē atiye muharrerdir:

Allah

El-ibad

Lailahailla

Ezaf

Muhamedün Resul

ışhak Bin

Allah

Murat

Müze-i Hümayun Koleksiyonu

3.12.4. Abdullah (bin) ışhak?

Muhip Efendiönin koleksiyonunda yedi yüz altmē üç tarihli bir sikke vardē ki Abdullah ışhak yazđđđđ. Ve iki isim arasēnda bin kelimesi yoktur. Abdullah âlem midir, âlem olduğu takdirde Abdullah Bey namēnda bir Denizli beyi vardē. Ezaf El-ibad gibi sēfat ise, bu gümöl para da ışhak Beyöndir. Sikke-i mezkurenin havi olduğu ibarat ber-vech-i zirdir;

Lailahaillallah

Duribe

Muhamedün Resulullah

Bi Medinet-i

Abdullah ışhak

Lâdik

sene 3 Selase ve sittin ve sebä mie.

óë ë ë ë ë .ô (ë ë ë ë ë) óë ë ë ë ë .ô Altmăđăna delalet eden erkam-ë divaniyedendir. Bu sikkenin tarihi 763 (*m.1362*)ödir.

Denizli emareti Germiyanokullarăndan Süleyman Bin Mehmet yedine geçmiŕse de ne vechle olduĝunu bulamadăn. Bilen erbab-ëmarif malumatăňe neŕreder ise tarihe hidmet etmiŕ olur.

Germiyanoklu Süleyman Bey namăna Denizliöde bulunan kitabe evvelce mecmuamăzda neŕrolunmuŕtu. [cüz 8 sahife 509]. Lâdikăte madrub bir sikkesi de ber-vech-i ati tarif olunur.

Lailahailalla

Süleyman Bin

Allah Muhamedün

Mehmet

Resulullah

Lâdik

Denizli Germiyan memleketi ile beraber Sultan Murat Han-ë Sani devrinde (832 (*m.1429*)) Memalik-i Osmaniye meyanăna dâhil oldu.

Ahmet TEVHİD

3.13. SıSAM BEYLERİ

Sisam Beyö Kupası Efendiönin ahiren bir hain tarafăndan katl-i müessifi vukua gelmesine binaen Sisam Beyliĝi ve Beyleri hakkında malumat-ëmücmle itasëmunasip görüldü.

Sisam ıstanbul fethini müteakip 857 (*m. 1453*) tarihinde Memalik-i Osmaniye idadine dâhil olmuŕtur. Cezire-i ahalisi her ne sebebe mebni ise gitgide azalmă ve hemen hemen šsöz bir hale gelmiŕ idi. 957 sene-i hicriyesine müsadif 1550 senesinde malikâne olarak Kăđ Ali Paŕaöya verilmekle müŕrün-ileyh diĝer cezirelerden ve adalar denizi sevahilinden ahali celp ve iskân ile imar ve evkafă tanzim eyledi. Bila varis vefat etmekle malikâne-i mezkûr yine emlak-ëemiriye meynanăna dâhil oldu.

Diĝer cezireler gibi bu ada da Kaptan-ë Deryalăkă merbut olduĝu azade-i irtiyabdă. Vergisinin azlăđ ve ahalinin gemicilik ve ticarette mahareti ile nüfusu tekessür etmiŕ ve sanat ve ticaretten de refahiyat vücut bulmuŕtur.

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sisamöda cüz'î miktar ıslam ve cami-i İlerif bulunduğu muharrerdir. Mora irtihalinde Sisamlılar nail oldukları refahiyat ve rahatın kadrini bilmeyerek isyana iltirak etmişler ve adetleri pek az olan Müslümanları da katliam eylemişlerdir. (Tafsilatı arzu edenler Cevdet ve Lütfü tarihlerine müracat buyursunlar).

Yunanistanın tel'ekkülü üzerine Sisam ceziresinde tabiiyet Devlet-i Aliyede vergi verir bir eyaleti mümtaze tel'kili İngiltere, Fransa, Rusya devletleri taraflarından müş'ran talep edilmekle bil-zarur muvafakat edilmiş ve 1247 (m. 1832) tarihli Hatt-ehümayunu ile Sultan Mahmut Han-ı Sani cezire ahalisine avf-ümumi ihsan etmişler idi. Bab-ı Ali resmi bir nota ile (17 Recep sene 1247, 10 Kanun-i Evvel sene 1832) Düvel-i Selase-i mezkure süferasına bildirdi. Ancak beyliğin tel'kilat-ı idaresi 1249 (1835) senesine kadar tehhür etti.

1 n Stefanaki Bey (ıstifani ve Vogoridis ETİKENNE VOGORİDİS) ilk beydir. Tarih-i tayini evaili cemadiyel ula sene 1249 (m.1833)dür. Mül'arün-ileyhin beyliği tûul müddet devam etmiş ise de Sisamöa vekil gönderip, kendisi İstanbulda kalmıştı. 1263 (m.1847) tarihinde ne'rolunan ilk salnamede müstelar payeli olduğu mezkûrdur.

2 n (Aleksander) Kalimaki Bey ALEXANDRE CALLIMACHİS 1267 (m.1851) salnamesinde Kalmaki Bey ve 1268 (m.1852) ve 1269 (m.1853) salnamelerinde Kalimaki Bey Kalimaki Bey imlalarıyla mezbuttur. Tayin-i tarih-i evaili zilkade sene 1267 (m.1851)dir.

Usul-u idare-i hazra mül'arün-ileyhin kaymakamı olup evahir-i zilkade sene 1268 (m.1852) tarihli ferman ile tayin olunan Yorgi Konemenos Bey tarafından vazö edilmiş ve beylik kendisine teklif olunduğu halde kabul etmemiştir.

3 n Yani Giga Bey JEAN GHİCAS evahir-i cemadiyel ahir sene 1270 (m.1854) tarihli Ferman-ı Ali ile evvela kaymakam tayin edilmiş ve evahir-i cemadiyel ahir sene 1272 (m.1856) tarihli Ferman-ı Ali ile asaleti icra kâimmiştir.

4 n Miltiyadi Bey (Miltiyadi Aristariki MİLTİADE ARİSTARCHİS) Miltiyadi Bey de evvela ramazan 1275 (m.1858) tarihli Ferman-ı Âliyle kaymakam tayin edilmiş ve evas-ı erebiyyül ahir sene 1276 (m.1859) tarihinde asaleti icra kâimmiştir.

5 n Pavlaki Bey (Pavlaki Mozurus PAUL MUSURUS) 11 İaban sene 1280 (m.1863) tarihinde nasb edilmiştir.

6 n Kostaki Paía (CONSTANTÍN ADOSSKĐS) 8 íaban sene 1290 (*m.1873*).

7 n Fotyadi Bey (CONSTANTÍN PHODKADĐS) 25 rebiyyül ahir sene 1291 (*m.1874*).

8 n Saniya Kostaki Paía 27 safer sene 1296 (*m.1879*).

9 n Aleksandř Karatoduri Paía 11 íaban sene 1302 (*m.1885*).

10 n Corci Paía (Corci Veroviç GEORGES VEROVKİTCH) 5 recep sene 1312 (*m.1895*)
 tayin edildi. Badehu Girit valisi olmuğ idi. Bil-ihiyar memuriyetini terkle firar etmiğtir.
 Venedikte ikamet etmektedir.

11 n Mozurus Bey (ETĐENNE MUSURUS) 20 muharrem sene 1314 (*m.1896*).

12 n Kostaki Efendi (Konstantin Vayani CONSTANTÍN VAYANNĐS) 25 íevval sene
 1316 (*m.1898*). Adliye müstefarlığından mütekaiddir. Darüğ-fünun hukuk kşme
 muallimlerindendir.

13 n Mihaliki Efendi (Mihail Gregoryadis MICHEL GREGORĐADĐS) 21 rebiyyül ahir
 sene 1319 (*m.1901*).

14 n Aleksandş Mavroyani Bey ALEXANDRE MAVROYENĐS 9 zilhicce sene 1319
 (*m.1901*).

15 n Yanko Vitinos Efendi 23 safer sene 1322 (*m.1904*).

16 n Konstantin Karateodori Efendi 11 Cemaziyel ahir sene 1324 (*m.1906*).

17 n Yorkiyadis Efendi 19 recep sene 1325 (*m.1907*).

18 n Andriya Kupasi Efendi 21 zilkade sene 1325 (*m.1907*)de tayin edilmđ idi. 3
 rebiyyül ahir 1330 (*m.1912*)de (9 Mart sene 1328 (*m.1910*)) katlolundu.

19 n Vagleri Efendi

Tarih-i tayini 6 rebiyyül ahir sene 1330 (*m.1912*), 12 ve 25 Mart 1328 (*m.1910*) ve 1328
 (*m.1912*).

3.13.1. Sisam Vergisi

Sisam vergisi esasen dört yüz bin kurulu olmak üzere tayin olunmuğ idi ki, bu meblağdan
 on beğ bin kurulu tersane hazinesine ait silah bedeli ve yüz bir bin kurulu merhum Kđđç
 Ali Paía vakfe malė ve otuz bin kurulu zecriye bedel maktü ve üç bin sekiz yüz kurulu

aķnam bedeli ve yetmiş üç bin kurulu cizye malė ve yüz yetmiş yedi bin iki yüz kurulu tekarif-i bedeli idi.

1284 (*m.1868*) senesinden itibaren yüz bin kurulu cezirede mektep ve yollar tamiri ve inla vesair ŗlahata sarf kēēnmak İartēyla mahaline mezuniyet verilmiştir.

ķbu yüz bin kurulu tan 1304 (*m.1886*), 1306 (*m.1888*) ve 1318 (*m.1900*), 1320 (*m.1912*) senelerinde tenkihat icra edilerek kēk yedi bin üç yüz doksan altēkurulu kalmāttā.

Ahalinin istidasēyla 13 safer sene 1296 (*m.1879*) tarihinde verginin yüz bin kuruluunun tenziline meclis-i vūkela kararēyla irade taalluk etmiřtir. [Düstur cild-i rabi sahife 803]

Elyevm Sisam vergisi üç yüz bin kurulu tur. Bu meblaķdan ber-vechi bala mahalline terk edilmiş olan 47.396 kurulu Dāhiliye Nezaretiōnin mesarif-i muvazenesinin altēncē faslēēn yedinci maddesinde mukayyedir.

Ahmet TEVHİD

3.14. SELÇUK HATUN SULTAN

Çelebi Sultan Mehmet Han-ē Evvel hazretlerinin kerimeleridir. Hayrat ve hasanāt-ē kesire sahibi bir muhaddere-i Pakize olup tuul ömür ile muammare olmuştur.

Mülārün-ileyhanē tarih-i tevellüdü ve mahal-i veladeti hakkēnda malumat-ē sahiha elde edemedim. Amasya tarihi müellifi Evkaf Nezareti Kuyudat-ē akika Arabi mütercimi Hüseyin Hüsamettin Efendiōnin zan ve tahminine nazaran Amasyaāda veyahut Merzifonāda bin dört yüz sekiz senesi hududunda tevellüt etmiştir.

Mülārün-ileyha 828 (*m.1425*) tarihinde Anadolu Beylerbeyi Karaca Palāōya tezvici olundu. Biraderleri Sultan Murat Han-ē Sani Hazretleri ĩsfendiyar Beyān mahdumu ĩbrahim Beyān kerimleri Hatice Sultanōētezevvüc ettikleri hengāmda Selçuk Sultan ile diķer iki hemlirelerinin dūķünlerini beraber icra etmiřler idi ki, mülārün-ileyhimadan birini ĩsfendiyarzade Kasēn Beyō ve öbürünü Çandarlıēzade Sadrazam Halil Palāōnēn oķlu Mahmut Çelebiōye tezvici etmiřler idi. Bu iki Sultanōēn isimleri tarihlerimizde

mez-kûr de-ğil ise de Kuyudat-êkadime-i evkafta bulunmak mümkündür. Mahmut Çelebi halilesi olan Sultan Mekke-i Mükerre-me-öde irtihal-i dar-beka eylemi-tir.¹⁵³

Karaca Pa-la¹⁵⁴ yirmi sene kadar Sultan ile hembezm olup sekiz kâk sekiz (m.1445) senesinde Varna muharebe-i mel-huresinde fevkalade İcaat ve yarar-lâk göstermi-tir ve mertebe-i Ulya-yê İlahadete nail olmu-tur. Sultan-ê mül-arün-ileyha ise zevc-i mükerrimlerinden sonra kâk iki sene kadar daha ber-hayat kalmâ ve revî-i halden Bursa-da ikamet eylemi-tir.

İhzade Sultan Cem Bursa-ö zabtetti-ğinde Anadolu kâsânê kendisine b-ak-mas-ê için Selçuk Hatun Sultan-ê Mevlana Ayas ve Lük-rullah o-ğlu Ahmet Çelebi ile Bayezid Han-ê Sani dergâh-na göndermi-tir idi (886 (m.1482)). Sultan-ê mül-arün-ileyha huzur-u Sultan Bayezid Han-ê Sani-öde ber-vech-i zir idare-i kelam etti-ğ-i Hoca tarihinde muharrerdir;

öPadîlah-ê olmaz me-ki can beraber olan birader kan-ê dökmeye ah-ê ve ehl-i İslam aras-nda ikad-ê naire-i cenk etmeyesin Rumeli memalikiyle iktifa buyurup Anadolu eyaletinin vilayetini ona erzani buyursunuz. İaatin ribkas-ndan rakabesini herkes ihraç etmez. Ve min badi rah-ê hilafa gitmez idi. Levkanet el mel-aciretü İceren lemyesmirül ezcira fetvasê zamir-i müniri padîlah-ê lay-ê ve iki İlah-ê alica azm-ê rezan etse reaya ahvali mükedder olacake vaz-êd-ê. Hususan ol nihâl-i nevres dahi bab-ê ikbal-i Osman-öde perveres bulup hatika-i enika-i niknamide nam-olmu-tur. Münaza-i mülkiye için an-ê gibi vücudu nabut etmek lay-ê-ê mürüvvet ve mutaff-ê fütüvvet de-ğildir. ö Sultan Bayezid Han-ê Sani edile-i kat-ö ile taksim-i memalikin mazarrat-ê isbat ile di-ğ-er elçiler ile beraber Selçuk Hatun Sultan-ê müreffehen ve muazzezen Bursa-öya

¹⁵³ Tecüt-Tevarih cild-i evvel sahife 320 ve 321.

¹⁵⁴ Tarih-i Osman-öde birçok Karaca Beyler ve Pa-lalar görölür ki, en mel-hurlar-ê İunlard-ê;

1 n Karaca Bey sekiz yüz on üç (m.1411) senesi İevvalinde vefat etmi-tir. Gelibolu-da medfun olup Beynelnas kabrine Bayrak-ê Baba mezar-ê denilmektedir.

2 n Varna-da İehit olan Karaca Pa-la-ö-d-ê.

3 n Belgrad-da 860 (m.1456) tarihinde İehit olan tabi Karaca-ö-nd-ê. Mihaliç-öde medfundur.

4 n Yavuz Sultan Selim Han ümeras-ndand-ê. Kablel Feth elçilikle M-ş-â-öa gönderilmi-tir idi. Karaca âleminin muhtelif imlas-ê kitabelerde olan as-ölar-na göredir.

Murat Bey öTarih-i Ebu el-Faruk-öta [cild-i evvel sahife 292] Karaca Pa-la-ö-yê Oruç Pa-la zannetmi-tir. Hâlbuki Oruç Pa-la Varna muharebesinden çok zaman evvel irtihal etmi-tir idi. Aykut Alp-ân o-ğlu Ali-öye İcaatinden na-ı Kara Ali ve bunun mahdumu Timur-ta-ı Pa-la-öya yine ayn-ê sebepten dolay-ê Kara Timur-ta-ı denilmi-tir. Bunlar-ê Karacabey-ö Karaca Pa-la-ö-ê diye yâd olunmas-ê muhtac-ê tetkiktir. Bu rivayet İimdiki halde Murat Bey-ân kavli-i mücerredinde kal-ıyor. Zira me-öz de zikr etmiyor.

gönderdiler. Bu vakadan sonra dört sene daha muammer oldular. Sekiz yüz doksan senesi İevvalinin onbeşinci pazartesi günü irtihal etmeleriyle Yelil Türbeöde pederleri Çelebi Sultan Mehmet Han hazretlerinin ayakucunda defnolunmuşlardı. Kabirleri sandukası alçak imal edilmiş ve telvin olunmuş ve alâkıdaki yazılar tersim edilmiştir.

Kabrin Baş Tarafında;

Bismillahirrahmanirrahim

Kale teala külli nefsin zaikatül mevti

Sol zâında;

Ayetül-Kürsi, kışmen de sağ zâında

Sağ zâında ikinci satırında;

Teveffetül merhume el-mağfiretöl-mebrure banu-il uzma Selçuk Hatun bintüs-sultanil-âzam veğ-hakanül mükerrrem Sultan Mehmet bin es-sultanül-gazi Yâdâın Bayezid.

Ayak tarafında;

Gaffarallahu lehüm ve nevverallahu kabrehüm fi yevmi isnein hamis alere İevval sene tisin ve semaniye mie (h.850 (m. 1446)).

Edirneöde Selçuk Hatun Sultan ın bir mescidi olduğu Badi Efendi merhumun eserinde muharrerdir. Mülarün-ileyhanın Bursa ıda bir cami-i İerifi vardı ki kapşı üzerinde İu kitabe mevcuttur;

Emeret bi imaret-i hazel mescidüğ-İerif Selçuk Hatun bintü-sultan bin es-sultan. Es-sultan Mehmet bin Bayezid Gazi Han halledallahu memleketehu ve devletehu ve İevketehu fi¹⁵⁵ ahir-i ramazanüğ-muazzama hicriye el-nebi aliyyel salâvat vesselam min İuhuri senetün Erbaa hamsin ve semanie mie. (h. 854 (m. 1450))

Üçüncü satırın kışatın dürüst olmasında İüphem vardı.

¹⁵⁵ Hal edemedim.

Selçuk Hatun Sultanöñ en mühim eseri Bursaöya bir saat mesafede óMihraplě Köprüôdür. Bu köprü üzerinde sekiz yüz yetmił tarihte inıa olunduđu mübeyyen iki kitabe vardă. Bunlardan biri köprü üzerinde mihrap biçimindeki mahallin vasatında mahkûk il bu manzumedir:

- Fi tarih hazel hayrüd-mübarek enamallahu lisahibetiha vebareke
- Hayri Hatun-u zaife Selçuk nam bintü Sultan yuniküm Sultan
- Müstakim olmağa sşat üzre şmağa ravha ruhla reyhan
- Kădēbu köprüyü bina bunda hoł gece ta ki Âdem hayvan
- Zěsaadet aķnun ki âlemde âdeti ola hayr ile hasenat
- Sahd-ěevvel necadř (cemali) kim kădēderdment çün derman
- (870) Yetmiłti dahi sekiz yüz hem ki oldu tarih vaazăñ ecan
- Ferbulup bend kesbi nilüfer güsahsinger¹⁵⁶ gele oldu revan
- Kim sanasăñ ki toķdu kavsěkuzah yokken herkes ebirle beran

(Cemali)nin ismi Bursaöda mevcut diķer kitabelerde de görölüyor.

Ulucami-i İerif kurbunda Belgratöta İehit olan Karaca Paıaönñ kerimesi Hundi Hatunün mektebi kapěşındaki kitabe-i manzume bunlardandă. Bu manzumede bulunan Türkçe kelimelerin çokunda huruf-u imla yazămamăťă. Ez-an cümle üçüncü beyitte üzere = üzre, yedinci beyitte oldu = old, sekizinci beyitte bulup = bulp, kesip = kesb, oldu = old, dokuzuncu beyitte doķdu = toķdi suretinde yazămăťă. Elyevm mefûlün-ileyhlerin sonuna (a) yazmakta olduķumuz halde bu manzumede (ě) yazămăťă. Üçüncü beyitte ómüstakim olmağa sřat üzere irmeķe ravha ruhla reyhanô yerine ómüstakim olmağa sřat üzre armağa ravha ruhla reyhanô İeklinde resmedilmiłtir.

Diķer kitabe köprünün iki büyük gözünün arasında mermer üzerine mahkûk olup ibarat-ěatiyeyi muhtevidir.

Bina haza el-cezsrüd-mübarek el-mebni bi-emri hazret-i

Meliketüđ-melikat alćetün (?) leala Sultanüđ-havatin vel saadet

¹⁵⁶ Hal edemedim.

Selçuk Hatun bintü'd-merhum es-Sultan Mehmet Han Bin Bayezid Han Bin Murat Han Bin Orhan Han Bin Osman damat ismeteha ve iffeteha

Yetmiş'ti dahi sekiz yüz hem belki tarihi ahtem dercan (h. 870 (m.1465))

Bursa-Mudanya tariki üzerinde kâin óNilüferô köprüsünde kitabe bulamadım.

870 (m.1465) tarihlerinde imlamızda hatta ilamın imlalarında bile âhat olmadıkçe Selçuk âleminin kabrin kitabesiyle köprünün manzum kitabesinde Selçuk ve Köprü'nün mensur kitabesinde Selçuk ve Bursa'daki cami-i-İerifin kitabesinde Selçuk İeklinde yazmış olmakla müberhendir.

Varna'da bulunduğu rivayet olunan Karaca Pa'a cami ve türbesinin kitabelerini elde edemedim. Bunlar da Selçuk Hatun'un eser-i hayrê olmalıdır. Mülerün-ileyhanın diğer hayratê olmasê memul-i kavidir. Vakfiyesini 888 (m.1483) senesi cemaziyel evvelinin evailinde tanzim ettirdiğini Bursa evkaf mahzeninde bulunan 992 (m. 1584) senesine mahsus mahkeme-i İeriyye sicilinde gördüm kaydın balasından vakfiyenin aslê óHizanetü'd-amireô de olduğu yazılmış.

Karaca Pa'anın Ankara'da hayratê vardır. Gelibolu'daki tekkeye 813 (m. 1410) tarihinde irtihal eden Karaca Beyân olmasê muhtemeldir.

Ahmet TEVHİD

3.15. ANKARA'DA AHKLER HÜKÜMETİ

Ankara Anadolu'nun kadim ve mühim İehirlerinden biridir.

İskender-i Kebir devrinde mevcut olduğu sahaif-i tevarihde mestur olan bu beldenin ehemmiyeti Romalılardan Küçük Asya'ya istilalarından sonra artmış ve İmparator Augustus zamanında İehr-i mezkûr Mebani-i Aliye ve asar-ê nefise ile tezyin ve imar edilmiş idi. Mülarün-ileyh İmparator ile Roma namlarına in'a edilen Ankara'da kâin kışmen harap mabed-i kadim sanayi-i atikadan bir enmüzec olmakla kalmayıp bilhassa İmparator Kayser Augustus'un vasiyetnamesinin Latince metnini ve Yunanca tercümesini zamanımızda kadar muhafaza etmekle de İöhret bulmuştur.

Ankara, İark İmparatorluğu'na tabii olduğu zamanda bazê vekayi-i tarihiyenin mahal-i cereyanê olarak bir zaman-ê kalil Hükümdar-ê İran Hüsrev Pervizân (dördüncü sene-i

hicriyeye müsadif 625 sene-i miladiyesinde) ve badehu Emevilerön¹⁵⁷ (44 sene-i hicriye 664 sene-i miladiye) ve daha sonra Hulefa-yê Abbasiyeden Harun-ür-Reîd (181 sene-i hicriye (m.797)) ve Mučasân¹⁵⁸ (223 sene-i hicriye (m.838)) devrinde Abbasilerin yed-i zaptına geçmiş ise de Ğark kmparatorlarē yine istirdat eylemiş idi. Nihayetüđ-emir Rum Selçukilerinin eline girdi ama hangi senede olduğuna dair sarahat bulamadın. Bir aralık Selçukilerden ehl-i salip gasp etti diye de bir rivayet-i zaife vardı.¹⁵⁹

Konya Selçuki Selâtininden Kâğarslan-ê Sani hal-i hayatında memalikini evladê arasında taksim ettiğinde Ankaraöyê Muhyiddin Mesudâ¹⁶⁰ vermiş idi. Bu zat senelerce Ankaraöda büyük biraderi Süleyman Ğah canibinden mahsur kaldê Sonunda hayatêtaht-ê emniyette olmak Ğartıyla teslim oldu. Fakat Süleyman Ğah ahdine vefa etmeyerek mülarün-ileyh Mesudü Ğüeda-yê Ğühedaya refik eyledi. Bu vechle Ankara istiklalini zayi etti.

Keyhüsrev-i Evvelân Ğahadetine müteakip 607 sene-i hicriyesinde (m.1211) Konya tahtına Keykavus-u Evvel calis olmuş idi. Mülarün-ileyhin halefi ve küçük biraderi Alaaddin Keykubat-ê Evvel büyük biraderine isyan etmiş idi. Keykubat Kayseri civarında mağlup olarak Ankara Kalesine tahassun etti. Üç sene mukavemetten sonra nihayet kaleyi biraderi Keykavusâ teslim mecbur oldu. Bunu müteakip Devlet-i Selçukiyenin inkâzına kadar artık Ankaraöda vaka-yê mühimmeden bir hadise zuhur etmemiştir.

Ankara hangi tarihte Selçukilerin elinden çıktıbuna dair bir sarahat-ê tarihiyeye destres olamadın. 699 (m.1300) senesinde Keykubat-ê Salisân hükmü cari olduğuna dâl olarak Ankaraöda Kâğâ Bey¹⁶¹ cami minberinin kitabesi¹⁶² mevcuttur.

¹⁵⁷ Charla Takie Küçük Asya nam eserinde 664 sene-i miladiyesinde Ankaraönün Araplar tarafından fethedildiğini kaydediyor. CHARLES TEXIER; ASİE MİNEURE. P. 488. sene-i mezkureye müsadif 44 sene-i hicriyesinde Halid Bin Velidün mahdumu Abdurrahman Asakir-i İslamiye ile Bilad-ê Rumâ dâhil olarak orada kâladıklarânê Ğbn-i Cerir-i Taberi (Mâş tabâ cild-i sadis sahife 121) ve Ğbn-i Esir Cezeri (cild-i salis sahife 175) yazmakta iseler de fetholunan yerlerin isimlerini yazmıyorlar. Ehl-i Ğamân Abdurrahman Bin Halidê meyletmelerinden havf eden Hazret-i Muaviye Ğbn-i Asal isminde bir nasraniye mülarün-ileyhi tesmim ettirdi ve oğlu Halidê Ğbn-i Asalê katletti. Hazreti Muaviye Halidê bir müddet hapis ve badehu maktulün diyetini alarak tahliye eyledi sene-i hicriye 46. Ğbn-i Esir cild-i salis sahife 180.

¹⁵⁸ Ğbn-i Esir cild-i sadis sahife 53 ve 163. Mučasân, Ankaraödan sonra Umuriyeöyi AMORUM (Emirdağ) de zapt etmiş idi.

¹⁵⁹ Charles Texier p. 488. c. 11.

¹⁶⁰ Mesudün bakê sikkeleri malum idi. Bombay ba Ğehbenderi Mahruki-zade Cafer Beyün koleksiyonunda 589 (m.1193) tarihli bir gümül parasêda vardı.

¹⁶¹ Seyfeddin Emir Kâğâ, Sultan Keykavus-u Evvel devrinde, eazâm-ê rical-i Selçukiyyeden idi. Muhtasar Selçukname-i Ğbn-i Bibi sahife 49.

Selçukilerden sonra Ankara, khanilerin yedine geçti. Gazan Mahmut Hüdabende Muhammet ve Ebu Said Bahadër namılarına Anguriya'da madrub gümül sikkeler mevcuttur. Hatta Ebu Said meskûkâtında hem Anguriya hem de Ankara imlası vardır. Zan-ehakiranemce khaniler zamanında nefis-i Ankara İhrinin umur-u idare-i dâhiliyesi Ahiler yedinde idi.

óAhiler tarik-i fütüvvete sülûk ve akd-i uhuvvet eden bir zümrenin unvanıdır. Bunlar Anadolu içinde bulunurlar ve Sufiler mesleğini iltizam ve hallerini ecnebiden setr edip daima ibadat ve taiyyat ve ebna-i cinsine imdat ve ianat ile me'gul olurlar idi.¹⁶³ Bu tarikata dair ófütüvvetnameô isminde bir eserde mevcut olduğu mesmudur.

ıbn-i Batuta Seyahatnamesinde Ahilerden ve zaviyelerinden ve bunların mihmanperverliğinden bahseder.¹⁶⁴ Müma-ileyh Antalya'dan itibaren Bursa'ya kadar geçtiği İehirlerde Ahiler bulunduğunu yazar. Bundan anlaşıyor ki Selçukilerin inkırazından sonra ahali Moğolların ve ülera-yê sairenin tasalludatından mehma imkân kurtulmak için tarik-i fütüvvete sülûk ile akd-ê uhuvvete kesretle rakbet göstermişler. Ankara'daki Ahilerden 695 (m. 1296) sene-i hicriyesinde yetmiş iki yılında irtihal-i dar-êbeka eden Ahi Hüsamettin Hüseyin Efendi me'ayih-i izamdandır. Mülârün-ileyhin mahdumu Ahi İrafettin Mehmetân tanzim ettirmiş olduğu İecere bir tomar-ê azim olarak Ankara'da Ahi İrafettin Camiinde mevcuttur. Bursa mebus-u sabêkê ümera-yê askeriyeden Tahir Bey Efendi'nin tavsiyesiyle bu tomar encümene celp edilmiş ve sureti istinsah olunduktan sonra mahalline iade edilmiştir. Bu tomarda Ahi İrafettin Mehmetân nesebi ber-vech-i zir Hazreti Hüseyin'e peyvestedir;

Ahi İrafettin Mehmet Bin Ahi Hüsamettin Hüseyin Bin Seyit İemsettin Ahi Yusuf Bin Ahi ıshak Bin ısmail Bin Seyit Ali Bin Abdullah Bin Mehmet Bin El-Hasan El-Caferi Bin Mehmet Bin El-Hüseyin Bin Ali Bin Mehmet Bin Ali Bin Musa El-Rêza Bin El-ınam Caferü's-Sadık Bin El-ınam Muhammet El-Bakâ Bin El-ınam Zeynel Abidin Ali Bin Emirü'd-müminin El-Hüseyin Bin El-ınam El-Müslimin ve Emirü'd-müminin Ali Bin Ebi Talip.

Mezkûr tomarda Ahi İrafettin Mehmetân, Hüseyin, Hasan, Yusuf namında üç oğlu ve bunlardan Hüseyin ve Hasan'ın evlat ve ahfadından bazıların esamesi muharrer ise de

¹⁶² Âli Germiyan Kitabeleri Halil Bey Tarih-i Osman-i Encümen-i Mecmuası cüz 2 sahife 113. Ahıaptan masnu olan ilbu minberin enkazê Müze-i Hümayun'dadır.

¹⁶³ Lügat-étarihiye ve coğrafya cild 1 sahife 106.

¹⁶⁴ Ruhlete ıbn-i Batuta Mâşâ tab'ê cild-i evvel sahife 214.

tercüme-i hallerine dair harf ve vahid yoktur. Ankara'da hükümet eden Ahiler bunlardan mē idi? Yahut diğē zevat mē idi? Bu babda bir kayd-ē tarihi bulamadım. Ahiler hükümetinin tarz-ē idaresi ne vechle idi? Łayan-ē tefahhus ve tetkik olan bu mesele hakkēnda erbab-ē vukufun diri-i himmet etmemeleri ve malumatlarēnē ne'leylemeleri niyaz olunur.

Ankara'da Ahiler hükümeti 762 (m.1361) senesine kadar devam etti. Sene-i mezkurede Ankara dāhil Memalik-i Osmaniye olarak muhafazasēna Asakir-i Osmaniye ikame edildi. Bu fethe bais olan hali iyice teyakkun için biraz maziye irca-yē nazar iktiza etmektedir.

Selçukilerin devr-i inhitatēnda kłhanlar tarafēndan Anadolu'nun mühim mevkilerine Moğol le'keri sevk olunmu' idi. Bunlar zamanēnēz asakiri gibi olmayēp çoluk çocuklarē beraber bulunur bir takēm aliretler idi. Lehirlere girmezler yaylak ve kēlaklarda konargöçerler idi ve taraf-ē kłhanōdan mensup Rum valisinin emr-i tahtēnda bulunurlar idi. Müneccimbālē Ahmet Efendi'nin óCamiü'd-Düvelō ve Łikari'nin Karaman tarihinde tahrirlerine nazaran kabail-i mezkure yedi bölük idi ki bir bölükü Ankara havalisinde ikamet ederler idi. kłhan Ebu Said Bahadōr'ın irtihalinden sonra Memalik-i kłhaniye'de hadis olan herc ü merc esnasēnda reisleri Devlet Łah teferrüt etmi' ve vefatēnda yerine oğlu Bahtiyar Melik Nasē yerine kaim olmu' idi. Çavdar Tatarlarē olmasē memul olan bu bölükün ta Osman Gazi zamanēndan beri Memalik-i Osmaniye'ye tecavüzatē eksik olmamē idi. Orhan Gazi'nin dar-ē ahirete irtihalini ve padi'lah-ē nevcah-ē Osman'ı Sultan Murat Hüdavendigar'ın Rumeli'ö mürurunu duyan ve Zeval-ē Devleti Osmaniye'ye tel'mirsak eden Anadolu tavaif-i mülukundan bazēdarē Çavdar ve diğē kabaili Memalik-i Osmaniye'yi garete sevk ettiler.¹⁶⁵ Hazret-i Hüdavendigar bu kabaili tedib etti. Ancak Memalik-i Osmaniye'nin bunlarē mazarratēndan sēyaneti için Ankara Kalesi'ne lüzum-u mübrem var idi. Reiyim padi'lahē da Ankara'nēn zaptē idi. Ahiler padi'lahēn bu tasmimine agāh olunca bil-ihtiyar kaleyi teslim ettiler. Sultan-ē Mürvet-Łiar'da Ahilerin haklarēnda merhamet ve nüvazil gösterdiler. Kaleye Asakir-i Osmaniye ikame olundu ve Łehre de memur tayin edildi.

¹⁶⁵ Bir rivayette Rumeli'ye geçmeden ve rivayet-i uhrada geçtikten sonra Ankara'ya mutasarrēf olan Ahi ve Ayan takēnēyla Turgutlu ve Çavdar aliretlerinin hudut-u Osmaniye'ye taarruzunu haber almē idi. S ū Padi'lah Rumeli'nin muhafazasēnē Hacē kbey'ē tevdi ederek kendisi yirmi be' bin kadar askerle Ankara'ya yürüdü. Çavdar ve Turgutlu aliretleri Sultan Murat'ın üzerlerine yürüdükünü istihbar edince arslan sedasē il'itmi' ve hol gibi pi'lgah-ē azminden çekilerek etrafa dağēddar. Ahiler ise imkan-ē mukabele görmedikleri için Ankara'ya padi'lah'a teslim ederek canlarēnē kurtarabildiler. Osmanlı Tarihi Kemal Bey merhum cilt 1 sahife 254.

ris-i Bitlisinin Heşt Behitnden¹⁶⁶ ve revl-i vekayiden anladna göre Ahiler, Devlet-i Osmaniye aleyhindeki ittifaka dhil değil idiler. Binaenaleyh ekser-i kütüb- tevarihte Ahilerin aleyhindeki ittifaka plva gösterilmesi makarrin-i sevap olmasa gerektir.

Ahmet TEVHD

¹⁶⁶ Heşt Behişt Destan- evvel ez defter-i salis ris Bitlisi.

Tac-Tevarihte Hoca Sadettin Efendi Heşt Behitn bu kısmını hemen aynen tercüme etmiştir. C.1. sahife 68.

SONUÇ

Anadolu Beylikleri devrinde, Beylikler Tarihi hakkında yazılmış birincil kaynaklar mevcut deşildir. Beylikler ile ilgili bilgilere, sadece seyyahların seyahatnamelerinde ve beyliklerle yakın ilışkiler kurmuş olan devletlerin tarihlerinde rastlıyoruz. Anadolu Beylikleri, idari ve siyasi anlamda her ne kadar güçlü görünseler de kendi tarihlerini yazacak kadar kurumsallaşamamışlardır. Bunun da en güzel örneğini Osmanlı Beyliğinde görüyoruz.

Anadolu'nun kuzeybatısında, Bizans ve Anadolu Selçuklu Devleti sırasında, XIV. yüzyılın başında küçük bir uç beyliği olarak ortaya çıkan Osmanlı Beyliği, başta Bizans Devleti olmak üzere diğer Türk beylikleri aleyhine sınırlarını sürekli genişletmiştir. Osmanlı Devleti, devlet olma yönündeki yükselişini askeri, siyasi ve kültürel gelişmeleriyle birlikte devam ettirmiştir.

Osmanlılarda tarih yazılmışın, yukarıda da sözü edilen ilerlemelere paralel geliştiği söylenemez. Çok hızlı bir şekilde büyüyen ve gelişen Osmanlılarda bile, tarih yazılmış beyliğin kurululuğundan ancak 100-150 yıl sonra başlamıştı. Osmanlı Devleti'nin bile, ancak devletin kurululuğundan 150 yıl sonra tarih yazılmışın geliştirmeye başladığı göz önünde bulundurulursa, Beylikler devrinin tarih yazılmışın gelişmemesi olağan karşlanmalıdır. Bu devirlerde Anadolu'da tarih yazılmışın gelişmemesi, önceki devirlerde Türkçe tarih yazılmışın gelişmemesi ile bağlantılmalıdır.

Ahmed Tevhid (Ulusoy) Beyin, Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası'ndaki Anadolu Beylikleri üzerine yapmış olduğu çalışmalar, Beylikler Tarihi yazılmışın ilk örneklerini teşkil etmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Ahmed Tevhid Beyin, yapmış olduğu bu çalışmalar, sonraki dönemlerde Beylikler Tarihi üzerine yapılacak olan çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Ahmed Tevhid Bey, Anadolu Beylikleri üzerine yapmış olduğu çalışmalarda, İbn-i Bibi Selçuknamesi, İbn-i Batuta Seyahatnamesi, Camiü'd-Düvel (Müneccimbağlı Tarihi), Mesalikü'd-Ebsar, Heşt-Behişt, Alışpaşa Tarihi gibi birincil kaynakları kullanmıştır. Ayrıca, beyliklerin Anadolu coğrafyasındaki eserlerini de inceleyerek çalışmasında yer vermiştir. Beylikler dönemine ait sikkeleri, kitabeleri ve diğer eserleri nerden Ahmed

Tevhid Bey, bu eserleri kaybolmadan günümüze aktarması ile de Türk tarihçiliğine önemli katkıla bulunmuştur.

Anadolu Beylikleri üzerine yapılan bu çalışmada, Ahmed Tevhid Bey; beylikleri coğrafi, sosyal ve kültürel açıdan ele alması ve değerlendirmiştir. Beyliklerin siyasi tarihlerine pek fazla değinmeyen Ahmed Tevhid Bey, genel olarak beyliklerin coğrafi ve kültürel yönlerine dikkat çekmiştir. Ayrıca beyliklerin, Anadolu'da bırakması oldukları mirasların da, gün yüzüne çıkarılmasına ve tanınmasına yardımcı olmuştur.

Ahmed Tevhid Bey'in açtığı bu yolda, sonraki dönemlerde de önemli çalışmalar yapılmıştır. Anadolu Beylikleri Tarihi ile ilgili olarak bu döneme değin tutan diğer bazı çalışmalar şunlardır;

KAYNAKLAR

Yavuz, Nuri; Anadolu'da Beylikler Dönemi, Gündüz Yayınevi, Ankara 2003.

Sümer, Faruk; Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, T. T. K. Yayınları Ankara 1990.

Witteck, Paul; Menteşe Beyliği, Çev: Orhan Alak Gökyay, T. T. K. Yayınları Ankara 1986.

Yinanç, Refet; Dulkadir Beyliği, T. T. K. Yayınları Ankara 1989.

Baykara, Tuncer; Aydınolu Gazi Umur Bey, Kültür Bakanlıı Yayınları Ankara 1990.

Çavdarolu, Ali Galip; Ramazanoğulları adana 1954.

Dilçimen, Kazım; Canik Beyleri, Samsun 1940.

Ener, Kasım; Ramazanoğulları Türkmen Beyliği Tarihi, İstanbul 1979.

Göde, Kemal; Eretnalı Devleti (1327-1381), T. T. K. Yayınları Ankara 1994.

Karatekin, Enver; Ramazanoğulları Beyliği, Alpay Basınevi, İstanbul 1979.

Yavuz, Memduh; Elif Oğulları Tarihi Beyşehir Kütüphanesi, Babalık Matbaası Konya 1934.

Turan, Osman; Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.

Ülkütağ, Mehmet Akir; Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler, Burhaneddin Basmevi, İstanbul 1934.

Ünver, Ahmed Süheyl; Anadolu Beylikleri Tarihimiz, Ahmed Akşan Basmevi, İstanbul 1988.

Varlık, Mustafa Çetin; Germiyanogulları Tarihi (1300-1429), Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Ankara 1974.

Yücel, Yalır; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar 1, T. T. K. Yayınları Ankara 1991.

Yücel, Yalır; Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar 2, T. T. K. Yayınları Ankara 1991.

Uzunçarlıoğlu İsmail Hakkı Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, T. T. K. Yayınları Ankara 1988.

Koca, Salim; Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, Trabzon 2001.

Emecen, Feridun M.; İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası Kitabevi Yayınları İstanbul 2008.

Eravcı H. Mustafa; Mustafa Kork; Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri, Manisa Valiliği Yayınları Manisa 1999.

Yavuz, Nuri; Anadolu'da Beylikler Dönemi, Gündüz Yayınları Ankara 2003.

Öden, Zerrin Günel; Karasi Beyliği, TTK Yayınları Ankara 1999.

Karadeniz, H. Basri; Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Mevriyet Mücadelesi, Yeditepe Yayınları İstanbul 2008.

Konyalı K Hakkı Âbideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Baha Matbaası İstanbul 1967.

MAKALELER

Tekindak, İhabeddin; ÖTeke-Eli ve Teke-Oğulları, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Eskişehir 1997, s. 128-140.

Koca, Salim; Anatolian Turkish Beyliks, THE TURKS, II, Ankara 2002, p. 507-556.

Koca, Salim; óAnadolu Türk Beylikleriô, TÜRKLER, VI, Ankara 2002, s. 703ñ756.

Çiftcioğlu, İsmail; óOsmanlılar ıle Anadolu Beylikleri Arasındaki İlişkilerde Ulemânın Diplomatik Rolüô, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2009, S. 26, s.193ñ205.

Baktı, Mustafa; óBeylikleri Döneminde Anadolu'da Ulemâ-Ümerâ Münasebetleriô, *Türkler*, C. 7: 560ñ568.

Tekindağ, İhabettin; óKaramanlıların Gorigos Seferi (1367)ô, *İÜEF Tarih Dergisi*, 1954, S. 6, s.161ñ174.

Tekindağ, İhabettin; óSon Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalarô, *İÜEF Tarih Dergisi*, 1963, C. XIII, S. 17ñ18, s. 45ñ76.

Tekindağ, İhabettin; óKaramanlılarô, İslam Ansiklopedisi, 1993, C. VI: s.316ñ330.

Uzunçarlığı, K. Hakkı; óKaramanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâretine Vakfiyesiô, *Belleten*, 1937, C. I: 56ñ127.

Anzerlioğlu, Yonca; óTarihi Verilerle Karamanlı Ortodoks Türklerô, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Dergisi*, S. 51, s. 171ñ188.

Çiftcioğlu, İsmail; óGermiyanokulları Dönemi Kütahya Medreseleriô *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, s. 161ñ180.

Aköz, Alaaddin; óKaramanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murad'da Verilmi Olduğu Ahidnâmeô, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2005, S. 18, s. 159ñ178.

Yakupoğlu, Cevdet; óXIV-XV. Yüzyıllarda Candaroğulları Beyliğinde Dini Yalayı ve Düşünceô G.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 8/2 (Ekim, 2000), s.171ñ184.

Yakupoğlu, Cevdet; óAnkara Savaşına Kadar Osmanlı Candaroğulları Münasebetleriô, (Hamza KELEL ile birlikte), *G.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 13/1 (Mart, 2005), s.207ñ222.

Ersan, Mehmet; óMentele Bey Ailesine Aid Vakıfların Osmanlı Zamanındaki Durumu (XVI. Yüzyıl)ô, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, 2000, s. 57ñ63.

Turan, Refik; óAnadolu Selçuklular ve Beylikler Döneminde Müessese ve Teşkilatô *Yeni Türkiye Tarihi Türkler Maddesinde*, Ankara 2002.

Turan, Refik; óPolitical Organization Among The Anatolian Seljuks And Beyliksô, PART TWENTY FIVE, s. 591ñ610.

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Kurt, Yılmaz; ÓRamazanoğulları Beyliği, Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu, C. II., Ankara 1987.

Yakupoğlu, Cevdet; ÓCandaroğulları Döneminde Kastamonu'da içtimâ ve ıktisadî Hayat, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, 21-23 Mayıs 2000, (Kastamonu, 2001), s.55-80.

Yakupoğlu, Cevdet; ÓKastamonu'da Selçuklular ve Beylikler Devrinde Hatim Okuma Gelenekleri, Uluslar arası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Kampüsü, İstanbul, 25-26 Kasım 2004.

Yakupoğlu, Cevdet; ÓSelçuklular, Çobanoğulları Candaroğulları ve Osmanlı Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahiler, I. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kâhkir Sempozyumu, Kâhkir, 15-17 Ekim 2008 (Baskıda).

Saydan, Firdevs; ÓAnadolu Beylikleri Sanatına Bir Bakış, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Durukan, Aynur; ÓMentele Beyliği Döneminde Balat (Antik Miletus), Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Arel, Ayda; ÓBir "temellük" Aracı Olarak Mimarlık: Mentele Beyliği Örneği, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Tiryaki, Yavuz; ÓAnadolu Beylikleri Araştırmalarına Kısa Bir Bakış, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Eyice, Semavi; ÓKorykos Kalesi ve Karamanoğulları'nın Kâhkir Latinlerine Karşı Savaşları, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Cantay, Gönül; ÓAnadolu Beylikler Dönemi Mimarisinde Ortaya Konulan Yenilikler, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Cezar, Mustafa; ÓBeylikler Dönemi Kültür ve Sanatın Genel Karakteri, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.

Turan, Refik; ÓYenal Oğulları Beyliği, Tarihte Türk Devletleri, C.II, Ankara, 1987.

Turan, Refik; óDilmaç OğullarēBeylikiô, Tarihte Türk Devletleri, C.II, Ankara, 1987.

Turan, Refik; óBeylikler Döneminde Ispartaô, Ispartaōññ Dünü, Bugünü ve Yarññ Sempozyumu, 1992.

Ersan, Mehmet; óAydñoğullarēAilesine Aid Vakēflarñ XV-XVI. Yüzyēlardaki Durumuô, Acta Viennasia Ottomanica Akten des 13. CIEPO-Symposiums (Comite International des Etudes Pre-Ottomanes et ottomanes) vom 21. bis 25. September 1998 in Wien, Wien 1999, s. 85ñ91.

DİZİN

A

Adana, 10
 Afyonkarahisar, 10
 Ahi cumhuriyeti, 10
 Ahiler Hükümeti, 10, 44
 Ahmed Tevhid (Ulusoy), II, III, IV, 10, 11, 24, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 117
 Ahmet Rasim Bey, 20
 Ahmet Saib Bey, 20
 Akşehir, 45, 56, 57, 82
 Alaaddin Cami, 65, 72
 Alaaddin Keykubat, 50, 51, 52, 57, 59, 60, 61, 86, 113
 Ali Re'ad Bey, 20
 Anadolu, I, II, III, 9, 10, 18, 29, 38, 39, 47, 51, 59, 60, 63, 64, 66, 68, 69, 71, 73, 75, 78, 79, 80, 82, 83, 89, 95, 96, 101, 108, 109, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 126, 127, 128, 129, 130
 Anadolu'da Selçukîye, 18
 Ankara, 10, 12, 19, 24, 25, 26, 27, 31, 33, 44, 61, 65, 75, 84, 88, 97, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 120, 121, 122, 126, 127, 129, 130, 131
 Ankara Ahi Cumhuriyeti, 10
 Antalya, 10, 45, 46, 114
 Atina, 21
 Aydın, 9, 65, 73, 89, 90, 91, 92, 94, 96, 131
 Aydoğanlılar 9, 10, 37, 42, 89, 90, 91, 93, 94, 122, 128

B

Bâb-ê Âli, 13
 Baklak, 76
 Balıkesir, 9, 42, 83, 85
 Banaz, 76
 Birinci Dünya Savaşı 21, 24, 25, 39
 Bizans, 18, 117
 Bolu, 74, 75
 Bulgaristan, 74

C

Candarlılar, 10
 Canik, 10, 60, 62, 65, 66, 118

Ç

Çankırı 21
 Çelebi Sultan Mehmet, 73, 79, 88, 97, 100, 108, 110

Çobanlılar 10, 121, 130

D

Daskırı 76
 Denizli, 10, 42, 65, 76, 78, 80, 91, 101, 102, 103, 104, 105
 Diran Keleşyan, 20, 21, 24, 131
 Donbay, 76
 Dulkadir Beyliği, 10, 118, 127
 Dulkadırlılar 10

E

Eğridir, 10, 80
 Eğrigöz, 76
 Elbistan, 10, 98
 Emir Çoban, 58, 61, 65, 69, 82, 90
 Ermenek, 9, 56
 Erzincan, 51, 56, 58, 65
Erzurum, 38, 46, 47, 51, 56
 Eskişehir, 48, 77, 119, 129
 Eşnaf telkilatı 10
 Elme, 76
 Eyüp Sultan, 47

F

Faruk Sümer, 10
 Filistin, 50
 Franklar, 67

G

Gedis, 76
 Gediz nehri, 9
 Gemiyan, 42, 56, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 95, 105, 114
 Gemiyanlılar 9, 10, 65, 95, 103, 105, 120
 Geyikler, 76

H

Halep, 48, 49, 50
 Hamıdlılar 10
 Honaz, 76
 Hotah, 76

I

II. Abdulhamid, 12, 13
 II. Mevlutiyet, III, 12
 İğdi 76

K

İbrahim Paşa, 63, 70, 71
 İsfendiyaokullarē 10, 41, 59, 60, 61, 62,
 63, 65, 67, 68, 71, 72, 100
 İskender Yanko Hoçi, 20, 21, 24
 İsmail Hakkı Uzunçarlıđē 10, 32
 İstanbul, 12, 13, 14, 20, 21, 25, 26, 27, 30,
 34, 35, 36, 37, 38, 39, 47, 52, 55, 60, 75,
 79, 105, 106, 118, 119, 121, 126, 127,
 130, 131
 İttihat ve Terakki Partisi, 12
 İzmir, 9, 34, 35, 67, 87, 89, 91, 92, 93
 İznik, 48, 59, 92, 102

K

Karahisar, 10, 42, 51, 56, 65, 76, 77, 78, 80,
 82, 102
 Karaman, 65, 73, 75, 95, 115, 119, 120,
 126, 129, 130
 Karamanoğlu Mehmet Bey, 55, 56, 82, 95
 Karamanoğullarē 9, 55, 74
 Karasi Beyliği, 9, 119
 Karasiokullarē Beyliği, 10
 Kastamonu, 10, 41, 49, 58, 59, 60, 61, 63,
 65, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 120, 121, 130
 Kayser-i, 52, 55, 87, 92
 Kâğıçarslan, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
 57, 61, 66, 102, 113
 Konya, 22, 47, 50, 54, 55, 56, 60, 66, 68,
 82, 88, 95, 102, 113, 118, 127
 Kosova, 22, 72
 Kösedak, 9
 Kula, 76
 Kütahya, 9, 42, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 120

L

Lâdik, 10, 76, 101, 102, 103, 104, 105

M

Macar, 24, 29
 Malatya, 32, 75, 131
 Maral, 10
 Mehmet Arif, 19, 20
 Melikîah, 48
 Mentel e Beyliği, 9, 118, 121, 127, 128
 Mentel eoğullarē 10, 42, 91, 94, 95, 96, 97,
 99, 100
 Moğol, 52, 53, 56, 57, 115
 Moğollar, 9, 53
 Mora, 74, 106
 Muğla, 9, 94, 96

N

Necib Asım, 19, 20, 24, 26, 30, 33, 35, 36,
 37, 39, 132
 Niğde, 53, 54

O

Osman Turan, 10
 Osmanî Encümeni, III, IV, VIII, 10, 11, 12,
 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 46,
 117, 127, 132
 Osmanlê II, III, 10, 12, 13, 19, 21, 22, 23,
 24, 25, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,
 39, 72, 73, 79, 84, 85, 92, 93, 96, 97,
 115, 117, 119, 120, 121, 126, 129, 130,
 131
 Osmanlê Devleti, III, 10, 12, 13, 21, 23, 24,
 29, 31, 33, 39, 84, 92, 117

P

Pavlo Karolidi, 20, 21
 Pervaneokullarē 10

R

Ramazanoğullarē 10, 118, 121, 126, 129
 Rodos, 22, 29, 87
 Rum Selçuki Devleti, 48, 50, 51, 89, 95,
 101, 102
 Rum Selçukî Devleti, 40, 41, 42, 55, 64, 75,
 77, 82, 83, 86, 94
 Rumeli, 18, 68, 73, 83, 84, 92, 109, 115

S

Sadrazamê Hüseyin Hilmi Paşa, 14
 Sahibataokullarē 10, 42
 Samsun, 56, 66, 67, 118
 Saruhanokullarē 9, 10, 42, 86, 88, 89, 91,
 119
 Selçuklu, 9, 22, 38, 46, 117
 Selçuklu Devleti, 9, 117
 Selçuklular, 9, 22, 118, 121, 126, 130
 Selendi, 76
 Sinop, 10, 41, 47, 53, 56, 58, 59, 61, 62, 63,
 65, 66, 67, 70, 72, 73, 74, 89, 96, 119,
 127
Sultan Abdulaziz, 38
 Sultan Mehmet Reîad, 14, 22, 24
 Sultan Murat, 72, 73, 74, 75, 79, 80, 105,
 108, 115
 Süleyman Paşa, 59, 60, 61, 63, 68, 69, 70,
 71, 72, 73, 85
 Süleyman Âlah, 49, 50, 78, 79, 80, 113

T

T.B.M.M., 26
 Taceddinoğullarē 10
 Tahura, 76
 Tavıanlē 76
 Tonuzlu, 76
 Trabzon imparatoru, 66
 Tuncer Baykara, 10
 Türkistan, 60
 Türkiye Cumhuriyeti Devleti, 28
 Türkmen, 9, 86, 118

U

Ulak, 76, 80

V

V. Mehmet Reıad, III, 12, 14, 19
 V. Mehmet Reıat, 12, 13

Y

Yāddāēm Bayezid, 73, 78, 79, 88, 92, 93, 110

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akbayrak, Hasan; Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine, Kitabevi Yayinevi, İstanbul 2009.
- Baykara, Tuncer; Aydoğanlı Gazi Umur Bey, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- Çavdaroklu, Ali Galip; Ramazanoğulları adana 1954.
- Dilçimen, Kazım; Canik Beyleri, Samsun 1940.
- Emecen, Feridun M.; İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2008.
- Emecen, Feridun; Kemal Beydilli; Mehmet Kılıklı ve Diğerleri, Editör; Eklemedin kişanoğlu, Osmanlı Devleti Tarihi 1, Zaman Yayınları, İstanbul 1999.
- Ener, Kasım; Ramazanoğulları Türkmen Beyliği Tarihi, İstanbul 1979.
- Eravcı, H. Mustafa; Mustafa Kork; Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri, Manisa Valiliği Yayınları, Manisa 1999.
- Göde, Kemal; Erturalı Devleti (1327-1381), T. T. K. Yayınları, Ankara 1994.
- Kıdemir, Uluk; Yılların İçinden (Makaleler, Anılar, İncelemeler), T.T.K Yayınları, Ankara 1991.
- Karadeniz, H. Basri; Osmanlılar ile Beylikler Arasında Anadolu'da Melâriyet Mücadelesi, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2008.
- Karal, Enver Ziya; Büyük Osmanlı Tarihi, T. T. K. Yayınları, Cilt 5, Ankara 2007
- Karatekin, Enver; Ramazanoğulları Beyliği, Alpay Basınevi, İstanbul 1979.
- Koca, Salim; Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, Trabzon 2001.
- Koçak, Cemil; Hikmet Özdemir; Korkut Boratav ve Diğerleri; Editör; Sina Akılın, Türkiye Tarihi, Cem Yayınevi, Cilt 4, İstanbul 2005.
- Konyalı, K. Hakkı; Âbideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi, Baha Matbaası, İstanbul 1967.

- Öden, Zerrin Günal; Karasi Beyliği, TTK Yayınları Ankara 1999.
- Özcan, Abdulkadir; Fatih Ande Fehamettin Balı ve Diğerleri, Editör; Bekir İlahin, Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt 7, Akça Yayınları, İstanbul 1993.
- Öztürk, Ayhan; Ahmet Nedim Kilci; Mustafa Keskin ve Diğerleri, Editör; Ayhan Öztürk, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Arka Oda Yayınları Kayseri 2009.
- Pakalın, Mehmet Zeki; Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III, M.E. B. Yayınları İstanbul 1983.
- Sümer, Faruk; Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, T. T. K. Yayınları Ankara 1990.
- Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası Cüz: 1, 1 Nisan 1326 (14 Nisan 1910).
- Turan Osman; Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları İstanbul 2009,
- Turan, Osman; Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2004.
- Türkgeldi, Ali Fuad; Görüp İttiklerim, T. T. K. Yayınları Ankara 1987.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, T. T. K. Yayınları Ankara 1988.
- Ülkütaşı, Mehmet İskir; Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler, Burhaneddin Basınevi, İstanbul 1934.
- Ünver, Ahmed Süheyl; Anadolu Beylikleri Tarihimiz, Ahmed İhsan Basınevi, İstanbul 1988.
- Varlık, Mustafa Çetin; Germiyanogulları Tarihi (1300-1429), Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Ankara 1974.
- Witteck, Paul; Mentel Beyliği, Çev: Orhan İskir Gökay, T. T. K. Yayınları Ankara 1986.
- Yalçın, Durmuş; Yalılar Akbeyi; Dursun Ali Akbulut ve Diğerleri, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1, A.T.A.M. Yayınları Ankara 2005.
- Yavuz, Nuri; Anadolu'da Beylikler Dönemi, Gündüz Yayınları Ankara 2003.
- Yavuz, Memduh; Elref Okulları Tarihi Beyşehir Kılavuzu, Babalık Matbaası Konya 1934.

- Yinanç, Mükrimin Halil; óTanzimattan Meľrutiyete Kadar Bizde Tarihçilikô, Tanzimat 2, M.E.B. Yayñlarē Ankara 1999.
- Yinanç, Refet; Dulkadir Beyliķi, T. T. K. Yayñlarē Ankara 1989.
- Yücel, Yaľar; Anadolu Beylikleri Hakkēnda Araľtēmalar 1, T. T. K. Yayñlarē Ankara 1991.
- Yücel, Yaľar; Anadolu Beylikleri Hakkēnda Araľtēmalar 2, T. T. K. Yayñlarē Ankara 1991.

MAKALELER

- Akōz, Alaaddin; óKaramanoķlu II. İbrahim Beyin Osmanlē Sultanē II. Muradōa Vermilē Olduķu Ahidnāmeô, *Türkiyat Araľtēmalarē Dergisi*, 2005, S. 18, s. 159ñ178.
- Altñay, Ahmet Refik; óTürk Tarih Encümeniñnin Tarihçesi Hakkēnda Raporô, Maarif Vekāleti Mecmuasē Sayē14, Kānunuevvel 1927
- Anzerlioķlu, Yonca; óTarihi Verilerle Karamanlē Ortodoks Türklerô, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araľtēma Dergisi*, S. 51, s. 171ñ188.
- Arel, Ayda; óBir "temellük" Aracē Olarak Mimarlık: Menteľe Beyliķi Örneķiô, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatē Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.
- Baktē, Mustafa; óBeylikleri Döneminde Anadoluđda Ulemā-Ümerā Münasebetleriô, *Türkler*, C. 7: 560ñ568.
- Cantay, Gönül; óAnadolu Beylikler Dönemi Mimarisinde Ortaya Konulan Yeniliklerô, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatē Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.
- Cezar, Mustafa; óBeylikler Dönemi Kültür ve Sanatēññ Genel Karakteriô, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanatē Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.
- Çiftcioķlu, İsmail; óGermiyanokullarē Dönemi Kütahya Medreseleriô *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 15, s. 161ñ180.
- Çiftcioķlu, İsmail; óOsmanlılar ıle Anadolu Beylikleri Arasēndaki İlişkilerde Ulemāññ Diplomatik Rolüô, *Türkiyat Araľtēmalarē Dergisi*, 2009, S. 26, s.193ñ205.

- Durukan, Aynur; óMentele Beyliki Döneminde Balat (Antik Miletus)ô, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.
- Ersan, Mehmet; óAydınoğulları Ailesine Aid Vakıfların XV-XVI. Yüzyıldaki Durumuô, Acta Viennasia Ottomanica Akten des 13. CIEPO-Symposiums (Comite International des Etudes Pre-Ottomanes et ottomanes) vom 21. bis 25. September 1998 in Wien, Wien 1999, s. 85ñ91.
- Ersan, Mehmet; óMentele Bey Ailesine Aid Vakıfların Osmanlılar Zamanındaki Durumu (XVI. Yüzyıl)ô, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı IV, 2000, s. 57ñ63.
- Eyice, Semavi; óKorykos Kalesi ve Karamanoğulları'nın Kırse Latinlerine Karşı Savaş, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.
- Koca, Salim; óAnatolian Turkish Beyliksô, THE TURKS, II, Ankara 2002, p. 507ñ556.
- Koca, Salim; óAnadolu Türk Beylikleriô, TÜRKLER, VI, Ankara 2002, s. 703ñ756.
- Köprülü, Mehmet Fuad; óBizde Tarih ve Müverrihler Hakkındaô, *Bilgi Mecmuası* Cilt 1, Sayı 2, Aralık 1913.
- Kurt, Yılmaz; óRamazanoğulları Beyliğiô, Tarihte Türk Devletleri Sempozyumu, C. II., Ankara 1987.
- Saydan, Firdevs; óAnadolu Beylikleri Sanatına Bir Bakışô, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16ñ17 Nisan 2003.

SEMPOZYUM BAĞLANTILARI

- İlber, Abdurrahman; óBerlin Hazine-i Evrakında Vesaik-i Kadime-i Osmaniyeô, TOEM, Cilt 8, 1 Haziran 1333 (1 Haziran 1917).
- İlber, Abdurrahman; óViyana Sefir-i Sabık Hüseyin Hilmi Paşaô, T.O.E.M. Cilt 9ñ13, 1 Nisan 1325 (1919).
- Tekindak, İbrahim; óTeke-Eli ve Teke-Oğulları, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Eskişehir 1997, s. 128ñ140.

- Tekindağ, İbrahim; óKaramanlılar, İslam Ansiklopedisi, 1993, C. VI: s.316-330.
- Tekindağ, İbrahim; óKaramanlıların Gorigos Seferi (1367), *İÜEF Tarih Dergisi*, 1954, S. 6, s.161-174.
- Tekindağ, İbrahim; óSon Osmanlı Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar, *İÜEF Tarih Dergisi*, 1963, C. XIII, S. 17-18, s. 45-76.
- Tiryaki, Yavuz; óAnadolu Beylikleri Araştırmalarına Kısaca Bir Bakış, Beylikler Dönemi Kültür ve Sanat Sempozyumu, Mimar Sinan Üniversitesi, 16-17 Nisan 2003.
- Turan, Refik; óAnadolu Selçuklular ve Beylikler Döneminde Müessese ve Teşkilat Yeni Türkiye Tarihi Türkler Maddesinde, Ankara 2002.
- Turan, Refik; óBeylikler Döneminde Isparta, Isparta'nın Dünü, Bugünü ve Yarın Sempozyumu, 1992.
- Turan, Refik; óDilmaç Oğulları Beyliği, Tarihte Türk Devletleri, C.II, Ankara, 1987.
- Turan, Refik; óPolitical Organization Among The Anatolian Seljuks And Beyliks, PART TWENTY FIVE, s. 591-610.
- Turan, Refik; óYenal Oğulları Beyliği, Tarihte Türk Devletleri, C.II, Ankara, 1987.
- Uzunçarlıoğlu, İbrahim; óKaramanoğlu Devri Vesikalarından İbrahim Bey'in Karaman İmâretine Vakfiyesi, Belleten, 1937, C. I: 56-127.
- Yakupoğlu, Cevdet; óAnkara Savaşına Kadar Osmanlı Candaroğulları Münasebetleri, (Hamza KELEL ile birlikte), *G.Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 13/1 (Mart, 2005), s.207-222.
- Yakupoğlu, Cevdet; óCandaroğulları Döneminde Kastamonu'da İktisadî ve İktisadî Hayat, Birinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri, 21-23 Mayıs 2000, (Kastamonu, 2001), s.55-80.
- Yakupoğlu, Cevdet; óKastamonu'da Selçuklular ve Beylikler Devrinde Hatim Okuma Geleneği, Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi Kampüsü, İstanbul, 25-26 Kasım 2004.

- Yakupoklu, Cevdet; óXIV-XV. Yüzyıllarda CandaroğullarėBeylikinde Dini Yaıayđ ve Dölünceô G.Ü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 8/2 (Ekim, 2000), s.171ñ184.
- Yakupoklu, Cevdet; óSelçuklular, Çobanoğullarė Candaroğullarė ve Osmanlı Döneminde Kastamonu Çevresinde Ahilerô, I. Uluslararası Ahilik Kùltürü ve Kálehir Sempozyumu, Kálehir, 15ñ17 Ekim 2008 (Baskđla).

YAYINLANMAMIŁ TEZLER

- Derviooklu, Fatih Mehmet; Türkiyeôde Tarih Dölüncesiônin Modernleımesi, Yayınlanmamı Doktora Tezi, Malatya 2002.

SÖZLÜKLER

- Akbayrak, Nuri; Osmanlı Yer Adları Sözlükü, Tarih Vakfı Yurt Yayınları İstanbul 2002.
- Develiooklu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yayınları Ankara 1993.
- Sami, İlemseddin; Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları İstanbul 2004.

İNTERNET SİTELERİ

- <http://www.ttk.org.tr>.(Erişim17.12.2009).
- <http://www.ttk.gov.tr/>.(Erişim18.12.2009).
- <http://www.turknumismatik.org.tr>. (Erişim16.11.2009).
- www.kütüphaneci.org.tr. (Erişim27.12.2009).
- <http://www.kenthaber.com/karadeniz/sinop/merkez/Rehber/muzeler/sinop-muzesi>. (Erişim16.11.2009).

GAZETELER

Sabah

- Sabah, 2 Haziran 1909.
- Sabah, 20 Mayıs 1325 (3 Haziran 1909).
- Sabah, 9 Haziran 1325 (22 Haziran 1909).
- Sabah, 22 Haziran 1909.

Sabah, 11 Haziran 1325 (24 Haziran 1909).

Sabah, 20 Tel'rinisani 1325 (3 Kasım 1909).

Diran Kelekyan, óMefahir-i Milliyeô, Sabah, 4 Eylül 1909.

Tanin

Necib Asım (Yazıksız); óTarih-i Osmanîô, Tanin, 1 Haziran 1909.

óHar Hazine-i Evrakô, Tanin, 13 Temmuz 1917.

Tanin, 24 Haziran 1924.

ıkdam

ıkdam, 12 Mayıs 1911.

ıkdam, 2 Temmuz 1911.

ıkdam, 26 Temmuz 1911.

ıkdam, 7 Ağustos 1911.

ıkdam, 26 Ėubat 1912.

ıkdam, 8 Haziran 1917.

Ahmet Refik (Altınay); óTarih-i Osmanî Encümeni Meselesiô, ıkdam, 12 Tel'rinievvel 1336 (12 Ekim 1920).

ıkdam, 11 Kasım 1920.

Mehmet Fuad Köprölü; óTarih Kâhtâarô, ıkdam, 9 Ağustos 1921.

ıkdam, 11 Ocak 1921.

Karavezirzade Mehmet ızzeddin; óBilinmeyen Bir Tarihi Menbaô, ıkdam, 6 Temmuz 1922.

ıkdam, 6 Ėubat 1923.

ıkdam, 9 Mart 1923.

ıkdam, 16 Mart 1923.

ıkdam, 23 Mart 1923.

ıkdam, 6 Nisan 1923.

ıkdam, 20 Temmuz 1923.

ıkdam, 24 Ağustos 1923.

ıkdam, 3 Eylül 1923.

ıkdam, 10 Ėubat 1924.

ıkdam, 29 Mayıs 1924.

ıkdam, 1 Haziran 1924.

ıkdam, 10 Temmuz 1924.

ıkdam, 1 Haziran 1924.

ıkdam, 29 Mayıs 1924.

ıkdam, 26 Ėubat 1925.

ıkdam, 17 Mayıs 1925.

ıkdam, 18 Haziran 1925.

ıkdam, 12 KasĖn 1925.

ıkdam, 26 KasĖn 1925.

Cumhuriyet

Cumhuriyet, 23 Eylöl 1927.

Cumhuriyet, 30 Eylöl 1927.